

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

О.Г. Владимірова

МІЖНАРОДНА ЕКОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Конспект лекцій

Одеса
Одеський державний університет
2023

УДК 504.339
В-57

Владимирова О.Г.

В-57 Міжнародна екологічна діяльність: конспект лекцій. Одеський державний екологічний університет, 2023. 103 с.
ISBN 978-966-186-263-9

Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Міжнародна екологічна діяльність» призначений для використання здобувачами вищої освіти, що проходять навчання за спеціальністю 101 «Екологія».

УДК 504.339

Рекомендовано методичною радою Одеського державного екологічного університету Міністерства освіти і науки України як конспект лекцій (протокол No 7 від 27.06.2023 р.)

ISBN 978-966-186-263-9

© Владимирова О.Г., 2023
©Одеський державний екологічний університет, 2023

ЗМІСТ

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ.....	4
ПЕРЕДМОВА.....	5
ВСТУП.....	6
ТЕМА 1	
МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЩО ДІЮТЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	11
1.1 Організація Об'єднаних Націй.....	11
1.1.1 Асамблея ООН з навколишнього середовища та Рада керуючих	15
1.1.2 Міжнародний політичний форум високого рівня.....	16
1.2 Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР).....	19
1.2.1 Міжнародна програма дій ОЕСР по боротьбі зі зміною клімату (ІРАС).....	22
1.2.2 Збереження океану та стале використання.....	23
1.2.3 Глобальний огляд пластмас.....	25
1.3 Неурядові організації, що діють у галузі навколишнього середовища.....	26
1.4 Контрольні питання до теми 1.....	30
ТЕМА 2	
ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ ООН З ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ.....	32
2.1 Програма ООН з питань довкілля.....	32
2.1.1 Дії та досягнення ЮНЕП в 2022 році.....	39
2.1.2 Три планетарні кризи – три взаємопов'язані стратегічні цілі: Концепція ЮНЕП для Порядку денного на період до 2030 року – стратегія на період до 2025 року з перспективою до 2050 року ..	50
2.1.3 Конвенції та Секретаріати ЮНЕП.....	51
2.1.4 Фінансування та партнерські стосунки ЮНЕП.....	53
2.2 Всесвітня метеорологічна організація.....	55
2.3 Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури.....	63
2.4 Всесвітня організація охорони здоров'я.....	67
2.5 Міжнародна організація праці.....	68
2.6 Продовольча та сільськогосподарська організація ООН.....	69
2.7 Міжнародне агентство з атомної енергії.....	71
2.8 Міжнародна морська організація.....	77
2.9 Контрольні питання до теми 2.....	78
ТЕМА 3	
ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ.....	80
3.1 Рада Європи.....	80
3.2 Європейський Союз та його екологічна політика.....	90
3.3 Контрольні питання до теми 3.....	96
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	98
ДОДАТОК А Цілі в галузі сталого розвитку ООН.....	101

СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ

ССАС	– Коаліція «Клімат і чисте повітря»
COP	– Конференція ООН зі зміни клімату
ЕКOCOP	– Економічна та Соціальна Рада
GIZ	– Німецьке товариство міжнародного співробітництва
Global NEST	– Глобальна мережа екологічних наук та технологій
IFC	– Міжнародна фінансова корпорація
IMO	– Міжнародна морська організація
IPAC	– Міжнародна програма дій ОЕСР по боротьбі зі зміною клімату
PAGE	– Партнерство у сфері зеленої економіки
UNIDO	– Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку
WSPA	– Всесвітнє суспільство захисту тварин
WWF	– Всесвітній фонд охорони дикої природи
BOOЗ	– Всесвітня організація охорони здоров'я
ГСА	– Глобальної служби атмосфери
ГСНК	– Глобальна система спостережень за кліматом
ЄБРР	– Європейський банк реконструкції та розвитку
КСР	– Комісія Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку
МАГАТЕ	– Міжнародне агентство з атомної енергії
МГЕЗК	– Міжурядова група експертів зі зміни клімату
МОП	– Міжнародна організація праці
МСОП	– Міжнародний союз захисту природи
ОЕСР	– Організація економічного співробітництва та розвитку
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
ОРЕД	– Огляд результативності екологічної діяльності
ПАРЕ	– Парламентської асамблеї Ради Європи
ПРООН	– Програма розвитку ООН
ФАО	– Продовольча та сільськогосподарська організація
ЦСР	– Цілі сталого розвитку
ЮНЕП	– Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища
ЮНЕСКО	– Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури
ЮНІТАР	– Навчальний та науково-дослідний інститут ООН
ЮНСЕД	– Організація Об'єднаних Націй з навколишнього середовища та розвитку

ПЕРЕДМОВА

Навчальна дисципліна «Міжнародна екологічна діяльність» належить до вибіркового компоненту освітньо-професійної програми «Екологія» спеціальності 101 «Екологія».

Широкий розвиток в галузі охорони природи набуло міжнародного співробітництва, що зародилося понад сто років тому. Єдність біосфери нашої планети як складової частини географічної оболонки, висуває багато загальносвітових природоохоронних проблем різного рівня, успішне вирішення яких можливе лише за міжнародному співробітництві. Рівноправне та різнобічне міжнародне співробітництво особливо важливе у вирішенні довгострокових програм охорони природи, таких як захист атмосферного повітря та Світового океану від забруднення, регулювання використання річок, що перетинають кордони, мігрують через державні кордони птахів, ссавців, риб та ін.

Метою освоєння дисципліни «Міжнародна екологічна діяльність» є формування у студентів знань, що дозволяють їм розбиратися в принципах міжнародного співробітництва з питань охорони навколишнього середовища та грамотно застосовувати міжнародно-правові джерела у вирішенні екологічних проблем на глобальному, регіональному та локальному рівнях.

Завданнями навчальної дисципліни є:

- формування уявлень про необхідність міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища та його основних напрямках;
- знайомство з основними міжнародними організаціями та їх діяльністю в галузі охорони довкілля;
- формування уявлень про основні принципи міжнародного співробітництва та міжнародних правових засобів охорони навколишнього середовища;
- формування уявлень про роль України у міжнародному співробітництві галузі охорони навколишнього середовища;
- прищеплення навичок до самостійної роботи з джерелами міжнародного екологічного права та національного законодавства у зазначеній галузі.

Результатом вивчення дисципліни є уявлення про: принципи та джерела міжнародно-правового регулювання охорони довкілля; міжнародне співробітництво України в галузі охорони довкілля та її місце в міжнародному співтоваристві.

ВСТУП

Основна особливість глобальних проблем полягає в тому, що жодна країна самостійно не може впоратися з ними. Наше природне середовище є складовою планетарної екологічної системи, і вирішення таких глобальних проблем, як збереження озонового шару, транскордонне перенесення забруднюючих речовин, антропогенна зміна клімату, скорочення біорізноманіття, знеліснення та ін., неможливо без консолідації всього світового співтовариства.

На необхідність загальнолюдських зусиль для запобігання руйнуванню екосистеми планети вказував на початку ХХ ст. В.І. Вернадський у контексті своєї концепції ноосфери. Згодом результати моделювання глобального розвитку підтвердили висновок про те, що країни світу повинні відповідальніше підходити до вирішення екологічних проблем на основі міжнародного співробітництва. У наші дні держави добровільно делегують частину своїх прав міжнародним організаціям, які встановлюють загальні всім раціональні норми природокористування. У цьому процесі проявляються деідеологізація міждержавних відносин та верховенство загальнолюдської ідеї, що значною мірою сприяє оздоровленню міжнародного політичного клімату.

Співробітництво держав у галузі охорони довкілля має тривалий шлях становлення та розвитку. Історія міжнародного екологічного співробітництва в Європі та світі налічує понад століття. Наприкінці ХІХ ст. підписані перші міжнародно-правові акти щодо охорони флори і фауни, з метою збереження біологічного різноманіття створюють природно-заповідні території та ін.

Вирізняють такі періоди формування сучасної системи міжнародного екологічного співробітництва:

- 1913-1948 рр.;
- 1948-1968 рр.;
- 1968-1992 рр.;
- з 1992 р. до теперішнього часу.

Перший етап пов'язаний із спробами об'єднання зусиль різних країн з метою захисту природи у рамках міжнародних конференцій. Вперше така конференція, що зібрала вчених 18 країн, відбулася в 1913 р. в Берні (Швейцарія). У 1923 р. у Парижі пройшов I Міжнародний конгрес з охорони навколишнього середовища. У 1928 р. у Брюсселі було відкрито Міжнародне бюро захисту природи. Слід зазначити, що зусилля міжнародної громадськості ще не користувалися підтримкою урядів, мали інформаційний, дискусійний характер, не привели до вжиття будь-яких практичних заходів щодо охорони навколишнього середовища.

Початок другого етапу пов'язаний із створенням ООН, якій нині належить провідна роль міжнародному екологічному співробітництві, бо

сферу її компетенції поруч із політичними, економічними і соціальними проблемами входять питання охорони біосфери планети. У 1948 р. за активної підтримки ЮНЕСКО було створено першу міжнародну природоохоронну організацію – Міжнародну спілку захисту природи.

У 1950-ті роки змінився концептуальний підхід до проблем навколишнього середовища: на зміну концепції захисту природи, яка мала на увазі збереження окремих природних об'єктів, прийшла концепція охорони природи, яка передбачає раціональне комплексне використання природних ресурсів. У зв'язку з цим у 1956 р. Міжнародний союз захисту природи був перейменований на Міжнародний союз охорони природи та природних ресурсів (МСОП).

В грудні 1962 р. було прийнято резолюцію Генеральної Асамблеї ООН «Економічний розвиток та охорона природи». У цьому документі зазначалося, що стрімке зростання економіки завдає істотної шкоди флорі та фауні, особливо в країнах, що розвиваються, саме тому прогрес в економіці має супроводжуватися заходами щодо відновлення, збереження та раціонального використання природних ресурсів.

Третій етап характеризується надзвичайною активізацією багатостороннього міжнародного екологічного співробітництва. У 1960-ті роки проявилися негативні наслідки науково-технічної революції, вплив людини на навколишнє середовище набуло глобального характеру і все частіше перевищувало природні можливості екосистем до самовідновлення. У 1968 р. сесія Генасамблеї ООН прийняла резолюцію, що визначила роль сприятливого довкілля дотримання основних правами людини. Найважливішим кроком в екологічній політиці держав і всього міжнародного співтовариства прийнято вважати Міжнародну конференцію з навколишнього середовища (1972), що відбулася в Стокгольмі, за рішенням якої був утворений постійно діючий орган – Програма ООН з охорони навколишнього середовища (ЮНЕП). Стокгольмська конференція створила прецедент розгляду екологічних проблем у контексті розвитку людини. Наступні міжнародні конференції, що проходили під егідою ООН і охоплювали різні соціально-економічні проблеми (Конференція з народонаселення (Бухарест, 1974), Всесвітня продовольча конференція (Рим, 1974), Конференція ООН з населених пунктів (Ванкувер (Канада), 1976) новим і відновлюваним джерелам енергії (Найробі (Кенія), 1981) та ін), так чи інакше порушували питання охорони довкілля людини.

Початок четвертого етапу пов'язують із Конференцією ООН з навколишнього середовища та розвитку, яка відбулася 3-14 червня 1992 р. у Ріо-де-Жанейро. Учасники підбили підсумки міжнародної діяльності з охорони навколишнього середовища, проаналізували виконання рішень Стокгольмської конференції, ухвалили низку програмних документів, розробили концепцію сталого людського розвитку, відкрили для підписання міжнародні конвенції про охорону кліматичних ресурсів та

біологічну різноманітність. Конференція в Ріо поставила програму подальшого міжнародного співробітництва у галузі природоохоронної діяльності.

Наступним, п'ятим етапом на шляху до вивчення екологічної ситуації та обговорення основних глобальних проблем став Саміт тисячоліть, проведений під егідою ООН у Нью-Йорку 2000 р. У рамках конференції визначено основні «Цілі розвитку тисячоліття»:

- 1) зменшення відставання країн, що розвиваються, за рахунок викорінення голоду та злиднів;
- 2) розширення доступу до охорони здоров'я та освіти;
- 3) скорочення захворюваності та смертності;
- 4) зниження зовнішнього боргу найбідніших країн;
- 5) розширення прав жінок;
- 6) зниження матеріальної нерівності [1].

На заході наголошувалося, що досягнення поставлених завдань можливе за умови забезпечення сталого розвитку. Це своє чергу передбачає включення програм із захисту навколишнього середовища та економічного розвитку на державні програми та політику, викорінення злиднів населення слаборозвинених країн за рахунок покращення умов проживання їхніх громадян та відповідного захисту навколишнього середовища.

***

Сучасна система міжнародного екологічного співробітництва поєднує п'ять основних напрямів:

1. Парламентське співробітництво, що полягає у координації законодавчої діяльності та забезпечує вирішення міждержавних екологічних проблем шляхом розробки модельних (рекомендаційних) законів у сфері екології;
2. Взаємодія виконавчих структур окремих держав, орієнтоване на координацію розробки та реалізації екологічних програм під егідою ООН;
3. Конвенційне регулювання природоохоронної діяльності шляхом укладання договорів та інших видів міжнародних угод, що передбачають єдиний підхід різних країн до вирішення конкретних екологічних проблем;
4. Науково-технічне співробітництво, спрямоване на обмін науково-технічною інформацією, спільну реалізацію природоохоронних проєктів, комплексне використання наукових розробок, спільне здійснення експертиз тощо;
5. Екологічне співробітництво громадських організацій, ділових кіл, проведення міжнародних екологічних форумів тощо.

Найбільш поширеною та дієвою формою співробітництва з питань охорони навколишнього середовища є укладання міжнародних договорів та інших угод. Партнерами в таких угодах зазвичай є країни-сусіди або

держави, об'єднані спільністю інтересів у збереженні природного середовища регіону або спільним використанням деяких ресурсів.

Міжнародно-правова природоохоронна практика має більш ніж вікову історію. Початок їй було покладено укладенням угод щодо регулювання використання та охорони ресурсів тваринного світу. У 1875 р. Австро-Угорщина та Італія прийняли Декларацію про охорону птахів, а в 1882 р. було укладено Конвенцію про порядок регулювання рибальства в Північному морі. У тому ж році в Парижі кількома європейськими країнами було підписано першу Міжнародну конвенцію із захисту корисних для сільського господарства птахів. У 1897 р. Росія, Японія та США підписали Угоду про спільне використання та охорону морських котиків у Тихому океані. Слід зазначити, що рибальство, видобуток китів та інших морських тварин є традиційною сферою міжнародних угод. Нині у цій галузі діє понад 70 договорів.

Зростання занепокоєння погіршенням стану морських вод спонукало 20 країн світу до укладання в Лондоні Конвенції щодо запобігання забруднення морів нафтою (1954). Договором заборонено зливання нафти і нафтопродуктів у межах 80-250 км від узбереж підписаних країн. Згодом у цій сфері було укладено нові конвенції (Лондон, 1972, 1973), які передбачають жорсткий режим повного запобігання будь-яким скиданням і похованням у Світовому океані, зокрема радіоактивних.

Найважливішою в історії міждержавних угод є Договір про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою, підписаний понад 100 країнами у Москві 1963 р.

Проблема захисту довкілля від руйнації під час військових дій знайшла свій відбиток у підписаній 1977 р. Конвенції про заборону військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів на природне середовище.

Термін «засоби на природне середовище» відноситься до будь-яких засобів зміни динаміки, складу чи структури Землі чи космічного простору шляхом навмисного управління природними процесами. Учасники конвенції зобов'язалися не вдаватися до військового чи іншого ворожого використання засобів впливу на екосистему планети, які мають широкі, довгострокові чи серйозні наслідки як способи руйнування, заподіяння шкоди іншій державі, а також не допомагати у здійсненні такого роду дій іншим країнам та організаціям. Документ не обмежує використання у мирних цілях засобів впливу на природне середовище відповідно до принципів міжнародного права. Конвенція є безстроковою.

Конвенційне регулювання спрямоване на запобігання можливим наслідкам для довкілля небезпечних видів господарської діяльності. З цією метою міжнародним співтовариством були підписані такі документи: Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані (1979), Віденська конвенція про охорону озонового шару (1985), Конвенція

про допомогу у разі ядерної війни або радіаційної аварійної ситуації (1986), Конвенція про перевезення небезпечних вантажів (1989) та ін. Міжнародним досягненням виняткової важливості визнається Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар (1987), відповідно до яких сторони, що підписали його, зобов'язалися до 2000 р. знизити на 50 % викиди в атмосферу хлор-фторвмісного вуглецю що діють на захисну оболонку Землі.

Загальну зацікавленість представляє і збереження біологічного та ландшафтного розмаїття планети. З цією метою міжнародною спільнотою були підписані такі зобов'язання, як Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення головним чином як місце проживання водоплавних птахів (1971), Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972), Конвенція про охорону мігруючих видів диких тварин (1979) та інших. Але однією з найважливіших досягнень міжнародного екологічного співробітництва є Конвенція про збереження біологічного розмаїття (1992 р.). З метою створення матеріальних стимулів збереження біорізноманіття Конвенцією закріплено визнання біологічних ресурсів суверенною власністю держав, які їх мають. Крім того, країни, які мають велику різноманітність генофонду, отримали право стягувати плату за доступ до цього цінного ресурсу.

Міжнародні угоди дали конкретні позитивні результати. Так, реалізація Конвенції про запобігання транскордонному забрудненню атмосфери на великі відстані призвела до значного зниження рівня забруднення повітря в Європі. Різко зменшилася кількість слонів, що вбиваються в Африці, в результаті прийнятої в 1990 р. Конвенції про міжнародну торгівлю зникаючими видами дикої флори і фауни. Відповідно до угоди 1991 р. в Антарктиді на 50 років заборонено розвідку та видобуток корисних копалин. Загалом держави світу ухвалили близько 200 екологічних угод.

Іншою ефективною формою міжнародного співробітництва є створення та діяльність міждержавних спеціалізованих установ при Організації Об'єднаних Націй.

ТЕМА 1

МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЩО ДІЮТЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Міжнародні організації займають важливе місце у міжнародному співробітництві з питань охорони навколишнього середовища. За своєю юридичною природою міжнародні організації поділяються на урядові та неурядові. А щодо компетенції – на організації загальної та спеціальної компетенції.

Міжнародні організації **загальної** компетенції займаються питаннями довкілля поряд з профільною діяльністю та в її межах. До них належать власне Організація Об'єднаних Націй, її спеціалізовані установи, наприклад, МАГАТЕ та більшість регіональних міждержавних організацій.

1.1 Організація Об'єднаних Націй

Організація Об'єднаних Націй була заснована в 1945 році. В даний час члени організації – 193 держави. Місія та діяльність Організації Об'єднаних Націй визначаються цілями та принципами, викладеними в Статуті ООН. Організація Об'єднаних Націй все ще є єдиним місцем на Землі, де всі Нації можуть зібратися, обговорити загальні проблеми та знайти загальні рішення, які принесуть користь усім людству [2].

Природоохоронна компетенція ООН впливає із завдань, викладених у її Статуті, аналіз положень якого (глава IV "Генеральна Асамблея", глава IX "Міжнародна економічна та соціальна співпраця", глава X "Економічна та соціальна рада") призводить до висновку, що в системі головних органів ООН основна відповідальність за організацію міжнародного екологічного співробітництва покладена на Генеральну Асамблею та Економічну та соціальну раду (ЕКОСОП). Поряд із загальними повноваженнями "обговорювати будь-які питання чи питання в рамках цього Статуту" (стаття 10 статуту) в функції та повноваження Генеральної Асамблеї включають організацію досліджень та підготовка рекомендацій з метою «сприяння міжнародному співробітництву у галузях економіки, культури, освіти, охорони здоров'я та сприяння правам людини» (стаття 13). У той же час, основна відповідальність за впровадження діяльності ООН у галузі міжнародного економічного та соціального співробітництва (це включає міжнародне екологічне співробітництво), що відповідає вимогам ст.1 Уставу ООН покладається Генеральну Асамблею ООН (стаття 60 статуту ООН).

До головних органів ООН, які сприяють міжнародному співробітництву в галузі охорони навколишнього середовища, належать

Секретаріат на чолі з Генеральним секретарем ООН і Міжнародний суд – головний судовий орган Об'єднаних Націй.

Відповідальність у цій галузі за Уставом покладається й на Економічну та соціальну ради (ЕКОСОР), якому для цього надаються спеціальні повноваження. Однак, як це передбачено в ст. 60 статуту ООН, в цій якості ЕКОСОР діють виключно під керівництвом Генеральної Асамблеї ООН.

Діючи під керівництвом Генеральної Асамблеї, ЕКОСОР має ряд спеціальних повноважень, наданих їй статутом ООН. Як вказує ст. 62 Статуту, ЕКОСОР координує реалізацію програм спеціалізованих інститутів ООН, пов'язаних із збереженням та розробкою природних ресурсів, веде діяльність у галузі захисту природи в його структурі та проводить незалежні дослідження. Рада має право готувати проекти конвенцій та скликати міжнародні конференції з питань, що працюють у своїй компетенції. Для виконання своїх функцій в організації міжнародного екологічного співробітництва ЕКОСОР можуть використовувати механізм взаємодії зі спеціалізованими установами ООН.

Принципове ставлення ООН до питань охорони природи світу виражено в резолюції XVII сесії Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1962 р. «Економічний розвиток та охорона природи», прийнятої на підтримку майже ідентичної за змістом резолюції XII сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО «Економічний розвиток та охорона природних ресурсів, флори і фауни» від 12 грудня 1962 р. Даною резолюцією визнано, що охорона природи – «збереження, відновлення, збагачення та раціональне використання природних ресурсів та збільшення їхньої продуктивності» – є безпосереднім боргом держав. Генеральна Асамблея ООН рекомендувала розширити обмін інформацією, посилити пропаганду ідей розумного ставлення до природи.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Економічний розвиток та охорона природи» (1962) багато в чому визначила політику Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ у галузі охорони навколишнього середовища. Уточнення змісту проблеми довкілля з погляду нових реалій відбулося в Парижі на Міжурядовій конференції з проблем біосфери (1968). У рамках реалізації рішень цієї конференції було розроблено та прийнято одну з найбільших наукових програм екологічних досліджень під егідою ООН – міжурядову та міждисциплінарну програму ЮНЕСКО "Людина і біосфера". Її основне завдання полягала у забезпеченні наукових засад раціонального використання та збереження ресурсів біосфери в цілому та в окремих типах екосистем. Широкомасштабна просвітницька діяльність, здійснювана міжнародним співтовариством вчених у рамках цієї програми, допомогла донести до урядів низки країн ідею, що подальше нераціональне використання ресурсів планети та продовження забруднення довкілля ставлять під

питання людське благополуччя не лише на національному та регіональному, а й на глобальному рівні. Усвідомлення реальності загрози послужило спонукальним мотивом проведення у 1972 р. у Стокгольмі першої Міжнародної конференції з навколишнього середовища людини.

Перша конференція ООН з проблем навколишнього середовища, що проходила в Стокгольмі в червні 1972 р., відіграла особливу роль у розвитку міжнародного співробітництва з охорони навколишнього середовища. Вона стала потужним імпульсом для усвідомлення і вирішення природоохоронних проблем, що виникають.

На Стокгольмській конференції міжнародне співтовариство вперше спробувало розглянути взаємозв'язки між довкіллям та розвитком на глобальному рівні. Прийнятий конференцією Стокгольмський план заходів став першим глобальним планом дій у галузі довкілля.

Підсумкові документи Стокгольмської конференції відобразили узгоджену волю світової спільноти з докорінних питань міжнародного співробітництва в галузі охорони навколишнього середовища, дали державам можливість використовувати механізм ООН для пошуку вирішення важливих екологічних проблем у різних частинах планети.

Рішення конференції мали рекомендаційний характер, але вони створили передумови для формування комплексу міжнародно-правових норм регулювання множинних аспектів охорони навколишнього середовища. Історичну значущість Стокгольмської конференції наголошує на тому факті, що день її відкриття – **5 червня** – було оголошено **Всесвітнім днем довкілля**.

На підставі рішень конференції було започатковано Програму ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), призначену доповнювати, координувати та стимулювати екологічну діяльність спеціалізованих організацій системи.

Через десять років після Стокгольмської конференції в ряді промислово розвинених країн було зафіксовано прогрес, досягнутий у поліпшенні якості повітря та води, посиленні контролю за хімічними речовинами та збереженні компонентів природи. Одночасно у більшості країн спостерігалися безпрецедентна за темпами і масштабами деградація навколишнього середовища.

19 грудня 1983 р. Генеральна Асамблея ООН започаткувала «Всесвітню комісію з навколишнього середовища та розвитку», доручивши їй пропонувати довгострокові стратегії в галузі навколишнього середовища з метою досягнення сталого розвитку. Комісія сформулювала основне організаційне завдання так:

«Здатність вибирати напрямки політики, що забезпечують стійкість, вимагає того, щоб екологічні аспекти політики розглядалися разом із економічними, торговельними, енергетичними, сільськогосподарськими,

промисловими та іншими аспектами, причому в рамках тих самих порядку денних та тих самих національних і міжнародних установ».

У червні 1992 р. через 20 років після Стокгольмської конференції керівники країн світу зібралися в Ріо-де-Жанейро на Конференцію Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища та розвитку. Підсумкові документи Конференції – Порядок денний XXI століття та Ріо-де-Жанейрські принципи міжнародного співробітництва відіграли конструктивну роль у сприянні розвитку та зміцненню організаційного механізму діяльності з метою охорони навколишнього середовища та забезпечення сталого розвитку на національному та міжнародному рівнях.

У Резолюції Генеральної Асамблеї 47/121 від 22 грудня 1992 р. було схвалено нові міжнародні організаційні механізми, включаючи установу Комісії зі сталого розвитку (КСР), яка у 2003 році змінила назву на Політичний форум високого рівня зі сталого розвитку. Було прискорено розробку міжнародно-правових основ вирішення глобальних екологічних проблем, таких, як зміна клімату, біологічна різноманітність та опустелювання.

1997 р. на своїй дев'ятнадцятій спеціальній сесії Генеральна Асамблея провела п'ятирічний огляд діяльності за підсумками Всесвітньої зустрічі на вищому рівні «Планета Земля» та прийняла Програму дій щодо подальшого здійснення Порядку денного на XXI століття. Було наголошено, що здійснення Порядку денного на XXI століття на комплексній основі залишається виключно важливим та нагальним завданням

2021-2030 роки ООН оголошує Десятиліттям ООН з відновлення екосистем з метою розширення масштабів відновлення деградованих та зруйнованих екосистем як перевірений захід боротьби з проблемою зміни клімату та підвищення продовольчої безпеки, водопостачання та біорізноманіття.

Організація Об'єднаних Націй створила спеціальні дні, тижні, роки та десятиліття, присвячені конкретній темі чи проблемі. Встановлюючи пам'ятні дати, ООН стимулює інтерес до діяльності та програм Всесвітньої організації в цих сферах, а також сприяє активації діяльності на міжнародному рівні. Більшість спеціальних подій та пам'ятних дат були ініційовані Генеральною Асамблеєю ООН, і лише деякі спеціалізувались на спеціалізованих установах ООН. Організація Об'єднаних Націй також відзначає ювілеї ключових подій у своїй історії.

У табл.1.1 наведена хронологія міжнародних років, які відзначала ООН з питань навколишнього середовища.

Особливо важливу роль у галузі охорони навколишнього середовища відіграють спеціалізовані установи ООН, такі як ЮНЕСКО, ФАО, ВООЗ, МОТ, ВМО, ІМВ, а також МАГАТЕ. Незважаючи на те, що ці організації створені для вирішення завдань, які не стосуються прямо проблем

навколишнього середовища, вони давно включилися в природоохоронну діяльність. Докладніше про природоохоронну діяльність цих установ далі у темі 2 конспекту лекцій.

Таблиця 1.1 – Хронологія міжнародних років, які відзначала ООН з питань навколишнього середовища [3]

Рік	Назва	№ Резолюції Генеральної Асамблеї ООН
2026	Міжнародний рік пасовищних земель та пасовищних скотарів	A/RES/76/253 від 15.03.2022 р
2025	Міжнародний рік збереження льодовиків	A/RES/77/158 від 14.12.2022 р
2024	Міжнародний рік верблюдів	A/RES/72/210 від 20.12.2017 р
2022	Міжнародний рік ремісничої риболовлі та аквакультури	A/RES/72/72 від 5.12.2017 р
2021	Міжнародний рік овочів та фруктів	A/RES/74/244 від 19.12.2019 р
2020	Міжнародний рік здоров'я рослин	A/RES/73/252 від 20.12.2018 р
2017	Міжнародний рік сталого туризму в інтересах розвитку	A/RES/70/193 від 22.23.2015 р
2016	Міжнародний рік зернобобових	A/RES/68/231 від 20.12.13 р
2015	Міжнародний рік ґрунтів	A/RES/68/232 від 20.12.13 р
2013	Міжнародний рік водного співробітництва	A/RES/65/154 від 20.12.2010
2011	Міжнародний рік лісів	A/RES/61/193 від 20.12.2006 р
2010	Міжнародний рік біорізноманіття	A/RES/61/203 від 20.12.2006 р
2009	Рік горили	ЮНЕП та ЮНЕСКО
2008	Міжнародний рік планети Земля	A/RES/60/192 від 22.12.2005 р
	Міжнародний рік картоплі	A/RES/60/191 від 22.12.2005 р
2007-2008	Міжнародний полярний рік	ВМО
2006	Міжнародний рік пустелі та опустелювання	A/RES/58/211 від 23.23.2003 р
2003	Міжнародний день прісної води	A/RES/55/196 від 20.12.2000 р
2002	Міжнародний рік гір	A/RES/53/24 від 19.11.1998 р.
	Міжнародний рік екотуризму	A/RES/53/200 22.02.1999 р
1998	Міжнародний рік океанів	A/RES/49/131 10.02.1995 р

1.1.1 Асамблея ООН з навколишнього середовища та Рада керуючих

Асамблея Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища є найвищим у світі органом, який ухвалює рішення з питань навколишнього середовища. Вона спрямована на вирішення найважливіших екологічних проблем, з якими сьогодні стикається світ. Розуміння цих проблем, а також збереження та відновлення навколишнього середовища лежать в основі Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року.

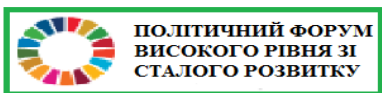
Асамблея Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища була створена у червні 2012 року, коли світові лідери закликали до зміцнення та модернізації ООН-Довкілля під час Конференції Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку, також відомої як RIO+20. Асамблея з навколишнього середовища уособлює нову еру, в якій навколишнє середовище знаходиться в центрі уваги міжнародного співтовариства, і їй приділяється така ж увага, як і таким питанням, як мир, бідність, здоров'я та безпека. Створення Асамблеї з навколишнього середовища стало кульмінацією багаторічних міжнародних зусиль, започаткованих на Конференції ООН з навколишнього середовища в Стокгольмі в 1972 році і спрямованих на створення послідовної системи міжнародного екологічного керівництва.

Асамблея збирається раз на два роки в Найробі, Кенія, для визначення пріоритетів глобальної екологічної політики та розробки міжнародного екологічного права. За допомогою декларації та резолюцій міністрів Асамблея забезпечує керівництво, каталізує міжурядові дії в галузі навколишнього середовища та робить свій внесок у реалізацію Порядку денного ООН у сфері сталого розвитку на період до 2030 року. Асамблея ООН з навколишнього середовища також є керівним органом Програми ООН з навколишнього середовища. Починаючи з 2014 року, він провів п'ять сесій, і йому передувала Рада керуючих Програми ООН з навколишнього середовища, до складу якої входять 58 держав-членів.

П'ята сесія Асамблеї ООН з навколишнього середовища (UNEA-5) відбулася у два етапи; онлайн 22-23 лютого 2021 року і в Найробі 28 лютого - 2 березня 2022 р.

Шостої сесії відбудеться з 26 лютого по 1 березня 2024 року у штаб-квартирі Програми ООН з навколишнього середовища у Найробі, Кенія.

1.1.2 Міжнародний політичний форум високого рівня

У 1992 році понад 100 глав держав зустрілися в Ріо-де-Жанейро, Бразилія, на Конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища та розвитку (ЮНСЕД). Саміт Землі, також відомий як ЮНСЕД, був скликаний для вирішення нагальних проблем охорони навколишнього середовища та соціально-економічного розвитку. Лідери, що зібралися, підписали Рамкову конвенцію про зміну клімату та Конвенцію про біологічну різноманітність; схвалив Ріо-де-Жанейрську декларацію та Лісові принципи; і прийняв Порядок денний на 21 століття, 300-сторінковий план досягнення сталого розвитку в 21 столітті.

Комісія Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку (КСР) була створена у грудні 1992 року для забезпечення ефективного виконання

рішень ЮНСЕД: контролювати та повідомляти про виконання угод Саміту Землі на місцевому, національному, регіональному та міжнародному рівнях. КСР є функціональною комісією Економічної та Соціальної Ради ООН (ЕКОСОР), що складається з 53 членів. У 1997 році на спеціальній сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй було проведено п'ятирічний огляд прогресу на Світовому саміті зі сталого розвитку, після чого у 2002 році було проведено десятирічний огляд на Всесвітній зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку.

Саміт Землі + 5: Спеціальна сесія Генеральної Асамблеї, що відбулася у червні 1997 року, ухвалила всеосяжний документ, під назвою «Програма подальшого здійснення Порядку денного на XXI століття», підготовлений Комісією зі сталого розвитку. Він також ухвалив програму роботи Комісії на 1998-2002 роки.

10-та сесія КСР у 2001 р. виступала як Підготовчий комітет для 10-річного процесу огляду Порядку денного на XXI століття: шлях до Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку (ВССР), що проходила в Йоганнесбурзі, Південна Африка, 26 серпня - 4 вересня 2002 року.

Саміт підтвердив початковий мандат та функції КСР як форуму високого рівня зі сталого розвитку та обговорив питання про підвищення його ролі, щоб він міг реагувати на нові вимоги, що впливають із Плану реалізації ВССР. Це спричинить серйозні зміни у програмі та організації роботи, у характері підсумків роботи Комісії, у механізмах звітності та у способах залучення основних груп та інших партнерів, які беруть участь у процесі здійснення. Ці питання обговорюватимуться на майбутній 11-й сесії КСР (28 квітня - 9 травня 2003 р.).

На своїй одинадцятій сесії Комісія зі сталого розвитку ухвалила, що її багаторічну програму роботи після 2003 року буде організовано на основі семи дворічних циклів, при цьому кожен цикл буде присвячений окремим тематичним блокам питань, викладеним у табл.1.2.

У кожному циклі тематичні групи питань вирішуватимуться комплексно з урахуванням економічних, соціальних та екологічних аспектів сталого розвитку.

У штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку 10 липня 2003 року відбулася двадцята та остання сесія Комісії ООН зі сталого розвитку, яка буде замінена на Міжурядовий політичний форум високого рівня. Голова 68-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Джон У. Еш заявив, що Комісія увійде в історію як орган, який досяг зміцнення «відносин між людьми і планетою».

Форум буде органом універсального характеру на відміну від своєї попередниці Комісії, яка включала 53 держави-члени та була допоміжним органом Економічної та Соціальної Ради ООН.

Таблиця 1.2 – Багаторічна програма роботи комісії з стійкого розвитку [4]

Цикл	Тематичний кластер	Наскрізні питання
2004/2005	3. Вода 4. Санітарія 5. Населені пункти	Викорінення злиднів; зміна нестійких моделей споживання та виробництва; захист та управління базою природних ресурсів для економічного та соціального розвитку; сталий розвиток у світі, що глобалізується; здоров'я та сталий розвиток, сталий розвиток малих острівних країн, сталий розвиток для Африки; інші регіональні ініціативи; засоби реалізації; інституційна основа сталого розвитку; гендерна рівність та освіта;
2006/2007	6. Енергія для сталого розвитку 7. Індустріальний розвиток 8. Забруднення атмосферного повітря 9. Зміна клімату	
2008/2009	10. Сільське господарство 11. Сільський розвиток 12. Земля 13. Засуха 14. Опустелювання 15. Африка	
2010/2011	16. Транспорт 17. Хімікати 18. Управління відходами 19. Видобуток 20. Десятирічна рамкова програма за моделями сталого споживання та виробництва	
2012/2013	21. Ліси 22. Біорізноманіття 23. Біотехнологія 24. Туризм 25. Гори	
2014/2015	26. Океани та моря 27. Морські ресурси 28. Малі острівні держави, що розвиваються 29. Управління стихійними лихами та вразливість	
2016/2017	Загальна оцінка виконання Порядку денного на XXI століття, Програми подальшого здійснення Порядку денного на XXI століття та Йоганнесбурзького плану виконання рішень	

Завдання зміцнення взаємозв'язку між людьми і планетою, як нашим будинком, було одним із основних у діяльності ООН протягом її 68-річної історії. Комісія була створена в період великих очікувань та стала успішною моделлю багатостороннього діалогу. Нині вона фактично перетворюється на глобальний міжнародний Форум.

Наради нового міжурядового політичного форуму високого рівня, який замінить Комісію, будуть скликатися під егідою Генеральної Асамблеї та Економічної та Соціальної Ради. У них зможуть брати участь представники всіх без винятку держав-членів ООН та держав-членів спеціалізованих оонівських установ.

Наради Форуму під егідою Генеральної Асамблеї відбуватимуться на рівні глав держав та урядів раз на чотири роки, а під егідою Економічної та Соціальної Ради щорічно протягом восьми днів, включаючи триденний етап засідань на рівні міністрів.

Починаючи з 2015 року, щороку, країни збираються у Нью-Йорку, щоб оцінити свої зусилля щодо досягнення Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року та Цілій сталого розвитку (ЦСР)¹ (Додаток А).

В рамках другого Міжнародного політичного форуму, який відбувся 6 жовтня 2022 року в Києві, було напрацьовано та представлено «Рекомендації переходу до зеленої економіки в умовах глобальних викликів». У заході взяли участь: перші особи Міністерства економіки України, Національного банку України, Посольства Німеччини, Нідерландів, депутати німецького Бундестагу, Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Міжнародна фінансова корпорація (IFC); Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (UNIDO), Програма розвитку ООН (UNDP), GIZ сталого розвитку, всесвітній фонд природи WWF.

1.2 Організація Економічного Співробітництва та Розвитку (ОЕСР)

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – міжнародна організація, що працює над створенням більш ефективних політик для поліпшення життя. Метою організації є формування політики, що сприяє процвітанню, рівності, можливостям і благополуччю для всіх.

Попередником ОЕСР була Організація європейського економічного співробітництва (ОЄЕС), яку було створено для управління американською та канадською допомогою в рамках Плану Маршалла з відновлення Європи після Другої світової війни.

---

¹ Цілі в галузі сталого розвитку (ЦСР) (англ. Sustainable Development Goals (SDGs)) – набір із 17 взаємопов'язаних цілей, розроблених 2015 року Генеральною асамблеєю ООН як "план досягнення кращого і стійкішого майбутнього для всіх". Ці цілі були названі в резолюції Генасамблеї "Порядком денним на період до 2030" року і вони замінили собою Цілі розвитку тисячоліття. Підсумковий документ Генасамблеї "Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року" містить 17 глобальних цілей і 169 відповідних завдань.

Конвенція про перетворення ОЄЕС в ОЕСР була підписана в Шато-де-ла-Мюет у Парижі 14 грудня 1960 року і набула чинності 30 вересня 1961 року.

Відтоді завдання ОЕСР полягало в підвищенні добробуту в усьому світі шляхом консультування урядів з питань політики, що підтримує стійке, інклюзивне і стале зростання. Завдяки заснованому на фактичних даних аналізу політики та рекомендацій, стандартам і глобальним політичним мережам, включно з тісною співпрацею з G7 і G20², ОЕСР допомогла просувати реформи і багатосторонні рішення глобальних проблем. Вони охоплюють горизонти державної політики, від принципу "забруднювач платить", розробленого ОЕСР у 1970-х роках, до PISA в освіті, не кажучи вже про податкову прозорість і штучний інтелект. Упродовж усієї своєї історії ОЕСР прагнула стати більш глобальною, більш інклюзивною та більш актуальною.

ОЕСР об'єднує країни-члени та низку партнерів, які співпрацюють з ключових глобальних питань на національному, регіональному та місцевому рівнях. За допомогою стандартів, програм та ініціатив ОЕСР допомагає просувати і закріплювати реформи в більш ніж 100 країнах світу, спираючись на колективний розум і спільні цінності.

Сьогодні 38 країн-членів охоплюють усю земну кулю, від Північної та Південної Америки до Європи та Азіатсько-Тихоокеанського регіону. Вони представлені послами в Раді ОЕСР, яка визначає і контролює роботу відповідно до Конвенції ОЕСР. Країни-члени взаємодіють з експертами, використовують дані та аналіз для інформування політичних рішень і відіграють ключову роль у країнових оглядах, які покликані сприяти підвищенню ефективності. Європейська комісія бере участь у роботі ОЕСР, але не має права голосу.

Робота ОЕСР у сфері довкілля допомагає країнам розробляти та здійснювати ефективну політику для розв'язання екологічних проблем і сталого управління природними ресурсами. У ньому розглядаються зв'язки між навколишнім середовищем та економічними, галузевими або соціальними проблемами за різними ключовими темами.

Протягом 30 років програма ОЕСР з огляду результативності екологічної діяльності (ОРЕД) підтримувала прогрес країн у досягненні їхніх цілей у сфері охорони довкілля та сталого розвитку.

---

² Група G7 - союз семи провідних промислових держав. З 1975 року глави держав і урядів США, Японії, Німеччини, Франції, Великої Британії, Італії та Канади щорічно проводять всесвітні економічні саміти.

До групи G20 входять міністри фінансів і президенти центральних банків. На відміну від G7, тут представлені індустріальні країни, що розвиваються. Цей форум був заснований 1999 року для того, щоб протистояти фінансовій кризі в Азії, Бразилії та Росії. Крім Євросоюзу, сюди входять Аргентина, Австралія, Бразилія, Китай, Німеччина, Франція, Велика Британія, Канада, Індія, Індонезія, Італія, Японія, Мексика, Росія, Саудівська Аравія, ПАР, Південна Корея, Туреччина і США. Разом ці країни представляють 90 відсотків світового ВВП.

За даними Оглядами результативності екологічної діяльності ОЕСР 2022 р. за країнами [5]:

- Португалії вдалося відокремити кілька екологічних проблем від економічного зростання у 2013-2019 роках. Він відіграв провідну роль у затвердженні Європейського закону про зміну клімату та прийнятті Рамкового закону Португалії про зміну клімату у 2021 році. Його необхідно швидко реалізувати, щоб до 2050 року досягти вуглецевої нейтральності, підвищити стійкість до зміни клімату та захистити екосистеми. Португалія активізувала зусилля з адаптації, але їй необхідно зробити більше для усунення численних загроз, включно з береговою ерозією, повеннями, посухами та лісовими пожежами. Країна відстає в управлінні відходами. Тим часом, збільшення забору прісної води в південних регіонах з дефіцитом води викликає занепокоєння;

- за останнє десятиліття Сполучене Королівство дещо знизило навантаження на навколишнє середовище, одночасно розвиваючи свою економіку. Напередодні свого головування на Конференції сторін ООН зі зміни клімату 2021 року вона стала лідером, піднявши свої національні амбіції. Проте забруднення повітря, погіршення стану природних ресурсів і невиконання завдань зі збереження біорізноманіття викликають занепокоєння. Необхідні подальші зусилля для досягнення нульових викидів парникових газів до 2050 року, підготовки до зміни клімату, повернення назад процесу втрати біорізноманіття і забезпечення більш ресурсоефективної економіки замкнутого циклу. Зміцнення координації між Сполученим Королівством та автономними урядами, а також підвищення узгодженості між галузевою та екологічною політикою матимуть ключове значення;

- за останнє десятиліття Норвегія домоглася прогресу на шляху до зеленого зростання. Країна є лідером у багатьох екологічних галузях і вкладає значні кошти в технологічний розвиток та інновації для підтримки переходу до "зеленої" економіки. Вона встановила безліч амбітних національних екологічних цілей у всіх секторах, зокрема щодо пом'якшення наслідків зміни клімату; Норвегія прагне досягти кліматичної нейтральності до 2030 року. Хоча Норвегія не є членом Європейського Союзу, вона узгодила свої дії з багатьма правилами і цілями ЄС, іноді більш суворо, ніж члени. Незважаючи на прогрес у багатьох галузях, країна, як і раніше, стикається з численними проблемами, включно зі стійкими моделями споживання і захистом біорізноманіття;

- Фінляндія має міцну репутацію лідера в галузі екологічної політики та сталого розвитку. Вона зобов'язалася до 2035 року стати вуглецево-нейтральною і стати піонером у галузі економіки замкнутого циклу. Проте, вона не повною мірою перебуває на шляху до досягнення своїх амбітних цілей. Викиди парникових газів скоротилися за останнє десятиліття, але для досягнення мети вони повинні знижуватися набагато швидшими

темпами. Утворення відходів, споживання матеріалів і втрати поживних речовин у водойми продовжують зростати. Сільське господарство і великий лісовий сектор чинять тиск на біорізноманіття країни. Цілеспрямовані політичні заходи необхідні для забезпечення адекватних стимулів, стимулювати інвестиції та інновації та спрямувати відновлення економіки після кризи, спричиненої COVID-19, у бік "зеленого" переходу. Фінляндія має перейти від розроблення хорошої стратегії до її ефективною та послідовною реалізації. Необхідно розробити правильну політику, забезпечити достатні ресурси та забезпечити постійний і широкий суспільний консенсус.

1.2.1 Міжнародна програма дій ОЕСР по боротьбі зі зміною клімату (ІРАС)

Міжнародна програма дій ОЕСР по боротьбі зі зміною клімату (ІРАС) підтримує прогрес країни в досягненні нульових викидів парникових газів (ПГ) і створенні більш стійкої економіки до 2050 року.

Завдяки регулярному моніторингу, оцінці політики та відгукам про результати й передовий досвід ІРАС допомагає країнам зміцнювати та координувати свої дії щодо боротьби зі зміною клімату. Він доповнює і підтримує рамки моніторингу РКЗК ООН і Паризької угоди.

Запущений у травні 2021 року ІРАС використовує унікальний міждисциплінарний і багаторічний досвід ОЕСР у галузі доказового аналізу. Він заснований на наявних даних і показниках, політичних інструментах і рекомендаціях, розроблених ОЕСР, Міжнародним енергетичним агентством (МЕА), Міжнародним транспортним форумом (МТФ) і Агентством з ядерної енергії (АЯЕ). З огляду на нагальність кліматичної проблеми, надійні інструменти моніторингу та оцінки необхідні для забезпечення ефективності дій з виконання зобов'язань. ІРАС фінансується за рахунок добровільних внесків. На початковому етапі (2021-2022 роки) він є ключовим компонентом проекту ОЕСР з кліматичної та економічної стійкості.

Чотири компоненти ІРАС включають:

1. Панель індикаторів клімату. На інформаційній панелі представлені ключові індикатори, які дають коротку інформацію про дії країн і прогрес у досягненні цілей у сфері клімату, а також про траєкторії досягнення нульового рівня викидів. Він інформуватиме Монітор кліматичних дій і спрямовуватиме аналіз;

2. Щорічний моніторинг кліматичних дій. Монітор надаватиме щорічний дайджест прогресу країн у досягненні цілей у сфері клімату, спираючись на інформаційну панель і спираючись на рамки політики.

У ньому представлені приклади передової практики та результатів пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації;

3. Нотатки про країну. Країнові записки ІРАС оцінюють прогрес у досягненні кліматичних цілей з урахуванням конкретних обставин країн. Вони використовуватимуть ширший набір кліматичних показників ОЕСР і включатимуть цільові політичні рекомендації, щоб допомогти в розробленні узгоджених і економічно та соціально життєздатних планів дій щодо пом'якшення наслідків та адаптації;

4. Спеціальний веб-портал. Веб-портал це інтерактивний майданчик для діалогу та взаємного навчання. Це сприятиме обміну передовим досвідом та інноваційними підходами, а також забезпечить легкий доступ до інших інструментів і проектів, пов'язаних із кліматом.

Дані інформаційної панелі ІРАС охоплюють усі країни ОЕСР, країни-партнери (Бразилія, Китайська Народна Республіка, Індія, Індонезія, Південна Африка), шість потенційних членів (Аргентина, Бразилія, Болгарія, Хорватія, Перу, Румунія) та інші країни G20. Приладова панель ІРАС ґрунтується на наявних даних, уже опублікованих офіційними джерелами. Інші види діяльності ІРАС, такі як країнові замітки ІРАС, відкриті для участі всіх перерахованих вище країн [6].

1.2.2 Збереження океану та стале використання

Океан покриває дві третини планети і життєво важливий для благополуччя людини. Він надає безцінні екосистемні послуги, сприяє глобальній продовольчій безпеці та пропонує величезні можливості для економічного зростання, зайнятості та розвитку. Однак наш океан перебуває під величезним тиском з боку широкого спектра людської діяльності, і екологічна основа багатьох із цих економічних можливостей перебуває під загрозою. Цей тиск посилюватиметься, якщо уряди не вживатимуть рішучих дій для забезпечення сталого використання океану і захисту його природних ресурсів.

Здорові океани і морські екосистемні послуги лежать в основі економіки океану і забезпечують найважливіші функції життєзабезпечення, від яких залежать здоров'я і благополуччя людини. Морські та прибережні екосистеми приносять численні вигоди в місцевому, регіональному та глобальному масштабах, починаючи від контролю забруднення, захисту від штормів, стабілізації берегової лінії та місця існування для видів до пом'якшення наслідків зміни клімату та забезпечення продовольством.

ОЕСР працює над тим, щоб підтримати розширення масштабів дій урядів щодо збереження та сталого використання наших океанів і морських екосистем, які зазнають серйозного тиску з боку діяльності

людини, особливо надмірної експлуатації риби та інших ресурсів, руйнування місця існування, інвазивних чужорідних видів, забруднення та зміни клімату.

Уряди покликані зіграти ключову роль у розробці ефективного та узгодженого комплексу заходів політики для забезпечення досягнення ЦСР³ щодо збереження та сталого використання наших океанів, морів і морських ресурсів, а також відповідних цілей відповідно до Конвенції про біологічне різноманіття. Інструменти політики включають регулятивні, економічні, інформаційні та добровільні підходи. Однак темпи політичних дій не встигають за тиском океану.

Щоб підтримати зусилля уряду щодо переходу до більш стійкої економіки океану, ОЕСР мобілізує експертні знання за кількома напрямками політики, що охоплюють екологічні, економічні, фінансові та соціальні аспекти. Працюючи як з розвиненими країнами, так і з країнами, що розвиваються, ОЕСР прагне забезпечити, щоб усі суспільства могли використовувати переваги океану на стійкій та інклюзивній основі.

Океани зазнають дедалі більшого навантаження через численні міські та сільські джерела забруднення, зокрема, тверді та рідкі відходи з міст, стоки добрив і гною з сільськогосподарських угідь, викиди в атмосферу з суден і неправильну утилізацію пластику з наземних і морських транспортних засобів. джерела.

ОЕСР підтримує уряди в адекватному вирішенні цих проблем. Сукупний вплив забруднення океану може мати руйнівні наслідки для благополуччя людини і здоров'я екосистем. Зрештою вони можуть підірвати стійке економічне зростання. ОЕСР надає інформацію про політику в галузі управління та запобігання забрудненню води і морських пластикових відходів, а також зниження впливу судноплавства на навколишнє середовище.

Океан регулює глобальний клімат, опосередковуючи температуру і визначаючи кількість опадів, посух і повеней. Океан уже поглинув понад 90% надлишкового тепла, утримуваного зростаючою концентрацією парникових газів. Хоча здатність океану зберігати тепло сповільнює глобальне потепління, це, своєю чергою, змінює хімічний склад океану. Складні взаємодії між викидами парникових газів, що тривають, і змінами здатності океану накопичувати надлишкове тепло будуть головним фактором, що визначає швидкість і масштаби довгострокових наслідків зміни клімату з глобальними економічними наслідками.

Населення океану та прибережних районів непропорційно страждає від збільшення викидів парникових газів. Потепління призводить до танення внутрішніх льодовиків і льодів, що призводить до підвищення рівня моря і значних впливів на прибережні райони, таких як затоплення та

ерозія прибережних районів, вторгнення солоної води і руйнування середовища проживання. Спільноти та інфраструктура вже страждають від затоплення та ерозії прибережних районів.

ОЕСР допомагає країнам боротися з кліматичними впливами на океан. Нещодавня робота була зосереджена на підвищенні стійкості прибережних зон перед обличчям підвищення рівня моря, пом'якшенні наслідків зміни клімату шляхом вирівнювання фінансових потоків і зміцненні зв'язку між діями по боротьбі зі зміною клімату і благополуччям.

1.2.3 Глобальний огляд пластмас

Світове виробництво пластмас неухильно зростало в останні десятиліття. Пластмаси допомагають нам зберігати продукти харчування, ізолювати конструкції, використовувати електроніку і, серед іншого, робити автомобілі більш економічними. Проте, сам масштаб споживання пластику в нашому суспільстві призводить до високого вуглецевого сліду, пов'язаного з виробництвом, великих обсягів відходів, постійного забруднення і шкоди для дикої природи та екосистеми.

Забруднення пластиком є однією з серйозних екологічних проблем 21-го століття, завдаючи широкої шкоди екосистемам і здоров'ю людини, тоді як походження більшої частини виробленого пластику з викопного палива має наслідки для зміни клімату. Проте пластмаси стали невід'ємною частиною світової економіки і використовуються практично у всіх секторах економіки.

Останніми роками зростаюче усвідомлення повсюдного забруднення пластиком вплинуло на громадську думку і підготувало ґрунт для активнішого політичного втручання в цьому напрямку. Звіти ОЕСР Global Plastics Outlook покликані інформувати і підтримувати ці зусилля.

Незважаючи на те, що при звичайному веденні бізнесу до 2060 року прогнозується зростання глобального використання пластмас, відходів і пов'язаної з ними шкоди навколишньому середовищу, своєчасна й амбітна політика може значно скоротити майбутню екологічну шкоду і, зокрема, витік пластику в навколишнє середовище. Рівень амбітності політики та міжнародної участі визначатиме ступінь скорочення забруднення пластиком.

Global Plastics Outlook порівнює два сценарії політики з різними рівнями жорсткості.

Сценарій політики "Регіональні дії" відображає регіональну диференційовану участь з більш амбітними цілями для країн ОЕСР, ніж для країн, які не входять в ОЕСР, в той час як сценарій політики "Глобальні амбіції" досліджує дуже суворий пакет заходів політики,

спрямований на скорочення витоку пластику майже до нуля до 2060 року в усьому світі [7].

Звіт ОЕСР «Глобальний прогноз ОЕСР по пластику: сценарії політики до 2060 р» доповнює Global Plastics Outlook: Economic Drivers, Environmental Impacts and Policy Options, разом з його попередником являє собою вичерпну дорожню карту для більш циклічного життєвого циклу пластмас. У звіті спочатку представлений огляд використання пластмас, відходів і впливу на навколишнє середовище з урахуванням поточних політик до 2060 року, а потім порівнюються два сценарії, щоб зрозуміти політику, необхідну для радикального зниження впливу пластмас на навколишнє середовище, і економічні наслідки [8].

1.3 Неурядові організації, що діють у галузі навколишнього середовища

Серед неурядових організацій, що діють у галузі навколишнього середовища, більшість має спеціальну природоохоронну компетенцію.

Провідною міжнародною неурядовою організацією – засновником світового природоохоронного руху вважається Міжнародна спілка охорони природи та природних ресурсів, МСОП (International Union for Conservation of Nature, IUCN), заснована під егідою ЮНЕСКО у Фонтенбло (Франція, 1948). З ініціативи МСОП створено Червону книгу про стан популяцій рідкісних і зникаючих видів ссавців, птахів, рептилій, амфібій; складається Зелена книга, де представлені відомості про унікальні та рідкісні ландшафти земної кулі.

Членами Міжнародного союзу є держави та громадські організації. Союз розробляє міжнародні програми, скликає наради та конференції, готує проекти конвенцій та рекомендацій.

З 1961 р. веде активну діяльність **Всесвітній фонд охорони дикої природи, WWF (World Wildlife Fund)**. В даний час офіційно називається Всесвітній фонд природи (World Wide Fund for Nature), тільки в США та Канаді збережено стару назву – один із ініціаторів Міжнародної конвенції про охорону водно-болотних угідь. Завдяки йому розгорнулася перша міжнародна кампанія з порятунку тропічних лісів, в результаті якої були створені десятки природних територій, що особливо охороняються в Африці, Південно-Східній Азії, Латинській Америці. На початку 1980-х років. WWF ініціював запровадження реструктуризації зовнішніх боргів в обмін на додаткове фінансування країною-боржником природоохоронної діяльності на своїй території. За схемою «борги в обмін на природу» списано суттєву частину боргів Польщі, Болгарії, Філіппін, Мексики, Коста-Ріки та ін.

Це найбільша у світі незалежна природоохоронна організація з більш ніж 5 мільйонами прихильників у всьому світі, що працює у більш ніж 100 країнах, що підтримує близько 1300 природоохоронних проектів у всьому світі.

Місія Всесвітнього фонду дикої природи полягає в запобіганні деградації природного середовища планети, що наростає, і досягненню гармонії людини і природи. Головна мета – збереження біологічного розмаїття Землі.

Всесвітнє суспільство захисту тварин, WSPA (World Society for the Protection of Animals) – ще одна організація, яка займається захистом фауни у світі. WSPA, як і WWF, – це досить масштабна організація – вона має офіси майже в 150 країнах світу та близько 900 дочірніх підприємств. Основна мета суспільства – світ, де кожне життя цінується на людському рівні, вбивство тварин вважається злочином, а браконьєрство просто не турбує.

Однією з найвідоміших областей WSPA є боротьба проти насильницької експлуатації тварин, в тому числі в різних традиціях народів світу. Активісти компанії проводять регулярні акції проти Корриди в Іспанії, охоти на ведмедів в Пакистані, китобійній промисловості, утримання дельфінів у аквапарках та акваріумах. Крім того, організація займається вдосконаленням рівня життя тварин. Зокрема, WSPA розробила всесвітню декларацію про захист, яка зараз розглядається ООН. Товариство також займається створенням навчальних програм для догляду за тваринами для ветеринарів та їх власників.

Глобальні екологічні проблеми перебувають у центрі уваги міжнародних громадських організацій, партій, груп, рухів «зелених», чи екологів.

Найвідомішою нині є створена 1971 р. екологічна організація **Грінпіс (Greenpeace)**, назва якої походила з двох англійських слів, "зелений" – "зелений" та "мир" – "мир", відомий у всьому світі своїми не зовсім чіткими діями в навколишньому середовищі, такому як кидання кульків з фарбою на «шоу«хутро», руйнування культур генетично модифікованої пшениці. Однак, основними принципами Грінпісу є "незалежність" та "протест дією", і тому, незважаючи на неоднозначність, організація всеж була прославлена, перш за все, відсутністю агресії та креативу.

Greenpeace працює в галузі охорони навколишнього середовища в усіх напрямках. Активісти організації однаково зацікавлені як у проблемі глобального потепління, так і збереження лісів та джунглів, і навіть у відмові від неорганічних продуктів. Популярним Greenpeace став після мирної експедиції організації Ванкувера, до місця дрейфу радянських суден, що займалися китобійним промислом. Це була перша така дія – активісти плавали на човнах між тваринами та китобоями з гарпунами.

Пізніше з'явилася ще одна експедиція Greenpeace, яка шокувала світ – активісти прикували себе кайданками до нафтопереробної платформи Brent Spar Shell у Північному морі, щоб досягти заборони на скид токсичних відходів у воду.

Організація представлена в кількох країнах світу і має власний флот. У той же час фінансування Greenpeace, як і у випадку Всесвітнього фонду дикої природи, проводиться лише через пожертви. Їх іноді збирають за рахунок мирних дій, включаючи кілька місцевих осередків Greenpeace, були створені на кошти продажу благодійного альбому Greenpeace Breakthrough, у записі якого взяли участь U2, Sting, R.E.M., Bryan Adams, Inxs і багато інших.

Серед наймолодших громадських організацій екологічного спрямування слід назвати **Міжнародний Зелений Хрест**, який був заснований за пропозицією Михайла Горбачова у 1993 році за підсумками саміту про взаємодію людини та навколишнього середовища, який відбувся у 1992 році у Ріо Де Жанейро.

Міжнародний Зелений Хрест (Green Cross) – неурядова та некомерційна організація. До її складу входять національні організації 29 країн: Аргентина, Білорусь, Болгарія, Болівія, Бразилія, Буркіна-Фасо, Великобританія, Угорщина, Німеччина, Данія, Іспанія, Італія, Кот-д'Івуар, Нідерланди, Пакистан, Польща, Росія, Румунія, Свазіленд, Сенегал, США, Україна, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція, Естонія, Південна Корея та Японія.

Штаб-квартира знаходиться у Женеві.

Свою роботу Міжнародний Зелений Хрест спрямовує на захист загальнолюдських цінностей, повагу до різноманітності життя на планеті, на вирішення широкого кола екологічних проблем, ліквідацію наслідків воєн і конфліктів.

Відмінний принцип – співпраця громадських ініціатив, державних органів та бізнесу для вирішення локальних та глобальних проблем.

В даний час організація працює над здійсненням п'яти програм:

- ліквідація наслідків війн та катастроф, включаючи "холодну війну";
- "Хартія Землі";
- Екологічна освіта;
- Енергія та ресурси;
- "Вода – це життя" – запобігання конфліктам, пов'язаним із джерелами води, боротьба з опустелюванням.

Global NEST или The Global Network on Environmental Science and Technology з англійської мови означає глобальну мережу екологічних наук та технологій – це міжнародна асоціація вчених, технологів та інженерів, які беруть участь у розробці та організації наукових досліджень, пов'язаних із захистом навколишнього середовища. Відповідно, головна

місія організації – допомогти та впливати на тих, хто хоче врятувати та покращити своє життя в природних та штучних умовах. Глобальні члени NEST розробляють методи та технології, які забезпечать стабільний розвиток навколишнього середовища. Таким чином, вони зосереджуються на розробці та застосуванні екологічних наук, технологій та політиків.

Основна діяльність Global NEST орієнтована на наукові розробки та освітні моделі. Зокрема, вони організують глобальні екологічні конференції, фінансують дослідницькі проекти членів організації та створюють публікації в міжнародних журналах з екологічних предметів.

Організація видає однойменний журнал Global Nest.

Більшість міжнародних неурядових організацій займаються питаннями охорони окремих природних об'єктів чи видів природних ресурсів. До них належать Міжнародна рада з охорони птахів, Міжнародна федерація з охорони альпійських районів, Європейська федерація з охорони вод тощо.

Римський клуб (РК) – міжнародна неурядова організація, яка зробила значний внесок у вивчення перспектив розвитку біосфери та пропаганду ідеї необхідності гармонізації стосунків Людини та Природи. Основна форма її діяльності – організація великомасштабних досліджень з широкого кола питань, переважно в соціально-економічній галузі.

Налічується понад 200 міжнародних неурядових природоохоронних організацій (МНПО) – як спеціалізованих на питаннях охорони навколишнього середовища, так і виявляють інтерес до екологічних проблем, крім питань їх основної сфери діяльності (науки, освіти, охорони здоров'я, економіки, релігії та ін.).

Міжнародними неурядовими науковими організаціями, які займаються проблемами навколишнього середовища, наприклад є:

- Науковий комітет з проблем навколишнього середовища (SCOPE – Scientific Committee of Problems of the Environment) – незалежний міжнародний міждисциплінарний орган природничих та соціальних наук, зосереджений на регіональних та глобальних екологічних проблемах, що;

- Міжнародна спілка біологічних наук (МСБН);

- Міжнародна асоціація теоретичної та прикладної лімнології;

- Міжнародна генетична федерація;

- Міжнародна спілка теоретичної та прикладної хімії;

- Тихоокеанська наукова асоціація;

- Комітет Міжнародної спілки наукових товариств з водних досліджень;

- Міжнародний інститут прикладного системного аналізу;

- Науковий комітет з океанографічних досліджень та інші наукові установи з міжнародним статусом.

Важливі функції у сфері охорони навколишнього середовища виконують регіональні урядові організації країн окремих регіонів. На регіональному рівні найпомітнішу роль відіграють:

- Організація з безпеки і співробітництва в Європі, ОБСЄ (Organization for Security and Cooperation in Europe, OSCE);
- Північна Рада або Рада міністрів північних країн;
- Європейський Союз (ЄС);
- Європейська економічна комісія (ЄЕК) ООН.

Підсумовуючи, з упевненістю можна сказати, діяльність екологічних організацій приносить величезний внесок у регулювання охорони навколишнього середовища

1.4 Контрольні питання до теми 1

1. У чому полягає мета вивчення навчальної дисципліни «Міжнародна екологічна діяльність»?

2. Назвіть завдання які сприяють досягненню мети вивчення навчальної дисципліни «Міжнародна екологічна діяльність»;

3. Сформулюйте у чому полягають результати вивчення навчальної дисципліни «Міжнародна екологічна діяльність»;

4. У чому полягає основна особливість глобальних екологічних проблем?

5. Надайте характеристику етапів формування сучасної системи міжнародного екологічного співробітництва;

6. Які основні напрями поєднує сучасна система міжнародного екологічного співробітництва?

7. Назвіть найбільш поширену та дієву форму співробітництва з питань охорони навколишнього середовища? Чому вона є такою та коли вона була покладена?

8. Визначити природоохоронну компетенцію ООН.

9. У якому документі виражено принципове ставлення ООН до питань охорони природи світу?

10. Яку наукову Програму екологічних досліджень було розроблено та прийнято Міжурядової конференції з проблем біосфери в Парижі (1968). Окреслити її основне завдання.

11. У якому документі визначена політика Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ у галузі охорони навколишнього середовища?

12. Коли відбулася перша конференція ООН з проблем навколишнього середовища та яку роль відіграла у розвитку міжнародного співробітництва з охорони навколишнього середовища?

13. Який документ був прийнятий за підсумками Конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро?

14. Коли та з якою метою ООН оголошує «Десятиліттям ООН» з відновлення екосистем?

15. З якою метою ООН встановлює пам'ятні дати. Назвіть ті з них, що були оголошені у 21 столітті та мали природоохоронну тематику?

16. Визначити компетенцію Асамблеї ООН з навколишнього середовища?

17. З якою метою була створена Комісія Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку (КСР);

18. Яким тематичним питанням будуть присвячені дворічні цикли Програми роботи КСР після 2003 р.?

19. Коли і чому КСР була замінена на Міжурядовий політичний форум високого рівня?

20. Який документ був напрацьовано та представлено в рамках другого Міжнародного політичного форуму, який відбувся 6 жовтня 2022 року в Києві?

21. Яку роботу проводить ОЕСР у сфері довкілля для розв'язання екологічних проблем і сталого управління природними ресурсами?

22. Перелічити основні результати діяльності ОЕСР 2022 р. за країнами?

23. Надати характеристику Міжнародній програмі ОЕСР по боротьбі зі зміною клімату (ІРАС).

24. Які компоненти включає ІРАС?

25. Надати опис результативності роботи ОЕСР з питань збереження океану та сталого використання.

26. Які два сценарію порівнює політики з різними рівнями жорсткості за звітами ОЕСР «Global Plastics Outlook»?

27. Назвіть неурядові організацій, що діють у галузі навколишнього середовища і мають спеціальну природоохоронну компетенцію.

28. Визначить роль Римського Клубу у вивченні перспектив розвитку біосфери;

29. Назвіть найвідомішу громадську організацію руху «зелених».

ТЕМА 2 ДІЯЛЬНІСТЬ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ ООН З ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Спеціалізовані установи ООН – це самостійні міжнародні організації з економічних, соціальних та гуманітарних питань, пов'язані з ООН (через Економічну та Соціальну Раду ООН) міжнародними угодами. Більшість членів ООН – учасники спеціалізованих установ ООН. Спеціалізовані установи створено з урахуванням міждержавних угод.

Спеціалізовані установи ООН є особливою категорією міждержавних міжнародних організацій. Не всі спеціалізовані установи ООН беруть участь у міжнародному правоохоронному співробітництві. Така участь визначається, насамперед, профільною діяльністю спеціалізованої установи, тим, якою мірою вона може бути пов'язана з проблемою охорони навколишнього середовища. Особливо важливу роль у галузі охорони навколишнього середовища відіграють ЮНЕСКО, ФАО, ВООЗ, ВМО, ІМВ, а також МАГАТЕ. Незважаючи на те, що ці організації створені для вирішення завдань, які не стосуються прямо проблем навколишнього середовища, вони давно включилися в природоохоронну діяльність.

Здійснення спеціалізованими установами ООН діяльності у сфері охорони навколишнього середовища передбачає наявність правових підстав для такої діяльності. У зв'язку з відсутністю прямих вказівок на природоохоронну компетенцію спеціалізованих установ ООН така може бути визначена лише на основі аналізу відповідних положень Статуту ООН, установчих актів самих спеціалізованих установ та інших міжнародних документів. Про прагнення конкретизувати «правовий мандат» у галузі охорони навколишнього середовища свідчить позиція спеціалізованих установ ООН у процесі підготовки проекту Декларації з навколишнього середовища людини, ухваленої 1972 р. Стокгольмською конференцією. Так, наприклад, представники ФАО висловили бажання, щоб у Декларації встановлювалося право людини на чисті продукти харчування. Представники ВООЗ наполягали на включенні права на «довкілля, яке забезпечує здоров'я нинішніх та майбутніх поколінь людей».

Окремі вказівки (прямі чи опосередковані) на компетенцію у сфері охорони навколишнього середовища містяться у положеннях установчих актів спеціалізованих установ ООН.

2.1 Програма ООН з питань довкілля

З моменту свого створення в 1972 році Програма ООН з питань довкілля, ЮНЕП (англ. UNEP, United Nations Environment Programme) є всесвітньою авторитетною організацією, яка

визначає екологічний порядок денний, сприяє послідовному здійсненню екологічного аспекту сталого розвитку в рамках системи Організації Об'єднаних Націй і виступає як авторитетний захисник природи всього світу.

У статуті ЮНЕП визначено цілі та завдання організації, яка повинна заохочувати партнерство в галузі збереження навколишнього середовища та дбайливого ставлення до неї, розробляючи шляхи вирішення цієї проблеми на рівні держави, а також сприяти фінансуванню установ, які роблять свій внесок у захист природи.

Місія ЮНЕП полягає в її лідируючій ролі та заохоченні партнерських зв'язків для захисту навколишнього середовища за допомогою надихаючих ідей, інформування та надання країнам та народам можливості покращувати якість свого життя без шкоди для життя майбутніх поколінь.

ЮНЕП працює над забезпеченням трансформаційних змін заради людей та природи, вивчаючи корінні причини трьох планетарних криз: зміна клімату, втрата природи і біорізноманіття та забруднення і відходи.

Робота ЮНЕП ведеться у наступних семи напрямках:

- Раннє попередження та оцінка конфліктів;
- Імплементация екологічної політики;
- Технологія, виробництво та економіка;
- Регіональне співробітництво;
- Екологічне право та конвенції;
- Захист навколишнього середовища на глобальному рівні;
- Комунікації та громадська інформація.

ЮНЕП підвищує обізнаність та виступає за ефективні природоохоронні дії за допомогою своїх кампаній, зокрема Всесвітнього дня довкілля (5 червня – день заснування програми).

Штаб-квартира ЮНЕП знаходиться в столиці Кенії Найробі, звідки вона діє через свої підрозділи, регіональні, контактні та віддалені офіси, а також через мережу центрів співробітництва, що розширюється, для передачі передового досвіду.

ЮНЕП здійснює тісне співробітництво зі своїми 193 державами-членами та представниками громадянського суспільства, бізнесу та інших цільових груп та зацікавлених сторін для вирішення екологічних проблем через Асамблею ООН з навколишнього середовища – головний всесвітній орган, який приймає рішення з питань навколишнього середовища [9].

В організації діють секретаріати багатьох важливих багатосторонніх природоохоронних угод та дослідницьких органів.

За участю експертів ЮНЕП у Міжнародній комісії з навколишнього середовища та розвитку була підготовлена доповідь, в якій вперше викладено концепцію сталого розвитку.

У Ріо-де-Жанейро в 1992 р. пройшла конференція з навколишнього середовища та розвитку (Саміт Землі). Її головним підсумковим документом став «Порядок денний на XXI століття», крім цього було створено Комісію ООН із сталого розвитку. Міжнародні конвенції про збереження біорізноманіття та зміну клімату, прийняті в ході засідань, закріпили взаємні зобов'язання країн-учасниць, проте вони містять загальні положення та потребують більшої конкретики [10].

У 1995 р. у рамках ЮНЕП було представлено та затверджено проект «Глобальна екологічна перспектива», цілями якого стали:

- оцінка стану екологічної світової ситуації із залученням провідних фахівців у цій галузі для пошуку консенсусу з найбільш актуальних питань;

- проведення експертизи та опублікування підсумкових матеріалів про стан навколишнього середовища для виявлення основних процесів, які негативно впливають на соціально-економічні показники на планеті [11].

У 2002 р. в Йоганнесбурзі (ПАР) на всесвітньому саміті була доповідь у рамках ЮНЕП про стан довкілля наприкінці тисячоліття (ТЕО-2000), опублікований 1999 р. У ньому вказувалося, що з першорядних завдань є необхідність усунення загроз екосистемам, для чого слід домогтися такого економічного зростання, при якому не буде настільки помітна межа між багатими та бідними верствами населення. За результатами саміту було прийнято два важливі документи:

- Політична декларація – Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку та

- План виконання рішень Всесвітньої зустрічі на найвищому рівні зі сталого розвитку.

- При цьому пріоритетним у цих документах названо вирішення соціальних питань.

У 2008 р. в рамках ЮНЕП було опубліковано Ініціативу щодо зеленої економіки, метою якої є вивчення проблем, пов'язаних з переходом світової спільноти та окремих країн до такої економіки та сталого розвитку. Подібний перехід, на думку експертів, має підвищити віддачу від інвестицій економічного, людського та природного капіталу, скоротити споживання природних ресурсів, зменшити парниковий ефект та шкідливі викиди в атмосферу.

У 2009 р. було опубліковано доповідь «Глобальний зелений новий курс» у рамках ініціативи з зеленої економіки, у якому вперше системно та структуроване викладено ідеї перетворення світової економіки в рамках сталого розвитку. Автори документа пропонували досягти економічного зростання за рахунок реформування національних економік, а також зміни взаємин на світових фінансових ринках та у системі міжнародної торгівлі [12].

Вагомим внеском у вивчення питань сталого розвитку та зеленої економіки стала доповідь ЮНЕП "Назустріч зеленій економіці" на конференції "Ріо + 20". У документі експерти представили розрахунки, які наочно показували, що 2% світового ВВП є стійким розвитком та «озеленення» найважливіших секторів економіки достатньо, щоб змінити характер розвитку, ефективно використовувати ресурси та зменшити викиди вуглецю [13].

Експерти ЮНЕП працюють у нерозривному зв'язку з іншими організаціями ООН.

Так, у 2009 р. опубліковано заяву всіх структур ООН «Зелена економіка: перетворення на ім'я розв'язання численних криз». У ньому наголошувалося, що всі учасники Організації Об'єднаних Націй мають узгоджено діяти на шляху переходу міжнародної спільноти до зеленої економіки, принципи якої мають стати частиною національних стратегій розвитку.

Для реалізації рішень конференції «Ріо + 20» у рамках ЮНЕП спільно з Міжнародною організацією праці (МОП), Програмою розвитку ООН (ПРООН), організацією Об'єднаних Націй з промислового розвитку, (ЮНІДО), Навчальним та науково-дослідним інститутом ООН (ЮНІТАР) за підтримки Республіки Корея та низки інших донорів було створено програму «Партнерство у сфері зеленої економіки» (PAGE).

З 2013 р. учасники цього партнерства сприяють деяким державам з економікою, що розвивається, у переході до зеленої економіки, зниженні рівня бідності, впровадженні чистих технологій, зменшення екологічних ризиків, розвиток «зеленої» зайнятості. До 2020 року планується надати допомогу за «зеленими» проектами понад 30 країн.

Експерти ЮНЕП спільно з продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН створили Програму ООН зі співробітництва у галузі скорочення викидів. Проект орієнтований зменшення обсягів викидів в атмосферу парникових газів, збереження лісу у світовому масштабі. На сьогоднішній день заходи у цьому напрямі реалізовані у 55 країнах.

Організація ЮНЕП робить внесок в ініціативу ООН «Бідність та навколишнє середовище» (PEI), створену спільно з ПРООН. Вона передбачає допомогу у розробці та інвестуванні екологічно орієнтованих проектів у найбільш бідних державах світу, які виявляють інтерес до викорінення бідності та налагодження природоохоронної діяльності.

В даний час діяльність у рамках ЮНЕП спрямована на вирішення наступних питань: створення глобальної фінансової системи з метою залучення інвестицій для реалізації стратегій та проектів щодо переходу до зеленої економіки та сталого розвитку; розробка рекомендацій для бізнесу щодо покращення показників сталого розвитку; дослідження взаємозв'язку між торгівлею, стійким розвитком та зеленою економікою. Робота з досягнення цих цілей ведеться у тісній взаємодії з різноманітними

міжнародними організаціями, урядами різних країн, експертними центрами та іншими партнерами.

Виконавчий директор та група керівників високого рангу стоять на чолі реалізації Середньострокової стратегії ЮНЕП (ССС). Розрахована на чотири роки стратегія формулює роль ЮНЕП у виконанні Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 року та Конференції Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку (Ріо+20), а також її підсумкового документа «Майбутнє, якого ми хочемо».

ЮНЕП підтримує держави-члени, забезпечуючи впровадження моделі екологічної стійкості у планування розвитку та інвестицій та надає країнам необхідні інструменти та технології для захисту та відновлення навколишнього середовища. Діяльність організації можлива завдяки партнерам, які фінансують та підтримують її місію. 95 відсотків доходів ЮНЕП залежить від добровільних внесків.

Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) відзначила своє 50-річчя в той час, коли держави ухвалили історичні глобальні угоди з метою обмеження забруднення, захисту та відродження біорізноманіття та підтримки країн, що найбільш вразливі та постраждали від наслідків зміни клімату. Однак потрібно зробити велику роботу, щоб уповільнити планетарну надзвичайну ситуацію. Як провідний світовий екологічний орган, ЮНЕП непохитна у співпраці з державами-членами та партнерами для забезпечення стійких рішень в ім'я людства та планети.

Пані Лейла Беналі, голова шостої сесії Організації Об'єднаних Націй про навколишнє середовище у своєму виступі на Першій спеціальній сесії Асамблеї ООН з навколишнього середовища з нагоди святкування п'ятдесятирічної річниці ЮНЕП (3-4 березня 2022 р., Найробі) зазначила, що п'ятдесятирічна річниця створення ЮНЕП – це можливість гідно оцінити екологічну багатосторонність, поглянути у майбутнє та проаналізувати минулі досягнення та вилучити досвід. За останні 50 років спостерігається створення та розвиток багатосторонніх інститутів, які продовжуватимуть захищати навколишнє середовище в майбутньому [14].

З моменту проведення в 1972 році конференції ООН з проблем навколишнього середовища, де й народилась ЮНЕП, її Рада керуючих досягли багатьох видатних результатів, до яких належать створення:

- Інституту міждержавної групи експертів з питань зміни клімату та
- Монтевідейської Програми з розвитку та періодичного перегляду екологічного права.

У 2013 році Генеральна Асамблея ООН у відповідь на обтяжуючі екологічні проблеми прийняла Резолюція 67/213 щодо зміцнення ЮНЕП.

Незабаром на місце Ради керуючих прийшла Асамблея Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища.

З того часу завдання світової спільноти полягає у виконанні зобов'язань, покладених на Асамблею. У своїй роботі Асамблея досягла

відчутних результатів, до яких належить нещодавнє ухвалення знакової резолюції про припинення забруднення пластмасами, яка має величезне значення. Проте серйозні проблеми залишаються невирішеними. Нерівність, що посилюється, і інтенсивне використання обмежених ресурсів планети загрожують підірвати досягнуті результати, а пандемія коронавірусного захворювання (COVID-19) та пов'язані з нею труднощі є надто складними та багатограними, щоб держави могли впоратися з ними самостійно. Необхідно продовжувати зміцнювати багатосторонній підхід у пошуках довгострокових рішень. В останні 50 років в основі охорони навколишнього середовища лежала повага, заснована на правилах глобальної системи, уособленням якої є Асамблея з навколишнього середовища. Хоча екологічна багатосторонність може здаватися повільним процесом, що викликає розчарування, сумніви в ній призводять до протилежного результату. Як казав колишній директор-виконавець ЮНЕП Клаус Тепфер: «Надзвичайне зростання чисельності населення та обсягів споживання не залишає нам іншого вибору, окрім як вжити інноваційних та рішучих заходів, щоб звернути назад широкомасштабне знищення видів та екосистем». Досягнення останнього часу стали можливими завдяки засадам, закладеним попередніми поколіннями. Завдання, яке належить виконати, полягає в тому, щоб вивести багатосторонню екологічну систему на новий рівень та підготувати ґрунт для майбутніх поколінь.

На тій же Асамблеї пан Гутерріш⁴ у своїй заяві розповів про новий шлях для просування вперед, запропонованому світу 1972 року під час створення ЮНЕП, основу якого лежало представлення про кращу і здоровішу Землю і який ґрунтувався на стовпах міжнародного співробітництва. Протягом багатьох років ЮНЕП та її партнери працювали з державами-членами над боротьбою із забрудненням повітря, відновленням озонового шару, захистом світових морів, популяризацією «зеленої» та інклюзивної економіки та приверненням уваги до проблеми втрати біорізноманіття та зміни клімату, демонструючи, що багатосторонній підхід є ефективним і може забезпечити рішення для людей і планети.

Хоча людство продовжувало вести самогубну війну проти природи: дестабілізація клімату, втрата біорізноманіття та довкілля, забруднення та відходи несуть загрозу суспільству та більшості форм життя Землі, тепер зрозуміли, що робити.

По-перше, необхідно забезпечувати захист найбільш уразливих груп, що передбачає розширення міжнародного співробітництва для надання фінансової та технічної допомоги, необхідної вразливим країнам та громадам для зміцнення їхньої стійкості до потрясінь. Тому, донорам та

---

⁴ Антоніу Мануел де Олівейра Гутерріш, або Гутерреш – португальський державний діяч, Генеральний секретар ООН з 1 січня 2017 року.

багатостороннім банкам розвитку слід більш ніж удвічі збільшити обсяги фінансування боротьби зі зміною клімату, що направляється на адаптацію до зміни клімату щонайменше на 50 відсотків до 2024 року.

По-друге, скоротити обсяг глобальних викидів на 45 відсотків до 2030 року, щоб досягти чистого нульового балансу викидів до 2050 року, що передбачає припинення видобутку та фінансування вугілля, поступову відмову від вугілля в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку до 2030 року та інших країнах до 2040 року, і навіть декарбонізацію всіх галузей, зокрема енергетики і транспорту, переважають у всіх країнах до 2030 року.

По-третє, зупинити кризу вимирання, для чого потрібно розробити масштабну та дієву систему глобальних заходів у сфері біорізноманіття на період після 2020 року.

По-четверте, суттєво скоротити масштаби забруднення хімічними речовинами, пластмасами та твердими відходами, що передбачає боротьбу з рушійними факторами деградації навколишнього середовища, зокрема зі злиднями та нераціональним споживанням та виробництвом; формування міжурядового комітету з ведення переговорів з міжнародного договору про боротьбу із забрудненням пластмасами, що має обов'язкову юридичну силу, стало обнадійливим кроком у цьому напрямку. Крім того, у світі необхідно перетворити системи фінансування та обліку, щоб відобразити справжню вартість господарської діяльності, включаючи її вплив на природу. Також дуже важливо освоювати наукові знання та брати участь у багатосторонніх процесах – обидва ці напрямки підтримуються ЮНЕП.

На закінчення пан Гутерріш закликав країни докладати масштабних зусиль з опорою на досягнення минулого, щоб сучасне і майбутні покоління могли жити на екологічно стійкій планеті. Кожна країна відіграє вирішальну роль у захисті людей і планети, і кожна має використовувати всі можливості для співпраці в рамках активної та відкритої багатосторонньої діяльності на мережній основі [14].

У повідомленні заступника Генерального секретаря ООН та Виконавчого директора ЮНЕП Інгер Андерсен за підсумками роботи у 2022 році зазначено, що у багатьох відношеннях 2022 р став роком нової активності в галузі захисту навколишнього середовища. Ближче до початку року на п'ятій Асамблеї Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища держави-члени ухвалили історичні резолюції, спрямовані на активізацію зусиль зі стримування забруднення, пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них, а також захисту та відновлення природи в усьому світі. Конференція ООН зі зміни клімату 2022 року стала історичним моментом, коли було створено фонд покриття шкоди та збитків. В Уругваї розпочалися глобальні переговори щодо припинення забруднення пластиком. Генеральна Асамблея ООН визнала універсальне право до чистого, здорового та стійкого навколишнього

середовища. А наприкінці року на Конференції ООН з біорізноманіття в Монреалі було прийнято амбітну програму захисту та відродження біорізноманіття до 2030 року. Цього року також відзначалося 50-річчя Програми ООН з довкілля (ЮНЕП) та конференції «Стокгольм + 50».

Проте це був також рік надзвичайних труднощів. Руйнівні наслідки потрійної планетарної кризи зміни клімату, втрати природи та біорізноманіття, забруднення та відходів посилювалися посиленням нерівності, війною в Україні та зростанням цін на продукти харчування та енергію. Як завжди, від посух, повеней, лісових пожеж, скорочення біорізноманіття та підвищення рівня забруднення найбільше постраждали бідні та вразливі верстви населення.

Тому не дивно, що вимоги діяти, а не обіцянки, стають дедалі голоснішими. ЮНЕП активізувала зусилля щодо реагування на ці кризи і розпочала реалізацію своєї стратегії на 2022-2025 роки. Спираючись на силу своїх партнерських відносин, ЮНЕП працювала з державами-членами над виконанням обіцянок щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них, захисту та відновлення екосистем та зменшення тягаря забруднення. У всьому цьому ЮНЕП продовжує підтримувати країни у виконанні резолюції 4/17 Асамблеї ООН з навколишнього середовища, впроваджуючи гендерну рівність та права людини в екологічну політику, стратегії, програми та проекти, навіть працюючи над реструктуризацією своєї гендерної архітектури, щоб краще відповідати цьому мандату.

На організаційному рівні ЮНЕП прагне стати більш гнучкою та швидко реагуючою організацією. ЮНЕП змінила свій підхід до взаємодії з родинними установами в групах ООН країн, щоб краще враховувати пріоритети держав-членів та Цілі у сфері сталого розвитку, та створила три нові тематичні фонди, які забезпечують гнучке фінансування для досягнення прогресу в галузі кліматичної стабільності, життя в гармонії з природою і рух до незабрудненої планети. ЮНЕП також досягла гендерного паритету на всіх рівнях фахівців та покращила географічне розмаїття своєї робочої сили.

Але, як зазначила пані Інгер Андерсен, ще багато роботи, щоб уповільнити потрійну планетарну кризу. Як провідний глобальний природоохоронний орган ЮНЕП докладатиме ще більше зусиль і більш тісно співпрацюватиме з країнами, системою ООН, громадянським суспільством і приватним сектором, щоб пропонувати рішення та працювати над створенням світу, в якому всі люди, де б вони не знаходилися, могли користуватися своїм правом на здорове життя [15].

2.1.1 Дії та досягнення ЮНЕП в 2022 році

ЮНЕП створила три тематичні фонди для забезпечення гнучкого фінансування на підтримку досягнення цілей Середньострокової стратегії (2022-2025 рр.) щодо забезпечення стабільності клімату, життя в гармонії з природою та руху до планети, вільної від забруднення. В 2022 року для цих фондів було зібрано 14 мільйонів доларів США.

Тематичні фонди доповнять Екологічний фонд ЮНЕП та допоможуть змістити баланс із цільового фінансування окремих проектів на тематичне фінансування для досягнення більшого ефекту. Внески державних та приватних партнерів у тематичні фонди полегшать комплексний, науково обґрунтований підхід, який має допомогти зміцнити роль ЮНЕП як глобального органу з охорони навколишнього середовища та дозволити організації краще підтримувати держави-члени

ЮНЕП прийняла стратегічне рішення перейти до міжгалузевих та багатогалузевих альянсів та ініціатив у високоефективних галузях. ЮНЕП взаємодіє з організаціями приватного сектору в рамках понад 40 ініціатив, присвячених енергетиці, пластмасам, продовольству та сільському господарству, охороні здоров'я, фінансів та інформаційних технологій. Наука ЮНЕП допомагає підприємствам знаходити найкращі рішення. Наприклад, Партнерство ЮНЕП за чисті види палива та транспортних засобів – державно-приватна ініціатива 73 партнерів щодо просування більш чистих видів палива та транспортних засобів у країнах і країнах з ринковою економікою, допомогло покласти край використанню етилованого бензину.

Іншим прикладом є Глобальна ініціатива ЮНЕП із пластику у сфері туризму (GTRI). Ініціативу підписав 121 особа, а сукупний річний дохід компанії оцінюється у понад 43 мільярди доларів США. У 2021 та 2022 роках GTRI організувала пілотну звітну кампанію для великих компаній, що приєдналися до ініціативи у 2020 році та для яких щорічна звітність є обов'язковою. Близько 108 мільйонів пластикових предметів було вилучено з використання у всіх підзвітних підприємствах.

1. Кліматичні дії:

- **Наука для клімату.** Коли світові лідери зібралися на Конференцію ООН зі зміни клімату (COP27)⁵ – глобальну нараду, організовану для активізації дій у боротьбі з кліматичною кризою, ЮНЕП випустила два звіти напередодні переговорів. В обох звітах міститься інформація для Шарм-ель-Шейхського плану реалізації, прийнятого державами-членами наприкінці конференції.

У звіті про розрив у рівнях викидів за 2022 рік: «вікно, закривається», говориться, що кліматичні зобов'язання змушують світ рухатися до підвищення глобальної температури на 2,4-2,6 °C у цьому столітті. Необхідна термінова загальносистемна трансформація для

---

⁵ Кліматична конференція ООН (7-8 листопада, Шарм-ель-Шейх, Єгипет)

переходу до 1,5°C. У звіті викладено, як здійснити цю трансформацію у секторах електропостачання, промисловості, транспорту та будівництва, а також у продовольчій та фінансовій системах.

Звіт ЮНЕП про прогалини в адаптації за 2022 рік: «надто мало, надто повільно», показав, що фінансування та реалізація дій щодо адаптації недостатні. До 2030 року для адаптації потрібно від 160 до 340 мільярдів доларів США на рік. У 2020 році міжнародні потоки фінансування адаптації в країни, що розвиваються, склали всього 29 мільярдів доларів США;

- Фінансування дій щодо боротьби зі зміною клімату. У рамках створеного ЮНЕП Альянсу Net-Zero Banking Alliance понад 60 банків поставили перед собою науково обґрунтовані цілі щодо обезуглерожування своїх портфелів, включаючи інвестиції у вугільну та газову промисловість. Більше половини членів альянсу встановили проміжні цілі з декарбонізації на 2030 рік, які відповідають цільовому показнику Паризької угоди на рівні 1,5 °C. За перші 18 місяців свого існування альянс, керований Фінансовою ініціативою ЮНЕП (ЮНЕП-ФІ), виріс до більш ніж 120 банків, яких припадає на частку майже 40 відсотків глобальних банківських активів.

Фонд допомоги початковому капіталу (SCAF), мультидонорський трастовий фонд, керований ЮНЕП, у липні розпочав будівництво важливого проекту, який він підтримав: гідроелектростанції у Зімбабве. Введення в експлуатацію електростанції потужністю 5 МВт має відбутися у 2023 році. Загалом SCAF II, друга фаза об'єкта, підтримала проекти у 14 країнах Азії та Африки. Очікується, що ці проекти зменшать викиди майже на 4 мільйони тонн еквівалента вуглекислого газу на рік і створять близько 14 000 робочих місць;

- Адаптація до змін клімату. Глобальний фонд адаптації на основі екосистем (EbA), спільно керований ЮНЕП та Міжнародним союзом охорони природи, надає початковий капітал для інноваційних підходів EbA. Перший і другий процеси відбору грантоодержувачів Глобального фонду EbA затвердили 5,6 млн. доларів США для 23 проектів, які підтримуватимуть екосистеми по всьому світу, включаючи захист коралових рифів на Філіппінах та відновлення берегів річок для боротьби з ерозією на Фіджі. Процеси відбору третього та четвертого грантоодержувачів продовжуються, ще 30 проектів перебувають у стадії розробки.

Тим часом портфель ЮНЕП в області EbA виріс до більш ніж 45 проектів, включаючи проект вартістю 6 мільйонів доларів США у Мозамбіку із захисту берегових ліній шляхом відновлення та збереження природи. Загалом проекти EbA ЮНЕП спрямовані на відновлення 131 000 гектарів екосистем та приносять користь 2,7 мільйонам людей;

- **Доступ до технологій.** У 2022 році Центр та мережа кліматичних технологій (CTCN), розміщені під егідою ЮНЕП, надали технічну допомогу 68 країнам, допомагаючи впроваджувати такі інновації, як Slamdam, мобільний бар'єр від повеней у Бурунді. На сьогоднішній день ЦСТІК надала підтримку 109 країнам, допомогла приблизно 100 мільйонам людей та забезпечила скорочення викидів вуглекислого газу на 12,9 мільйона тонн на рік;

- **Прагнення енергоефективності.** Підвищення енергоефективності є найважливішою частиною програми боротьби зі зміною клімату, і ініціатива United for Efficiency (U4E) під керівництвом ЮНЕП досягла успіхів у 2022 році. ЮНЕП працювала з Пакистаном над введенням у дію правил, які призведуть до щорічної економії енергії на 1,3 ТВтч до 2030 року, з скороченням викидів, еквівалентним вилученню з доріг 630 000 легкових автомобілів. Тим часом U4E підтримала Індонезію в розробці міністерського указу про правила, які забезпечать щорічну економію енергії, аналогічну тій, що є в Пакистані.

Ці зусилля узгоджуються з дорожньою картою Асоціації держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) щодо гармонізації стандартів світлотехнічної продукції, розробленої спільно з U4E. Згідно з прогнозами, завдяки впровадженню цих стандартів АСЕАН до 2030 року щорічно економитиме 24 ТВт-год електроенергії. Це може допомогти скоротити викиди на 18 мільйонів тонн в еквіваленті вуглекислого газу на рік і дозволити споживачам заощаджувати понад 2 мільярди доларів США на рахунках за електроенергію на рік.

Оцінки економії по країнах за 2022 рік, проведені U4E, показують, що якщо всі країни, що розвиваються, і приймуть мінімальні стандарти енергії для освітлення, до 2030 року буде щорічно економитися більше 122 ТВт-год споживання електроенергії, що еквівалентно енергії, що виробляється 55 великими електростанціями;

- **Збереження клімату шляхом боротьби за озоновий шар.** На 35-й рік дії **Монреальського** протоколу⁶ щодо речовин, що руйнують озоновий шар, проведеного ЮНЕП, дослідження показали, що ця угода принесла більше користі для клімату, ніж очікувалося. Одне дослідження показує, що Протокол, можливо, запобіг потепління на 1,7 ° С до кінця століття, заборонивши озоноруйнівні речовини, які сприяють глобальному потеплінню.

---

⁶ Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар (англ. The Montreal Protocol on Substances That Deplete the Ozone Layer) – міжнародний протокол до Віденської конвенції про охорону озонового шару 1985 року, розроблений з метою захисту озонового шару з допомогою зняття з виробництв деяких речовин, що руйнують озоновий шар. Протокол був підготовлений до підписання 16 вересня 1987 року і набрав чинності 1 січня 1989 року.

Те ж дослідження показало, що без Монреальського протоколу ультрафіолетове випромінювання зруйнувало б екосистеми, що призвело б до вивільнення 690 мільярдів тонн вуглецю, які нині містяться у рослинах та ґрунті. Запобігання додаткового підвищення температури оцінюється в 0,5-1°C. Відповідно до Кігалійської поправки⁷ Протокол переслідує додаткові переваги за рахунок скорочення використання гідрофторвуглеців, потужного парникового газу та підвищення енергоефективності охолоджуючого обладнання;

- **Зниження викидів від транспортну.** Оскільки до 2050 року країни, що розвиваються, мають намір додати 1 мільярд автомобілів, необхідно докласти зусиль для забезпечення того, щоб розширення парку проводилося з низьким або нульовим рівнем викидів. У 2022 році ЮНЕП запустила свою Глобальну програму електромобільності, яка підтримує 50 країн з низьким та середнім рівнем доходу в переході від автомобілів, що працюють на викопному паливі, до електромобілів.

Наприклад, на Сейшельських островах реалізується пілотний проект із електрифікації автобусного парку. У В'єтнамі ЮНЕП допомагає поштовій службі доставки перейти на триколісні електричні транспортні засоби. І програма підтримує Чилі у відтворенні успішної моделі електричного автобуса Сантьяго в інших містах;

- **Посилення дій щодо викидів метану.** У перший рік існування Міжнародна обсерваторія викидів метану (ІМЕО) ЮНЕП відіграла вирішальну роль у сприянні скороченню викидів метану, другого за значимістю фактора глобального потепління. Обсерваторія була створена, щоб допомогти в досягненні таких цілей, як Глобальне зобов'язання з метану, щоб скоротити викиди метану на 30 відсотків у нафтогазовій, сільськогосподарській та сміттєвій галузях до 2030 року. Станом на листопад 2022 року 150 країн схвалили це зобов'язання, і понад 50 країн розробили або перебувають у процесі розробки національних планів дій з метану. Коаліція за клімат та чисте повітря (ССАС) розгорнула національні дорожні карти на підтримку цього зобов'язання, у тому числі допомогла Нігерії встановити мету зі скорочення викидів метану, пов'язаних з нафтою та газом, на 60 відсотків до 2030 року.

На конференції ООН зі зміни клімату ІМЕО запустила свою Систему оповіщення та реагування на викиди метану, нову супутникову систему для виявлення викидів газу, що викликає потепління клімату, що дозволить урядам та підприємствам своєчасно реагувати. Крім того, понад 80 нафтогазових компаній взяли на себе зобов'язання вимірювати та

---

⁷ Кігалійська поправка доповнює Монреальський протокол положеннями, які передбачають поетапне виведення з обігу гідрофторвуглеців (ГФВ). Внесена на XXVIII Нараді Сторін Монреальського протоколу (5 жовтня 2016 року у м. Кігалі (Руанда)).

скорочувати свої викиди метану в рамках Партнерства з нафтогазового метану 2.0⁸, ключового компоненту підходу ІМЕО, заснованого на даних.

2. Дії щодо охорони довкілля:

- **Новий глобальний план життя у гармонії з природою.** У грудні на Конференції ООН з біорізноманіття (15-та нарада Конференції Сторін Конвенції про біологічну різноманітність – COP15) держави погодили нову новаторську структуру для захисту біорізноманіття – Куньмінсько-Монреальську глобальну рамкову програму з біорізноманіття 2030 року. Цілі, багато з яких зосереджені на зміцненні прав корінних народів, які є ключовими зберігачами біорізноманіття, включають:

- ефективно збереження та раціональне використання не менше 30 відсотків земель, внутрішніх вод, прибережних районів та океанів у світі. Завершено або ведеться відновлення не менше 30 відсотків наземних, внутрішніх вод, що деградували, а також прибережних і морських екосистем;

- звести до нуля втрати районів, що мають велике значення для біорізноманіття;

- забезпечити справедливий та рівноправний розподіл вигод від використання генетичних ресурсів та цифрової інформації про послідовності генетичних ресурсів;

- удвічі скоротити харчові відходи та значно скоротити надмірне споживання та утворення відходів;

- скоротити вдвічі надлишок поживних речовин та ризик, пов'язаний із пестицидами та небезпечними хімічними речовинами;

- поетапна відмова або реформування субсидій, які завдають шкоди біорізноманіттю принаймні на 500 мільярдів доларів США на рік;

- мобілізувати не менше 200 мільярдів доларів США на рік у вигляді внутрішнього та міжнародного фінансування;

- забезпечити, щоб компанії та фінансові установи контролювали, оцінювали та розкривали інформацію про свої ризики, залежність та вплив на біорізноманіття.

Глобальний екологічний фонд створить спеціальний фонд збільшення фінансування для реалізації нової структури. Буде створено ще

---

⁸ Партнерство з нафтогазового метану 2.0 (OGMP 2.0) – це багатостороння ініціатива, запущена ЮНЕП та Коаліцією за клімат та чисте повітря. OGMP 2.0 – єдина всеосяжна система звітності на основі вимірювань для нафтогазової галузі, яка підвищує точність та прозорість звітності щодо викидів метану в нафтогазовому секторі.

один багатосторонній фонд для підтримки справедливого розподілу переваг цифрової інформації щодо секвенування⁹ генетичних ресурсів.

Інші конвенції про природу, адміністративні функції яких виконує ЮНЕП, також дали результати протягом року. Наприклад, у листопаді Сторони Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, які перебувають під загрозою зникнення (СІТЕС), прийняли пропозиції щодо регулювання міжнародної торгівлі ще більш ніж 500 видами;

- Відновлення та захист життєво важливих екосистем. Десятиліття ООН по відновленню екосистем, яке проводиться під керівництвом ЮНЕП і Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), сприяє виконанню зобов'язань по відновленню до 2030 року 1 мільярда гектарів землі, що рівно площі Китаю. У 2022 році Десятиліття відновило перші 10 світових флагманів, які прагнуть відновити понад 68 мільйонів гектарів – площею більше, ніж М'янма, Франція чи Сомалі – і створити майже 15 робочих місць. В рамках Десятиліття ці ініціативи будуть підтримуватися просуванням, створенням мереж, моніторингом і фінансуванням.

ЮНЕП долучила громадськість до відновлення через Green Game Jam 2022, частина альянсу Playing for the Planet Alliance (Граємо заради планети), проведеного при участі ЮНЕП. Близько 38 ігрових студій адаптували майже свої ігри з урахуванням екологічних тем, що може залучити 276 мільйонів активних гравців на місяць. В результаті активацій завдяки партнерству з Ecosia і Ecolog було висаджено близько 2,5 мільйонів дерев.

ООН також оголосила 2022 рік Міжнародним роком стійкого розвитку гірських районів, щоб привернути увагу до вразливості гірських екосистем. Прийнята ЮНЕП Карпатська конвенція – договір, спрямований на захист гірського регіону Карпат у Східній Європі – підтримала прийняття засад у відношенні гірського біорізноманіття на Конференції ООН з біорізноманіття;

- Право на здорове довкілля, визнане на найвищому рівні. У липні 2022 р Генеральна Асамблея ООН оголосила доступ до чистого, здорового та стійкого навколишнього середовища універсальним правом людини. Це досягнення стало кульмінацією п'ятдесятирічної роботи, яка почалася зі Стокгольмської декларації 1972 року, та невпинної підтримки з боку ЮНЕП, тисяч організацій громадянського суспільства та груп корінних народів.

---

⁹ Секвенування (від англ. *Sequence* – послідовність) – метод визначення первинної структури нерозгалужених біополімерів (ДНК, РНК, білків та вуглеводів), результатом якого є рядок символів, що позначає послідовність, у якій мономери складають дану молекулу-біополімер. Описавши молекулу за допомогою такого рядка, можна отримати значне розуміння її структури на атомічному рівні.

Резолюція ґрунтується на торішній декларації Ради ООН з прав людини. Це допоможе людям відстоювати своє право на безпечний клімат, чисте повітря та воду, достатнє харчування, здорові екосистеми та нетоксичне довкілля.

Резолюція допоможе зменшити несправедливість щодо навколишнього середовища, закрити прогалини у захисті та розширити можливості людей, особливо тих, хто перебуває у вразливому становищі, включаючи захисників екологічних прав людини, дітей, молодь, жінок та корінні народи;

- **Єдиний підхід до здоров'я.** У 2022 році ЮНЕП приєдналася до ініціативи ООН щодо активізації дій в умовах потрійної планетарної кризи, розглядаючи здоров'я людини, тварин, рослин та навколишнього середовища як одну взаємопов'язану проблему. Чотиристоронній альянс ЮНЕП, ФАО, Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та Всесвітньої організації охорони здоров'я тварин (WOAH) опублікували Спільний план дій «Єдине здоров'я» – п'ятирічний план, спрямований на зміцнення систем охорони здоров'я та боротьбу із зоонозними епідеміями, забуті тропічні та трансмісивні хвороби, ризики для безпеки харчових продуктів та стійкість до протимікробних препаратів;

- **Фінансування охорони довкілля.** У звіті ЮНЕП про фінансове становище в галузі охорони природи за 2022 рік йдеться, що урядам, підприємствам і фінансовим установам необхідно потроїти свої щорічні інвестиції в природу, щоб обмежити глобальне потепління, зупинити втрату біорізноманіття, досягти нульового рівня деградації земель і досягти цілей розвитку. Фінансові потоки для природних рішень нині становлять 154 мільярди доларів США на рік, що становить третину від 484 мільярдів доларів США, необхідних щорічно до 2030 року.

ЮНЕП працює із партнерами, щоб розблокувати фінансування для природи. Наприклад, Фонд відповідальних товарів, підтримуваний ЮНЕП, залучив понад 11 мільйонів доларів США у вигляді інвестицій від великих супермаркетів у Сполученому Королівстві та Північній Ірландії, щоб стимулювати бразильських фермерів використовувати вирощування сої без знеліснення та перетворення. Тим часом, Програма ЮНЕП з відновлення заводів-інкубаторів, яка підтримує малі та середні підприємства, орієнтовані на відновлення, вітала нову когорту з Кенії та розширила свою діяльність на В'єтнам, запустивши Інкубаторну програму зі сталої торгівлі лісом;

- **Стокгольм +50.** У червні конференція «Стокгольм+50» відзначила 50-річчя зародження екологічного руху на Конференції ООН з навколишнього середовища 1972 року. Він також об'єднав світ для прискорення дій щодо досягнення Цілей у сфері сталого розвитку. Програма заходу для дій, оновлення та довіри виклала 10 дій для досягнення здорової планети. Через кілька днів у Всесвітньому дні

довкілля взяли участь понад 65 мільйонів людей, і уряди та приватний сектор взяли на себе безліч зобов'язань, включаючи заборону Швеції на нові ліцензії на видобуток вугілля, нафти та природного газу.

3. Хімічні речовини та заходи щодо боротьби із забрудненням:

- **На шляху до припинення забруднення пластиком.** На п'яток Асамблеї ООН з навколишнього середовища (UNEA 5.2) у лютому країни здобули велику перемогу для людей і планети, погодившись укласти глобальну угоду щодо припинення забруднення пластиком, у тому числі в морському середовищі.

Міжурядовий переговорний комітет з розробки документа про забруднення пластиком, що юридично зобов'язує, провів своє перше засідання наприкінці листопада в Пунта-дель-Есті, Уругвай. Багато урядів підтвердили свою відданість розробці інструменту, що охоплює повний життєвий цикл пластмас, що захищає здоров'я людини та навколишнє середовище та приділяє особливу увагу обставинам країн, що найбільше це потребують. Учасники зустрічі домовилися про два робочі потоки: один для визначення цілей, основних зобов'язань та заходів контролю; інший засобами реалізації та фінансування, інституційним механізмом, оцінкою прогресу та взаємодією із зацікавленими сторонами;

4. Прибирання після конфлікту. У 2022 році, через п'ять років після падіння Ісламської держави в Іраку та конфлікту в Леванті в Іраку, Міжнародна організація з міграції та ЮНЕП створили центр з переробки сміття в Мосулі та передали його муніципалітету Мосула для подальшої експлуатації.

На сьогоднішній день витягнуто та розсортовано 15000 м³ сміття. Половину цієї кількості було перероблено на перероблений заповнювач, який відповідає іракським національним стандартам для використання як основа доріг та автомагістралей. Понад 200 робочих місць було створено завдяки програмам "гроші за працю" для вразливих груп населення. Ще три підприємства з переробки сміття були організовані в інших районах країни, що постраждали від конфлікту;

5. Встановлення стандартів чистого повітря. ЮНЕП допомогла країнам Латинської Америки та Карибського басейну розробити Регіональний план дій щодо якості повітря на 2022-2025 роки. На 18-й сесії Африканської конференції міністрів довкілля, організованої ЮНЕП, 54 африканські країни зобов'язалися відмовитися від відкритого скидання та спалювання відходів. В Азіатсько-Тихоокеанському регіоні Комітет з навколишнього середовища та розвитку Економічної та соціальної комісії ООН для Азії та Тихого океану ухвалив декларацію міністрів щодо реалізації Регіональної програми дій щодо боротьби із забрудненням повітря, за якою ЮНЕП консультувала.

У січні Камбоджа запустила свій перший план очищення повітря. Цей план націлений на скорочення викидів твердих частинок (PM_{2,5}) та

чорного вуглецю на 60 %, викидів метану на 24 % та викидів двоокису вуглецю на 18 відсотків до 2030 року. Він також може допомогти уникнути передчасної смерті до 900 людей на рік. За підтримки ССАС¹⁰ Камбоджа розпочала впровадження стандартів викидів транспортних засобів Euro 4/IV та еквівалентної якості палива.

ЮНЕП також надала підтримку державам Західної та Східної Африки у прийнятті стандартів на транспортні засоби, які скоротять імпорт старих автомобілів, що забруднюють навколишнє середовище. П'ятнадцять західноафриканських держав ухвалили правила, згідно з якими імпорт транспортних засобів відповідає стандартам ЄВРО 4/IV. У 2022 році ЮНЕП почала надавати країнам допомогу у втіленні цього зобов'язання у національні стандарти. П'ять країн Східноафриканської спільноти ухвалили аналогічні стандарти. За порадою ЮНЕП Європейський Союз також почав переглядати свою директиву про автомобілі зі строком служби, що минув.

У партнерстві з Програмою розвитку ООН та Фінським метеорологічним інститутом ЮНЕП провела перше в історії дослідження джерел забруднення повітря у столиці Киргизстану Бішкеку. Дослідження визначило, що викиди від домашніх господарств, які опалюються вугіллям з високим вмістом сірки, є основною причиною забруднення повітря, більшою мірою, ніж транспорт або міська електростанція, які раніше вважалися основними причинами. Висновки підтвердили рішення банків розвитку направити інвестиції на скорочення викидів у ключових секторах, на такі як опалення житлових приміщень;

6. Вміст токсичних хімічних речовин та небезпечні відходи. У 2022 році Мінаматська¹¹ конвенція про ртуті розширила свою сферу дії, включивши до неї нерегульовані джерела цього шкідливого хімічного елемента, включаючи деякі лампи, ракетне паливо для супутників та дитячі зубні пломби. На такі продукти з додаванням ртуті припадає 30 відсотків глобального використання ртуті. Тим часом сторони домовилися

---

¹⁰ ССАС – Коаліція «Клімат і чисте повітря» для зменшення короткочасних забруднювачів клімату, Наукова консультативна група.

¹¹ Мінаматська конвенція про ртуть – міждержавний договір, спрямований на захист здоров'я людей та навколишнього середовища від антропогенних викидів та вивільнень ртуті та її сполук, які можуть призводити до отруєнь ртуттю. Дата підписання: 10 жовтня 2013, Кумамото, Японія. Мінаматську конвенцію названо на честь прекрасного міста Мінамата в Японії, де наприкінці 1950-х років відбулося отруєння місцевих громад забрудненими ртуттю промисловими стічними водами. У 1956 році у дітей, які жили на узбережжі затоки Мінамату в Японії, були виявлені згубні, невиліковні та стигматизуючі наслідки отруєння ртуттю. Ця подія стане ототожнюватися з десятками тисяч дорослих, дітей та ненароджених немовлят, уражених хворобою, відомою тепер як хвороба Мінамати.

внести поправку до Базельської конвенції¹², щоб зробити всі електронні відходи предметом попередньої обґрунтованої згоди, що є засобом глобального обміну інформацією про певні хімічні речовини та пестициди, які вважаються небезпечними. У 2019 році у всьому світі було утворено 53 мільйони тонн електронних відходів, з яких лише 17 відсотків було перероблено. Сестринські конвенції – Роттердамська¹³ та Стокгольмська¹⁴ конвенції – також додали важливі промислові хімікати до своїх контрольованих списків.

У червні була запущена програма «Здійснення сталого низькоекономічного та нехімічного розвитку в малих острівних державах, що розвиваються». Ця п'ятирічна ініціатива, що фінансується Глобальним екологічним фондом, спрямована на запобігання викиду понад 23 000 тонн токсичних хімікатів та понад 185 000 тонн морського сміття. Він підтримує 33 малих острівних держав, що розвиваються, і виконує зобов'язання щодо Стокгольмської конвенції, Мінаматської конвенції та Стратегічного підходу до міжнародного регулювання хімічних речовин.

ЮНЕП також активізувала свої зусилля щодо боротьби із забрудненням стічних вод та пов'язаними з ним екологічними ризиками та ризиками для здоров'я, особливо зі стійкістю до протимікробних препаратів. Стійкість до протимікробних препаратів виникає, коли бактерії, віруси, грибки та паразити більше не реагують на протимікробні агенти. У 2019 році лікарсько-стійкі бактеріальні інфекції спричинили майже 5 мільйонів смертей. Чотирьохсторонній альянс ЮНЕП, ФАО, ВООЗ та ВОАН створив нову основу для підтримки національних заходів щодо боротьби зі стійкістю до протимікробних препаратів і виступив за вживання заходів з цього питання на найвищому рівні, включаючи Групу 20.

---

¹² Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням, ООН 22.03.1989

¹³ Роттердамські правила (формально Конвенція ООН про контракти на міжнародне перевезення вантажів повністю або частково морським транспортом) – договір, що пропонує нові міжнародні правила щодо перегляду правової бази щодо морських перевезень вантажів. Правила в першу чергу стосуються правовідносин між перевізниками та власниками вантажів.

¹⁴ Стокгольмська конвенція щодо стійких органічних забруднювачів – багатосторонній міжнародний договір, спрямований на забезпечення охорони здоров'я людей та довкілля від шкідливого впливу низки небезпечних високотоксичних хімічних речовин, зокрема пестицидів, діоксинів, ДДТ, відкритий для підписання 22.05.2001 у Стокгольмі (Швеція).

2.1.2 Три планетарні кризи – три взаємопов'язані стратегічні цілі: Концепція ЮНЕП для Порядку денного на період до 2030 року стратегія на період до 2025 року з перспективою до 2050 року

Упродовж чотирирічного періоду дії цієї стратегії ЮНЕП буде реалізовувати свою концепцію, що охоплює Порядок денний на період до 2030 року та десятиліття дій та наступний період, шляхом розробки заходів та здійснення відповідних рішень, спрямованих на досягнення трьох взаємопов'язаних та стратегічних цілей, що підсилюють один одного:

1. «Кліматична стабільність» – повна підтримка збалансованого здійснення зобов'язань щодо запобігання зміни клімату та адаптації до нього згідно з Паризькою угодою, тобто досягнення чистого нульового рівня викидів парникових газів та опірності до зміни клімату;

2. «Життя в гармонії з природою» (SCBD, 2010¹⁵) – процвітання людства в гармонії із природою;

3. «За планету без забруднення»¹⁶ – запобігання та контролю забруднення та забезпечення хорошої якості довкілля, хорошого здоров'я та благополуччя для всіх.

ЮНЕП з урахуванням результатів ситуаційного аналізу займатиметься подоланням трьох планетарних кризів у рамках трьох тематичних підпрограм (рис.2.1):

1. «Кліматична діяльність»;
2. «Природоохоронна діяльність»;
3. Хімічні речовини та забруднення».

Оскільки ці напрямки тісно взаємопов'язані, у програмі роботи ЮНЕП на 2022-2023 роки (UNEP/EA.5/3/Add.1) викладається підхід організації, спрямований на отримання множинних вигод та досягнення взаємних результатів, що сприяють реалізації концепції ЮНЕП щодо планетарної стійкості, а також здоров'я та благополуччя людей.

---

¹⁵ У рішенні десятої наради Конференції Сторін Конвенції про біологічну різноманітність, що відбулася з 18 по 29 жовтня 2010 р. у Нагої (Японія), прийнятий переглянутий та оновлений Стратегічний план у галузі біорізноманіття, включаючи Айтінські завдання в галузі біорізноманіття.

¹⁶ У 2017 році держави-члени ухвалили Декларацію міністрів «За планету без забруднення» (UNEP/EA.3/HLS.1) як один із ключових підсумків третьої сесії Асамблеї з навколишнього середовища середовище. У цій декларації міністри з довкілля просили Директора-виконавця ЮНЕП підготувати план здійснення питання про планету без забруднення для розгляду Асамблеєю з довкілля на її четвертій сесії. Потім Асамблея з навколишнього середовища резолюцією 4/21 ухвалила у 2019 році план здійснення «За планету без забруднення».

Досягнення цілей сталого розвитку
"Для людей, процвітання та справедливості"

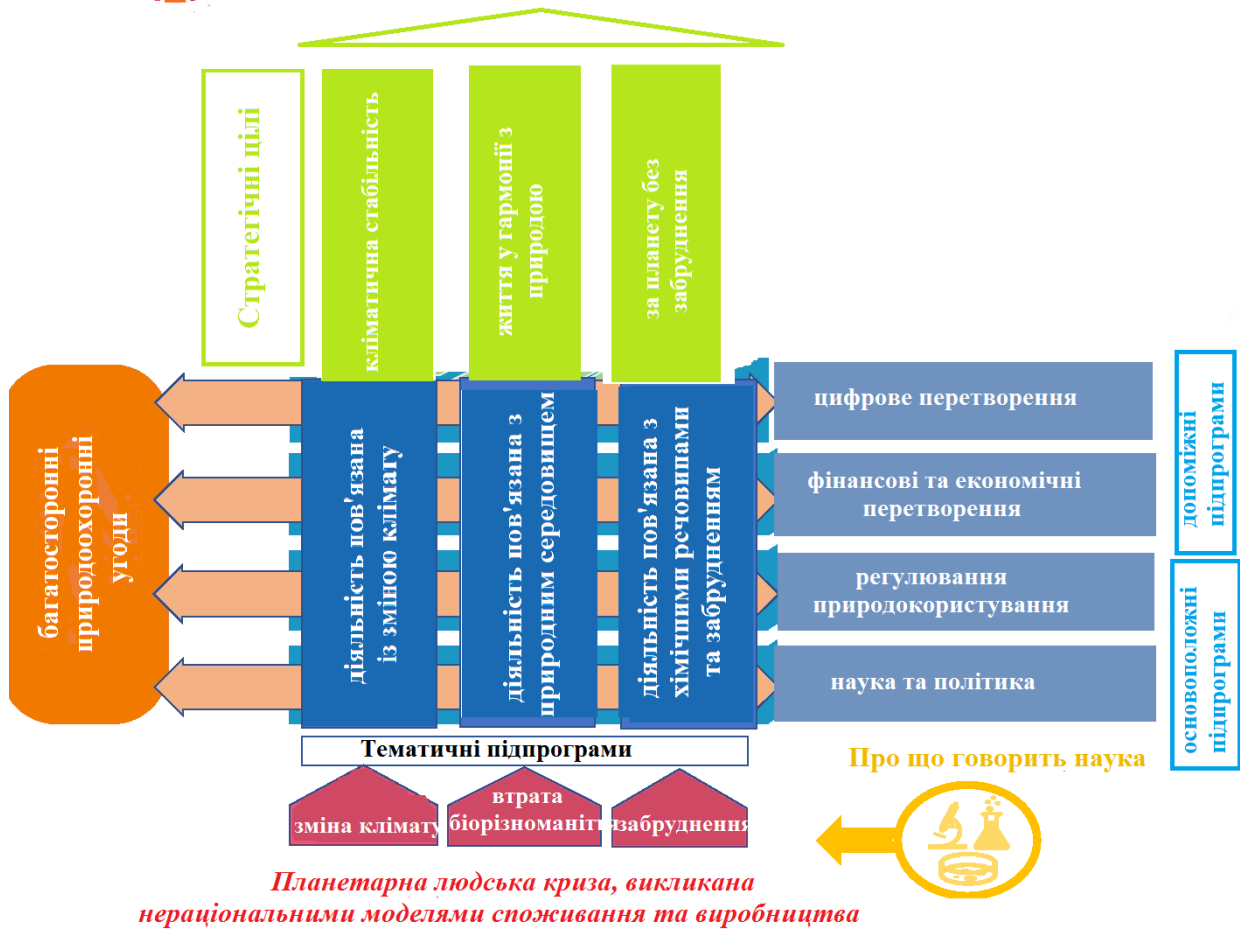

Рисунок 2.1 – Середньострокова стратегія ЮНЕП на 2022-2025 роки: на шляху до 2030 року

2.1.3 Конвенції та Секретаріати ЮНЕП

Як провідна всесвітня екологічна організація ЮНЕП здійснює керівництво або забезпечує платформу для секретаріатів конвенцій, 15 багатосторонніх природоохоронних угод (МПС) та інших суб'єктів, а саме:

Всесвітні МПС:

1. Конвенція про біологічну різноманітність (КБР);
2. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що знаходяться під загрозою зникнення (СІТЕС);
3. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин (СМС):
  - Угода про афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (АЕWA);
  - Угода про охорону горил та їх місцеперебування;

- Угода про охорону популяцій європейських кажанів (EUROBATS);
- Угода про збереження малих китоподібних Балтійського, північно-східної Атлантики, Ірландського та Північного морів (ASCOBANS);
- 4. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням;
- 5. Роттердамська конвенція про процедуру попередньої обґрунтованої згоди щодо окремих небезпечних хімічних речовин та пестицидів у міжнародній торгівлі;
- 6. Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі;
- 7. Міноматська конвенція про ртуті;
- 8. Віденська конвенція про охорону озонового шару;
- 9. Багатосторонній фонд для здійснення Монреальського протоколу;

Регіональні конвенції:

- 1. Бамакська конвенція про заборону ввезення в Африку та контроль за транскордонним переміщенням та регулюванням небезпечних відходів в Африці;
- 2. Рамкова конвенція про захист та стійкий розвиток Карпат (Карпатська конвенція);

Конвенції та плани дій щодо регіональних морів:

- 1. Конвенція про співробітництво в галузі захисту, управління та освоєння морського та прибережного середовища атлантичного узбережжя регіону Західної, Центральної та Південної Африки (Абіджанська конвенція);
- 2. Конвенція про захист морського середовища та прибережного району Середземного моря (Барселонська конвенція);
- 3. Конвенція про захист та освоєння морського середовища Великого Карибського регіону (Картахенська конвенція);
- 4. Конвенція про захист морського та прибережного середовища західної частини Індійського океану, управління нею та її освоєння (Найробійська конвенція);
- 5. Рамкова конвенція захисту морського середовища Каспійського моря (Тегеранська конвенція);
- 6. Координаційний орган з моря Східної Азії (COBSEA);
- 7. План дій північно-західної частини Тихого океану (NOWPAR);

Інші організації:

- 1. Міжурядова науково-політична платформа з біорізноманіття та екосистемних послуг (МПБЕУ);
- 2. Міжурядова група експертів зі зміни клімату (МГЕЗК) – проводиться спільно ЮНЕП та Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ);
- 3. Науковий комітет ООН із дії атомної радіації (НКДАР ООН).

2.1.4 Фінансування та партнерські стосунки ЮНЕП

Діяльність ЮНЕП можлива завдяки партнерам, які фінансують та підтримують місію Програми – 95% фінансування це добровільні внески.

Фонд навколишнього середовища головне джерело гнучких фінансових ресурсів, забезпечує глобальну базу для діяльності ЮНЕП. Крім того, цільові внески (виділені на конкретний проект, тему, країну тощо) дозволяють розширювати і відтворювати Програму в більшій кількості країн і з більшою кількістю партнерів. Основними джерелами цільових засобів є Глобальний екологічний фонд, Зелений кліматичний фонд та Європейська комісія.

ЮНЕП працює по всьому світу спільно з урядами, науковою спільнотою, приватним сектором, громадянським суспільством та іншими установами ООН та міжнародними організаціями. Організує зустрічі партнерів для узгодження рішень спільних екологічних проблем, наприклад, у рамках Асамблеї ООН з навколишнього середовища.

Докладніше можна ознайомитись з діяльністю ЮНЕП у публікації «Інвестуйте у здорову планету, інвестуйте у Програму ООН з навколишнього середовища» [16].

Фінансовий стан ЮНЕП у 2022 році. Фінансовий стан ЮНЕП в 2022 р за даними звіту за певними статтями наведено на рис.2.2 (млн. дол.США)

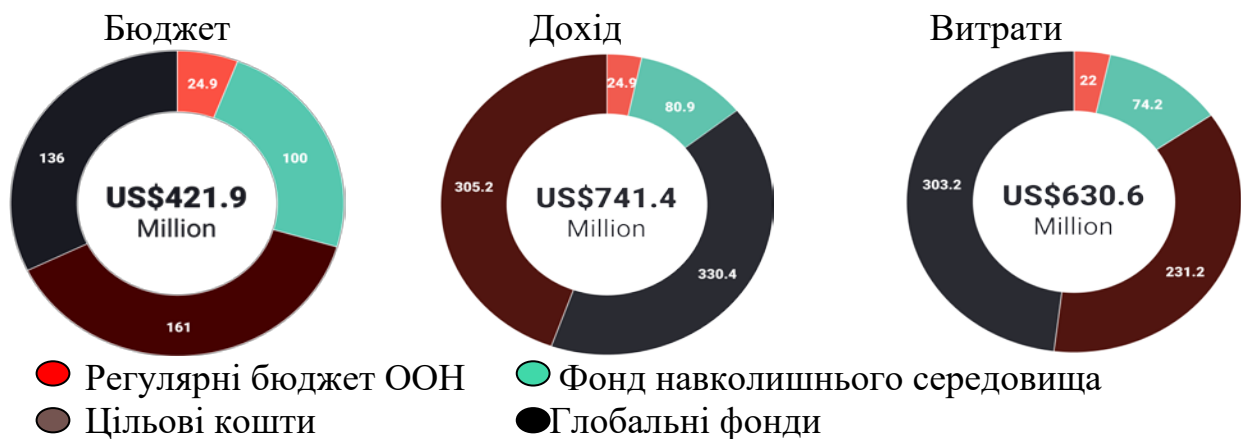

Рисунок 2.2 – Фінансовий стан ЮНЕП в 2022 р. [13]

Перелік «ТОП-15» цільових внесків в 2022 р. в млн дол.США наведений у табл.2.1. Як бачимо найбільший цільовий внесок зробила Германия, що становило 52 млн дол.США.

Таблиця 2.1 – ТОП-1 цільових внесків в 2022 р., млн дол.США [15]

Германія	52,0
Організації ООН	34,6
Швеція	30,3
Багатосторонній фонд (Монреальський протокол)	22,6
США	22,5
Європейська комісія	21,2
Норвегія	21,1
Фінансова ініціатива ЮНЕП*	18,5
Фонди / НПО	15,0
Швейцарія	11,8
Великобританія	9,9
Зелений кліматичний фонд	8,8
Данія	8,7
Канада	5,5

*Партнерство між ЮНЕП та глобальним фінансовим сектором для мобілізації фінансів приватного сектору для сталого розвитку.

За вкладами до Екологічного фонду в 2022 р. першість має Нідерланди, що становило 8,4 млн дол.США (табл.2.2).

Таблиця 2.2 – Топ-15 вкладників до Екологічного фонду у 2022 р.
(млн дол. США) [15]

Нідерланди	8,4
Германія	7,9
Франція	7,6
США	7,6
Норвегія	7,0
Данія	6,5
Швеція	5,1
Великобританія	4,5
Бельгія	4,2
Швейцарія	4,0
Італія	3,3
Фінляндія	2,7
Канада	2,5
Японія	1,5
Китай	1,4

2.2 Всесвітня метеорологічна організація

Всесвітня метеорологічна організація (ВМО) є міжурядовою організацією, до складу якої входять 193 держав. Організація служить авторитетним джерелом інформації системи ООН з питань стану та поведінки атмосфери Землі, її взаємодії із сушею та океанами, погоди та клімату, які вона створює, та кінцевого розподілу водних ресурсів [17].

Оскільки погода, клімат та водний цикл не мають державних кордонів, міжнародне співробітництво у глобальному масштабі має важливе значення для метеорології та оперативної гідрології, а також для отримання користі від їх застосування. ВМО забезпечує основу для такої міжнародної співпраці.

Біля витоків ВМО стояла Міжнародна метеорологічна організація (ММО), заснована на Віденському міжнародному метеорологічному конгресі 1873 року. Створена в результаті ратифікації Конвенції ВМО 23 березня 1950 року, через рік, в 1951 р. ВМО стала спеціалізованою установою Організації Об'єднаних Націй в галузях метеорології (погода та клімат), оперативної гідрології та пов'язаних з нею геофізичних наук. Секретаріат ВМО, розташований у Женеві, очолює Генеральний секретар. Його найвищим органом є Всесвітній метеорологічний конгрес.

З часу свого заснування ВМО відіграє унікальну та впливову роль у сприянні безпеці та добробуту людства. Вона також зміцнює взаємодію між національними метеорологічними та гідрологічними службами Членів Організації та сприяє застосуванню метеорології у багатьох сферах.

ВМО продовжує сприяти вільному та необмеженому обміну даними та інформацією, продукцією та послугами у реальному чи близькому до реального масштабу часу з питань, що стосуються забезпечення захисту та безпеки суспільства, економічного добробуту та захисту навколишнього середовища. Вона робить внесок у розробку політики в цих галузях на національному та міжнародному рівнях.

ВМО є загально визнаним, всеосяжним джерелом унікальних глобальних систематичних спостережень за станом широкого діапазону геофізичних явищ, масивів даних та довгострокових архівів та науково-технічних знань та досвіду для надання консультативної допомоги у сфері політики щодо різних важливих питань довкілля.

За допомогою своїх програм Організація відіграє провідну роль у міжнародних зусиллях моніторингу та захисту навколишнього середовища. У співпраці з іншими установами системи Організації Об'єднаних Націй та національними метеорологічними та гідрологічними службами ВМО надає підтримку здійсненню низки конвенцій з навколишнього середовища та виконує важливу функцію, надаючи

консультації та оцінки урядам з відповідних питань. Ця діяльність робить внесок у забезпечення сталого розвитку та добробут народів.

В рамках свого мандату в областях погоди, клімату та води ВМО приділяє особливу увагу різним аспектам та питанням, включаючи спостереження, обмін інформацією, дослідження, прогнози погоди, завчасні попередження, розвиток потенціалу, моніторинг парникових газів, прикладні види обслуговування та багато інших.

Все життя на планеті залежить від її благополучного стану, але взаємопов'язаним системам атмосфери, океанів, водних потоків, суші, крижаного покриву та біосфери, що утворюють природне середовище, загрожує діяльність людини. Разом з тим у міру того, як тендітне довкілля стає більш вразливим для стихійних лих, стихійні лиха також руйнують навколишнє середовище у кругообігу несприятливих причин та наслідків.

Дані спостережень за погодою, кліматом та атмосферою, які збираються за допомогою мереж систем спостережень, передачі даних та прогнозування ВМО, забезпечують осіб, відповідальних за визначення політики, інформацією про стан навколишнього середовища, що дозволяє їм вживати заходів для запобігання її подальшому погіршенню.

Природне довкілля страждає, наприклад, від відсутності опадів протягом тривалих періодів часу та неконтрольованого землекористування, що призводить до опустелювання. За оцінками, одна третина поверхні Землі та одна п'ята частина населення світу стикаються з загрозою спустелювання. З цієї причини ВМО фокусує свою увагу на аспектах мінливості та зміни клімату, які впливають на навколишнє середовище.

Біорізноманіття (різноманітність життя на Землі та природних систем, які воно формує) допомагає підтримувати функціонування глобального довкілля. Забруднене повітря, виснажені чи забруднені водні ресурси, деградація ґрунту та зростання міст – усе це становить загрозу для біорізноманіття. Підвищення температури океану є причиною широко поширеного знебарвлення коралових рифів, які підтримують існування великих популяцій морських організмів, а також є одним з важливих об'єктів, що приваблюють туристів. Особливо важливе значення мають явища Ель-Ніньо¹⁷.

Екосистеми, такі як заболочені землі, ліси та озера, становлять істотну частину природного режиму річки. Вони є буферною зоною між річковими та наземними екосистемами і відіграють важливу роль у

---

¹⁷ Ель-Ніньо (ісп. El Niño - «малюк, хлопчик»), або Південна осциляція (ісп. El Niño-Oscilación del Sur) - коливання температури поверхневого шару води в екваторіальній частині Тихого океану, що помітно впливає на клімат. У вузькому сенсі Ель-Ніньо - фаза Південної осциляції, в якій область нагрітих приповерхневих вод зміщується на схід. При цьому слабшають або взагалі припиняються пасати, сповільнюється апвеллінг у східній частині моря, біля берегів Перу. Протилежна фаза осциляції називається Ла-Нінья (ісп. La Niña - «малюк, дівчинка»).

накопиченні або зменшенні паводкових вод. Тому необхідно забезпечити збереження їхнього здорового стану. Будівництво споруд з регулювання паводків не може повністю контролювати екстремальні паводкові явища, що перевищують межі проектувальних стандартів, і може негативно вплинути на природне довкілля.

Стратосферний озон захищає рослини, морську живу природу, тварин і людей від ультрафіолетового сонячного випромінювання, що шкідливо впливає на життя на Землі. Хлорфторвуглеці та інші антропогенні хімічні речовини ведуть до руйнування озону.

Важливим видом діяльності національних метеорологічних та гідрологічних служб є моніторинг довгострокових змін, що стосуються атмосферних парникових газів, ультрафіолетового випромінювання, аерозолів та озону, а також оцінка їхнього подальшого впливу на людей, клімат, якість повітря та води, екосистеми моря та суші. Іншим важливим видом діяльності є моніторинг атмосферного та водного перенесення небезпечних частинок після вулканічного вибуху чи промислової катастрофи. Дані спостережень ВМО використовуються Міжурядовою групою експертів зі зміни клімату (МГЕЗК) у оцінках зміни клімату, його потенційних впливів і варіантів адаптації та пом'якшення наслідків, що виконуються нею.

Члени ВМО експлуатують Інтегровану глобальну систему спостережень ВМО, що включає комплексні мережі в космосі, атмосфері, на суші та в океані. Ці мережі надають дані та отриману додаткову інформацію, які лежать в основі наших знань про навколишнє середовище. Як загальновизнане, всеосяжне джерело унікальних глобальних систематичних спостережень за станом цілого ряду геофізичних явищ, масивів даних і довгострокових архівів ВМО має необхідні науково-технічні знання та досвід для надання консультативної допомоги в галузі політики щодо різних важливих питань навколишнього середовища. Зокрема, ВМО інформує про стан глобальної кліматичної системи та атмосферного довкілля. Організація також готує різні наукові оцінки, заяви, бюлетені та інші сповіщення про стан клімату та довкілля.

ВМО здійснює глобальний довгостроковий моніторинг забруднення повітря у всьому світі через мережу Глобальної служби атмосфери (ГСА), яка складається з більш ніж 300 станцій, що вимірюють кількість забруднення (хімічного та навіть ядерного) в атмосфері. Отримані дані використовуються для оцінки стану озонового шару та зміни клімату, а також вивчення їх впливу на екосистеми та здоров'я людини.

Використовуючи моделі для вивчення того, як різні типи забруднення реагують на різні погодні умови, ВМО допомагає національним метеорологічним службам та іншим відповідним установам покращувати їх інформаційні продукти для громадськості, включаючи прогнози якості повітря та ультрафіолетового індексу. Прогнози

перенесення забруднюючих речовин (ядерних, токсичних речовин, вулканічного попелу), що надаються НМГС, дозволяють приймати рішення щодо боротьби з негативними наслідками. Всесвітній центр даних з озону та ультрафіолетового випромінювання, який знаходиться у віданні Метеорологічної служби Канади, є одним із шести світових центрів даних, що входять до складу Глобальної служби атмосфери.

Програма ВМО – **Глобальна програма спостереження за атмосферою** (Global Atmosphere Watch), це розгляд складу атмосфери у всіх масштабах: від глобального та регіонального до локального та міського.

Зміни у складі атмосфери Землі є серйозною причиною для занепокоєння людства, оскільки вони впливають на погоду та клімат, здоров'я людини та екосистем, водопостачання та якість води, сільськогосподарське виробництво та багато соціально-економічних секторів. До найбільш насущних пов'язаних із цим проблем належать:

- зміна клімату – через кількість парникових газів, що неухильно збільшується, особливо двоокису вуглецю;
- озонова діра – виснаження захисного стратосферного озонового шару через хлорфторвуглеці (ХФУ) та галони призвело до збільшення ультрафіолетового випромінювання, що, у свою чергу, збільшує захворюваність на рак шкіри та інші захворювання;
- забруднення міського повітря, особливо дрібнодисперсними частинками, впливає на здоров'я людини.

Глобальна служба атмосфери вивчає мінливість та тенденції у складі атмосфери та відповідних фізичних параметрах та оцінює їх наслідки. Розвиток наукового розуміння для вирішення цих проблем, як і раніше, має вирішальне значення. Global Atmosphere Watch також фокусується на наданні послуг у ряді прикладних областей, де її дані приносять додаткову користь.

Одним із основних аспектів місії Глобальної служби атмосфери є організація, участь та координація оцінок хімічного складу атмосфери у глобальному масштабі. Таким чином, Глобальна служба атмосфери надає надійну наукову інформацію для національних та міжнародних директивних органів, підтримує міжнародні конвенції про виснаження стратосферного озону та відстежує зміну клімату та транскордонне забруднення повітря на великі відстані. Дані Глобальної служби атмосфери використовуються у таких оцінках:

- Наукова оцінка руйнування озонового шару ВМО/ЮНЕП;
- Глобальна оцінка хімічного складу опадів.

Дані Глобальної служби атмосфери надходять до кількох бюлетенів, які доступні в онлайн-бібліотеці ВМО та/або на веб-сторінці екстранета ВМО/ГСА:

- Бюлетені ВМО з арктичного та антарктичного озону. Секретаріат Всесвітньої метеорологічної організації у співпраці з Європейською координаційною групою досліджень озону виробляє щорічні бюлетені, що містять інформацію про зміну арктичного озону кожену зиму. Бюлетені ґрунтуються на даних, наданих країнами-членами ВМО, які використовують атмосферні станції моніторингу в Арктиці та супутники для глобального спостереження за озоном та пов'язаними з ними параметрів;

- Бюлетені з парникових газів. Вісник парникових газів – це аналіз спостережень у рамках програми VMO GSA. Він демонструє глобально усереднені поверхневі мольні частки вуглекислого газу (CO_2), метану (CH_4) та закиси азоту (N_2O) та порівнює їх з мольними частками за попередній рік та з доіндустріальним рівнем. Він також дає уявлення про зміну радіаційного впливу довгоживучих ПГ (ДПГ) та внеску окремих газів до цього збільшення;

- Аерозольні бюлетені;

- Бюлетень ВМО з якості повітря та клімату. Вісник ВМО щорічно повідомляє про стан якості повітря та його зв'язок із зміною клімату, відображаючи географічний розподіл та зміни у рівнях традиційних забруднюючих речовин. Поточні зміни клімату, спричинені накопиченням парникових газів в атмосфері, відбувається в тимчасовому масштабі від десятиліть до століть і спричиняє зміни навколишнього середовища у всьому світі. Навпаки, забруднення повітря, що виникає на поверхні Землі, відбувається в тимчасовому масштабі від днів до тижнів і в просторовому масштабі, що відрізняється від місцевих (наприклад, міських центрів) до регіональних (таких як східна частина Сполучених Штатів Америки, Північна Індія або Амазонка). Незважаючи на ці широкомасштабні розбіжності, якість повітря та зміни клімату тісно взаємопов'язані. Традиційні забруднюючі речовини включають короткоживучі хімічно активні гази, такі як озон – слідовий газ, який одночасно є звичайним забруднювачем повітря та парниковим газом, що нагріває атмосферу – і тверді частинки – широкий спектр найменших зважених частинок (зазвичай їх називають аерозолями), які шкодять здоров'ю людини та складні характеристики яких можуть як охолонути, так і нагрівати атмосферу. Якість повітря та клімату взаємопов'язані через те, що хімічні речовини впливають і на якість повітря і на клімат та зміни в одному неминуче спричиняють зміни в іншому. Активність людини, яка викидає довгоживучі парникові гази в атмосферу, також призводить до збільшення концентрації короткоживучого озону та твердих частинок в атмосфері. Наприклад, спалювання викопного палива (основне джерело вуглекислого газу (CO_2)) також викидає оксид азоту (NO) в атмосферу, що може

призвести до фотохімічного утворення¹⁸ аерозолів озону та нітратів. Таким же чином, деякі види сільськогосподарської діяльності (які є основними джерелами парникового газу метану) відрізняють аміак, який потім утворює аерозолі аміаку. Якість атмосферного повітря, в свою чергу, впливає на здоров'я екосистем через атмосферні осадження (процес, за допомогою якого забруднювачі повітря осаджуються від атмосфери до поверхні землі), що також з'єднує якість повітря з кліматом. Осадження азоту, сірки та озону може негативно впливати на послуги, що надаються природними екосистемами, такими як чиста вода, біорізноманіття та зберігання вуглецю, а також впливають на сільськогосподарські культури. Нещодавно (березень 2023р.) Міжурядова група експертів Організації Об'єднаних Націй зі зміни клімату (МГЕЗК) оприлюднила свій шостий оціночний звіт (AR6), який визначає причини спостережуваної зміни клімату, вплив зміни клімату для суспільства та Земної системи, а також кількість рішень для пом'якшення наслідків зміни клімату. Звіт включає сценарії того, як якість повітря може змінюватися, коли клімат прогрівається протягом двадцяти першого століття. Ці сценарії варіюються від можливості збільшення викидів забруднювачів повітря в регіонах світу, що розвиваються, до вуглецево-нейтрального сценарію, в якому термінова і ефективна політика з обмеження викидів парникових газів (таких як CO_2 і метан) забезпечує супутні вигоди швидкого скорочення викидів забруднювачів повітря (таких як NO , чорний вуглець або діоксид сірки (SO_2)). У цьому випуску бюлетеня оновлена інформація про глобальний розподіл твердих частинок в 2021 року, яка підкреслює внесок надзвичайних природних пожеж. Через збільшення частоти та інтенсивності лісових пожеж, а також передбачуваного збільшення активності лісових пожеж у деяких районах світу, у міру потепління клімату, в цьому звіті досліджується вплив диму (від лісових пожеж і спалювання сільськогосподарських культур на) якість повітря. Цей бюлетень також досліджує ряд можливих наслідків для якості повітря, оскільки клімат продовжує нагріватися протягом двадцяти першого століття за сценаріями з високими та низькими викидами. На закінчення, надається огляд наслідків атмосферних осаджень для якості атмосферного повітря, здоров'я екосистеми та клімат.

Наукові оцінки руйнування озонового шару ВМО/ЮНЕП. Міжнародна угода, відома як Монреальський протокол щодо речовин, що руйнують озоновий шар, була досягнута в 1987 році. Відповідно до цієї угоди та її подальших поправок та коригування багатьох країн світу проводять політику щодо скорочення, а потім поетапної відмови від використання хімікатів, що виснажують озон. Монреальський протокол

---

¹⁸ Фотохімічне утворення – це хімічна реакція, при якій молекула утворюється в присутності сонячного світла.

також закликав міжнародне наукове співтовариство періодично інформувати уряди про останні наукові відкриття щодо озонового шару. Оцінки проводяться під егідою Всесвітньої метеорологічної організації (ВМО) та Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища (ЮНЕП) за підтримки НАСА¹⁹, NOAA²⁰ та Європейської комісії. Ці періодичні оцінки «сучасного стану науки» служили орієнтиром для політиків, оскільки вони зміцнювали початкові положення Монреальського протоколу. Разом з колегами з НАСА, інших лабораторій NOAA та інших наукових установ у США та в усьому світі CSL (колишня Аерономічна лабораторія) відіграла провідну роль у підготовці цих оцінок починаючи з 1985 року по сей час.

Глобальна оцінка хімічного складу опадів і осадження була проведена під керівництвом Науково-консультативної групи Глобальної служби атмосфери (ГСА) ВМО з хімії опадів (SAG-PC). В оцінці розглянули три питання:

1) що показують вимірювання та модельні оцінки хімічного складу опадів, а також вологих, сухих і загальних відкладень сери, азоту, морської солі, основних катіонів, органічних кислот, кислотності та фосфору в глобальному та регіональному масштабі?

2) які зміни у вологому осадженні основних іонів були з 1990 р. по 2000 р.?

3) які основні ознаки та невизначеності є в цих знаннях?

З цією метою у всьому світі були зібрані регіональні репрезентативні виміри за два трирічні періоди усереднення, 2000-2002 та 2005-2007 рр. Дані за період усереднення 2000-2002 рр. були об'єднані за результатами моделювання середнього по ансамблю за 2001 р. з 21 глобальної моделі переносу хімічних речовин, створеної в рамках Етапу 1 Координованих модельних досліджень діяльності Цільової групи по переносу забруднювачів повітря в масштабах півкулі (TF НТАР). Дані вимірювання та результати моделювання були використані для створення глобальних і регіональних карт концентрації основних іонів в осадках і відкладеннях. Основним продуктом оцінки є база даних гарантованої якості даних про концентрацію іонів і вологих відкладень, зібраних регіональними та

---

¹⁹ Національний департамент аеронавтики та космічних досліджень (англ. *National Aeronautics and Space Administration*, сокр. NASA (НАСА)) – це незалежне агентство, пов'язане з федеральним урядом США та підлеглими безпосередньо президентом США. Проводить космічну програму країни, а також наукові дослідження повітряних та космічних просторів та наукових та технологічних досліджень у галузі авіації, аеронавтики та космонавтики (у термінології, прийнятій в США-Астронавтика).

²⁰ Національні океанські та атмосферні дослідження (англ. *National Oceanic and Atmospheric Administration*, NOAA (НОААА) - Федеральний департамент в структурі Міністерства торгівлі США. Він займається різними видами метеорологічних та геодезичних досліджень та прогнозів для Сполучених Штатів та їх володінь, вивчення океанів та атмосфери. Попереджає населення про можливі руйнівні природні катастрофи.

національними мережами моніторингу. База даних доступна для завантаження з Мирового центру даних по хімії осадків (<http://wdcpc.org/>). У оцінці зроблено висновок про те, що глобальні концентрації та осадження сери та азоту досить добре характеризуються: рівні, як правило, найбільш високі поблизу джерел викидів і більш ніж у порядку нижче в районах, у значній мірі вільні від антропогенного впливу. У багатьох частинах світу вологе осадження відновленого азоту підвищується осадження окисленого азоту. Концентрації та пропозиції сери та азоту в Північній Америці та Європі значно знизилися відповідно до політики скорочення викидів. Основні регіони світу, включаючи Південну Америку, більш віддалені райони Північної Америки, більшу частину Африки, Океанії, полярні регіони та всі океани, не отримують адекватних проб для всіх основних іонів у вологих і сухих відкладеннях, і особливо для фосфору, органічних форм азоту і слабких кислот, включаючи карбонати і органічні кислоти. Виведені оцінки сухого осадження, засновані на вимірах, обмежують сіркою та деякою кількістю азоту лише в кількох регіонах світу, а вельми методи невизначені. Оцінка завершується рекомендаціями щодо усунення основних пробілів і невизначеностей у глобальних вимірах концентрації іонів і відкладень.

Крім цього, ВМО розміщує у своїй штаб-квартирі секретаріати Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (МГЕЗК) та Глобальної системи спостережень за кліматом (ГСНК). Організація також надає безпосередню підтримку Рамковій конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (РКІКООН) та організує роботу керівників наукових досліджень з озону Віденської конвенції про охорону озонового шару за підтримки Секретаріату з озонового шару, що знаходиться в штаб-квартирі. ЮНЕП).

ВМО бере участь у роботі допоміжних органів для консультування з науково-технічних питань спільно з такими організаціями:

- Конвенція Організації Об'єднаних Націй щодо боротьби з опустелюванням;
- Європейська економічна комісія Організації Об'єднаних Націй (ЄЕК);
- Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані;
- Конвенція про біологічну різноманітність та
- Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища (ЮНЕП) – Конвенція про захист морського середовища та прибережного регіону Середземного моря.

2.3 Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

У 1942 році, у розпал Другої світової війни, уряди європейських країн, що борються з нацистською Німеччиною та її союзниками, зібралися у Великій Британії на об'єднану Конференцію міністрів освіти (КМОС). Війна була далека від завершення, але країни вже турбує питання відновлення систем освіти з настанням миру. У дуже короткі терміни проект набуває всесвітніх масштабів. Все нові держави, зокрема Сполучені Штати Америки, виявляють бажання брати участь у цій роботі. На пропозицію КМОС, у Лондоні, відразу після закінчення війни з 1 по 16 листопада 1945 р. проходить Конференція ООН зі створення Організації з питань освіти та культури скорочено ЮНЕСКО (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO), у роботі якої беруть участь представники 44 держав. Делегати вирішують створити організацію, покликану встановити справжню культуру світу. За їхнім задумом, нова організація покликана сприяти забезпеченню «інтелектуальної та моральної солідарності людства» і тим самим перешкоджати розв'язанню нової світової війни [18].

За ст. 1 Статуту Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури (Лондон, 16 листопада 1945 р.) сказано, що організація має «сприяти зміцненню миру та безпеки, сприяючи співпраці народів шляхом освіти, науки та культури». Звідси, ЮНЕСКО, насамперед, є політичною організацією. Водночас Статут ЮНЕСКО (п.2 ст.1) покладає на неї обов'язки допомагати «збереженню, прогресу та поширенню знань», а також заохочувати «співпрацю народів у всіх галузях розумової діяльності». Та сама стаття Статуту покладає на організацію обов'язок дбати «про збереження та охорону загальної спадщини людства». У цьому положенні Статуту неважко побачити прямий зв'язок із основним принципом сучасної міжнародної природоохоронної співпраці – принципом охорони та покращення навколишнього середовища на благо нинішнього та майбутніх поколінь людей (принцип 1 Стокгольмської Декларації ООН від 16 червня 1972 р.[19].

Під час підготовки до Стокгольмської конференції ЮНЕСКО був створений Комітетом з навколишнього середовища для розвитку питань більш активної участі у міжнародному екологічному співробітництві. Розширення такої співпраці була необхідністю створення координаційного органу в структурі ЮНЕСКО. У 1975 році був створений міжгалузевий комітет з координації діяльності в галузі навколишнього середовища. Міждисциплінарна (складна) програма ЮНЕСКО "Людина та біосфера" (програма ЮНЕСКО "MAN and Biosphere" МАН) була прийнята в 1970 році на сеансі XVI Генеральної конференції ЮНЕСКО. МАН в деяких

відношеннях є продовженням колишньої міжнародної біологічної програми та виражає новий, інтегрований підхід до досліджень, навчання фахівців та заходів, які мають мету отримати найбільш правильні уявлення про стан взаємодії людини та навколишнього середовища.

ЮНЕСКО активно бере участь у законодавчій діяльності та контролює виконання міжнародних юридичних зобов'язань держав та організацій з усіх питань освіти, науки та культури, включаючи проблеми охорони навколишнього середовища. Зокрема, вона була головним автором, ініціатором та організатором підготовки проектів Конвенції про водно-болотні угіддя, які мають міжнародне значення, головним чином, як середовища проживання водоплавних птахів (підписані 2 лютого 1971 року в Рамсарі, Іран) та Конвенція про захист світової культурної та великої природної спадщини, підписана в Парижі 23 листопада 1972 року.

Наявність компетентності в галузі охорони навколишнього середовища, її обсягу також може бути визначена та уточнена у рішеннях спеціалізованих установ, пов'язаних з їх участю у міжнародному співробітництві в галузі навколишнього середовища. Так, на своїй сесії XII (1962) Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла рекомендацію щодо збереження краси та природи ландшафту та її пам'ятки. Розвиток та прийняття ЮНЕСКО такої рекомендації вказує на екологічну компетентність цього спеціалізованого закладу. З самого тексту рекомендація впливає з того, що ця компетенція включає такі важливі питання міжнародного захисту навколишнього середовища, як профілактика та компенсація за пошкодження внаслідок порушень навколишнього середовища, боротьби з шумом, екологічно раціональним плануванням та розвитком поселень, створення природних резерватів, вдосконалення та координація екологічного законодавства та координаційне просвітительство в галузі навколишнього середовища тощо. Сесія XII Генеральної конференції ЮНЕСКО також прийняла резолюцію 12C/2.213, яка містить вказівку про зацікавленість ЮНЕСКО до проблем захисту природних ресурсів, флори та фауни у зв'язку з економічним розвитком та "досвіду в цій галузі". Резолюція сесії 13C/2.2271 XIII Генеральної конференції вказує на компетентність ЮНЕСКО в такому важливому питанні, як організація екологічних досліджень з метою збереження природного багатства. На цій же сесії було прийнято резолюцію 13C/2.2272, яка підкреслила провідну роль ЮНЕСКО у розробці "досліджень та підготовки кадрів в галузі екологічних наук та збереження природних ресурсів".

Найважливішим вектором ЮНЕСКО є екологічні науки та сталий розвиток. У рамках цього напрямку ЮНЕСКО здійснює:

- координацію та розвиток міждисциплінарної та міжнародної співпраці: посилення співпраці між міжурядовими науковими програмами; зміцнення міжнаціональних партнерств;

- заходи щодо розвитку науки про землю, управління земними системами та безпеки стихійних лих: посилення потенціалів у галузі науки про землю, модернізація переробки геоданих та моніторингу, зменшуючи небезпеку стихійних лих;

- заходи щодо впровадження екологічної програми «Портал ЮНЕСКО (МАВ)» (МАВ). [20]: боротьба проти опустелювання, впровадження Севільської стратегії²¹, сприяння біологічному різноманітності, посилення потенціалів у галузі екологічних наук, а також інших напрямків у галузі охорона навколишнього середовища.

Програма «Людина та біосфера» ("Man and Biosphere") – це міжнародна дослідницька програма ЮНЕСКО, продовження Міжнародної біологічної програми²². Програма спрямована на вирішення ряду біологічних та екологічних питань, сформульованих у вигляді окремих підпрограм.

Програма, прийнята на 16-му засіданні Генеральної конференції ЮНЕСКО, була продовженням міжнародної біологічної програми. До 1984 року в програмі взяли участь близько 90 країн. Основним завданням МАВ є реалізація в різних сферах світу всебічних багаторічних досліджень впливу людини на процеси в біосфері, а також вивчення впливу змін у цих процесах про саму людину. в цілому.

Програма включає 14 проектів, присвячених вивченню впливу різноманітної діяльності людини (землекористування, інженерно-технічні роботи, використання енергії та ін.) на основні типи біомів Землі (ліси, тундри, савани, степи, пустелі тощо) та на навколишнє середовище в цілому. В рамках цих проектів розроблено близько 1000 польових проектів [20].

Програма «Всесвітня спадщина» – ЮНЕСКО у співпраці з більшістю країн світу веде роботу з визначення пам'яток природи та культури, гідних називатися об'єктами всесвітньої спадщини, сприяючи їхній безпеці для майбутніх поколінь. Станом на 01.01.2007 р. Станом на 2021 рік у списку Світової спадщини перебувають 1150 об'єкта (зокрема

---

²¹ В Севільській стратегії сформульовані рекомендації, спрямовані на сприяння розвитку функціональних резервів біосфери та створення необхідних умов для функціонування світової мережі. Це не повторення загальних принципів, що містяться в Конвенції про біологічне різноманіття або з точки зору дій для XXI століття. Його завдання полягає у визначенні конкретної ролі, яку резерви біосфери можуть відігравати у розробці нової концепції взаємозв'язку між збереженням навколишнього середовища та розвитком. Основні положення Стратегії були прийняті на Міжнародній конференції зі біосферних територій, організована ЮНЕСКО в Севілья (Іспанія) з 20 по 25 березня 1995 року:

²² **Міжнародна біологічна програма**, МБП (*International Biological Program, IBP*) – програма дослідження в масштабі всієї планети біологічної продуктивності природних та створених людиною рослинних та тваринних угруповань, що проводилася в період між 1964 і 1974 роками.

869 культурних, 213 природних і 39 змішаних) з 167 країн [21]. Доречи Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні станом на 2023 рік налічує 8 найменувань, що приблизно становить 0,69% від загальної кількості об'єктів Світової спадщини у світі.

Програма «Нематеріальна культурна спадщина» – це звичаї та обряди, свята, усні традиції та ремесла, що визнані як частина культурної спадщини та передаються від покоління до покоління. ЮНЕСКО активно сприяє об'єднанню зусиль для забезпечення життєздатності такої спадщини: її ідентифікації, документування, дослідження, збереження, захисту, популяризації, його передачі та відродження його різних аспектів. У 2000 р. ЮНЕСКО звернулася до всіх країн-членів із закликом створити Список невидимої культурної спадщини до якого належать об'єкти нематеріальної культури – народні промисли, рідкісні національні мови, фольклор.

Програма «Пам'ять миру» була заснована у 1992 р. для збереження пам'яток документальної спадщини, що відображають усю різноманітність мов, народів та культур. Програма сприяє збереженню цієї тендітної пам'яті, т.к. щодня найважливіший документальний матеріал втрачається. За допомогою «Пам'яті світу» можна простежити еволюцію думки, відкриттів та досягнень людського суспільства – спадщини минулого для нинішньої та майбутньої світової спільноти.

Отже, екологічна діяльність ЮНЕСКО розвивається в рамках компетентності, що впливає з положень статуту цієї організації та конкретизована у відповідних рішеннях Генеральної конференції ЮНЕСКО.

Сьогодні Програми ЮНЕСКО сприяють досягненню Цілей сталого розвитку, визначених на порядку денному в галузі сталого розвитку на період до 2030 р., прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН у 2015 році.

ЮНЕСКО покликана відігравати унікальну роль у зміцненні основи довговічного світу та рівного та сталого розвитку. Розвиток співпраці в галузі освіти, науки, культури, комунікацій та інформації є стратегічно важливим у той час, коли суспільства у всьому світі стикаються зі зростаючим тиском змін, та міжнародною спільнотою з новими проблемами.

Середньострокова стратегія на 2014-2021 роки, яка затверджена Генеральною конференцією ЮНЕСКО, містить загальне стратегічне бачення організації протягом наступних восьми років та століття заздалегідь [22].

2.4 Всесвітня організація охорони здоров'я

Всесвітня організація охорони здоров'я, ВООЗ (англ. World Health Organization, WHO) – спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, самостійна міжнародні організації, пов'язана з Організацією Об'єднаних Націй спеціальною угодою про співробітництво, що складається з 194 держав Всесвітня організація охорони здоров'я та була заснована у 1948 році з головним офісом у Женеві (Швейцарія) [23].

До сфери діяльності ВООЗ поряд із рішеннями міжнародних проблем охорони здоров'я населення Землі входить також і охорона та оздоровлення навколишнього середовища. Тобто, основною екологічною функція є вивчення питань охорони здоров'я людини в аспекті його взаємодії з навколишнім середовищем.

Так, Статут Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я передбачає, що метою організації є «досягнення всіма народами можливо вищого рівня здоров'я». З преамбули Статуту ВООЗ випливає, що термін «здоров'я» означає стан повного фізичного, душевного та соціального добробуту, а не лише відсутність хвороб чи фізичних дефектів. Сучасні уявлення про людину припускають як одну з необхідних умов досягнення «повного фізичного, душевного та соціального благополуччя» наявність сприятливого навколишнього середовища, яке, з одного боку, не наражало б на серйозну небезпеку фізичне здоров'я окремих осіб, а з іншого – не спричиняло б незворотних несприятливих змін генетичних характеристик людства як популяції живих організмів.

ВООЗ здійснює збирання та розповсюдження екологічної інформації, пов'язаної з охороною здоров'я людей, здійснює заходи щодо міжнародного контролю за забрудненням довкілля (переважно атмосферного повітря та водних ресурсів), щодо захисту від радіаційних та хімічних джерел забруднення, щодо знищення небезпечних відходів, санітарно-гігієнічні заходи, бере участь у дослідницькій роботі, надає технічну допомогу. Сфера технічної допомоги ВООЗ охоплює питання забезпеченості питною водою та виконання санітарно-гігієнічних вимог. ВООЗ має певні повноваження в галузі права. Вона збирає, узагальнює та аналізує національне законодавство про охорону здоров'я та відповідні міжнародно-правові акти, тексти яких опубліковуються повністю або у викладі або у формі порівняльних оглядів у щоквартальному виданні «Міжнародний компендіум законодавства про охорону здоров'я».

2.5 Міжнародна організація праці

Міжнародна організація праці, МОП (англ. International Labour Organization, ILO) – спеціалізована установа ООН, міжнародна організація, що займається питаннями регулювання трудових відносин.

Міжнародна організація праці була створена у 1919 році на підставі Версальського мирного договору як структурний підрозділ Ліги Націй. Вона була заснована з ініціативи та за активної участі західної соціал-демократії. Статут МОП був розроблений Комісією з праці мирної конференції та став частиною XIII Версальського договору. З 1920 року штаб-квартира знаходиться в Женеві (Швейцарія). МОП – одна з найстаріших і найбільш представницьких міжнародних організацій. Створена за Ліги Націй, вона пережила останню і з 1946 року стала першою спеціалізованою установою ООН. Якщо на момент її створення у ній брало участь 42 держави, то на сьогоднішній день учасниками МОП є 187 держав [24].

Статут Міжнародної Організації Праці (змінений на конференції МОП у Монреалі у жовтні 1946 р., із змінами та доповненнями від 22 червня 1962 р., 4 червня 1986 р.) визначає, що до цілей МОП входить забезпечення кращих умов праці працюючих чоловіків, жінок, підлітків та дітей, інакше кажучи, забезпечення сприятливого виробничого середовища. За час свого існування МОП здійснила цілу низку заходів щодо оздоровлення навколишнього середовища виробничого середовища, що переконливо продемонструвало наявність у його діяльності екологічних аспектів. Характерно також, що в період підготовки Стокгольмської конференції представники МОП пропонували ввести в проект Декларації з навколишнього середовища новий термін – «навколишнє виробниче середовище».

У складі МОП у 1974 р. було засновано департамент з виробничих умов та навколишнього середовища.

Природоохоронні аспекти постійно фігурують на порядку денному органів МОП, включені до різних сфер діяльності Організації. Так було в 1970 р. на 54-й сесії Генеральної конференції МОП було прийнято резолюцію, в якій наголошувалося на необхідності захисту трудящих від несприятливих фізичних впливів робочого середовища (теплове випромінювання, радіація, забруднення повітря, шум, вібрація).

Аналогічні резолюції були ухвалені також на 57-й та 59-й сесіях Генеральної конференції. У 1975 р. Генеральний директор МОП представив доповідь «Зробити працю гуманнішою», присвячену питанням поліпшення умов праці та якості виробничого середовища. МОП прийнято Конвенцію № 170 про безпеку при використанні хімічних речовин на виробництві (Женева, 25 червня 1990 р.)

Всесвітнє визнання важливості безпеки та гігієни праці було виражено у червні 2022 року, коли Міжнародна конференція праці (МКП) прийняла рішення включити безпечне та здорове робоче середовище до рамок основоположних принципів та прав у сфері праці МОП (ОППТ), що означає Конвенцію про безпеку та гігієну праці 1981 р. (№ 155) та Конвенцію щодо сприяння охороні праці та здоров'я 2006 р. (№ 187). як основні конвенції.

Внаслідок цього рішення всі держави-члени, навіть якщо вони не ратифікували зазначені конвенції, несуть зобов'язання, що випливає із самого факту членства в Організації, поважати, заохочувати та реалізовувати, сумлінно та відповідно до Конституції принципи щодо основних прав, які є предметом цих конвенцій.

Всесвітній день безпеки та гігієни праці у 2023 році відзначатиметься 28 квітня 2023 року та буде присвячений темі безпечного та здорового робочого середовища як основоположного принципу та права на роботі.

2.6 Продовольча та сільськогосподарська організація ООН

Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО) (англ. Food and Agriculture Organization, FAO) – організація ООН, основним завданням якої є боротьба з голодом. ФАО виступає як форум, де розвинені країни, що розвиваються, на рівних обговорюють і узгоджують політичні рішення у сфері продовольчої безпеки. Організація була заснована на конференції в Квебеці (Канада) 16 жовтня 1945 р. До складу ФАО входять 194 держави, два асоційованих члени та одна організація – Європейський союз.

Відповідно до Статуту ФАО до її мети входить поліпшення харчування та підйом життєвого господарства. Сільськогосподарське виробництво засноване насамперед на використанні такого природного об'єкта, як земля. Воно також залежить від наявності та стану водних та лісових ресурсів, тісно пов'язане із застосуванням добрив та отрутохімікатів [25].

Тому Статут ФАО покликаний сприяти міжнародним та національним заходам у галузі «збереження природних ресурсів» [24]. Цим пояснюється те що, що значне місце у діяльності організації займають програми, які мають природоохоронний характер. Вони включають заходи з охорони та раціонального використання ґрунтів, лісів, водойм, тварин.

Сутєва діяльність проводиться ФАО у сфері збереження екосистем.

Організаційно вона оформлена у вигляді польових проєктів ФАО та сконцентрована на проблемах раціонального землекористування, охорони тваринного світу та створення природних резерватів. Так, на підставі п. 1

ст. VI Статуту ФАО у межах цього спеціалізованого установи ООН створено цілу низку комісій та комітетів, які займаються питаннями охорони та раціонального використання живих ресурсів Світового океану. До них можна віднести Комітет ФАО з рибальства в Центрально-Східній Атлантиці, Комісію з рибальства у Центрально-Західній Атлантиці, Постійну Комісію Конференції з використання та охорони морських ресурсів південної частини Тихого океану. Крім того, безпосередньо в Департаменті з рибальства ФАО засновані Відділ рибних ресурсів та охорони навколишнього середовища та Служба з відтворення рибних ресурсів та охорони навколишнього середовища. Розширення природоохоронної діяльності різних підрозділів ФАО вимагає її координації на міждепартаментському рівні. З цією метою у 1974 р. було засновано спеціальний відділ з координації програм у галузі навколишнього середовища.

Центральним елементом Стратегічної рамкової програми ФАО 2022-2031 роки є Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року та цілі в галузі сталого розвитку (ЦСР), що дає можливість ФАО зрозумілим всім мовою формулювати цілі, що впливають з її мандату, і відповідні результати, реалізовані всіх рівнях Організації.

ФАО як жодна інша організація здатна зробити безпосередній внесок у діяльність з досягнення цілого ряду ЦСР у контексті пріоритетних напрямів здійснення програм, згрупованих за чотирма напрямками поліпшень: покращення виробництва; поліпшення якості харчування; покращення стану навколишнього середовища та покращення якості життя. Ці чотири сфери вдосконалення відображають взаємопов'язаний характер економічних, соціальних та екологічних аспектів агропродуктів. Крім того, вони сприяють впровадженню у всіх подіях стратегічного систематичного підходу ФАО.

Покращення стану навколишнього середовища здійснюється діяльністю, що направлена на захист та відновлення екосистем землі та моря та сприяння їх раціональному використанню, а також боротьби з зміною клімату (зменшення споживання, повторного використання, утилізації ресурсів, поводження з відходами), виходячи з формування більш ефективних, всеосяжних, інклюзивних до зовнішніх факторів та стабільних агропродуктів.

Пріоритетні сфери впровадження програм, це: пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації агропродуктів систем до його змін; використання біоекономіки для сталого виробництва продуктів харчування та сільського господарства; підтримка біорізноманіття та екосистемних послуг в інтересах сільськогосподарського сектору продовольства; забезпечення стабільності міських харчових систем.

Особлива роль ФАО в організації контролю за екологічними наслідками застосування агрохімічних засобів, у розвитку вторинного

використання відходів сільськогосподарського виробництва, в охороні морського середовища та біоресурсів Світового океану та прісноводних водойм.

ФАО очолює роботу з тематики стійкого сільського господарства, виступаючи за поєднання захисту та стійкого використання природних ресурсів із задоволенням зростаючих потреб суспільства у формуванні гідних та стійких до впливу зовнішніх факторів засобів для існування.

Щодо цього ФАО оновила Керівні принципи в галузі екологічного та соціального управління з метою підтримки дотримання екологічних та соціальних стандартів. Ціль цих керівних принципів полягає в тому, щоб виявити, оцінити екологічні та соціальні ризики того чи іншого проекту та організувати роботу з урахуванням цих ризиків, встановити ієрархію дій щодо протидії цим ризикам та сприяти формуванню стійких агропродовольчих систем.

2.7 Міжнародне агентство з атомної енергії

Міжнародне агентство з атомної енергії, МАГАТЕ (International Atomic Energy Agency, IAEA) – міжнародна організація, створена відповідно до рішення ООН від 4 грудня 1954 року, входить до системи ООН, здійснює повноваження розвитку співробітництва у сфері мирного використання атомної енергії. Заснування 1957 року. Штаб-квартира розташована у Відні (Австрія) – Віденський міжнародний центр [27].

У Статуті Агентства закріплено три основні напрями його діяльності:

1. Гарантії та перевірка: проведення інспекцій з гарантій з метою перевірки використання ядерних матеріалів і діяльності виключно у мирних цілях на підставі юридичних угод з державами;

2. Безпека і збереження: встановлення норм безпеки, створення зведень положень і керівництв та надання сприяння у їх застосуванні державам;

3. Наука і технологія: технічна і наукова підтримка застосування ядерних методів в охороні здоров'я, сільському господарстві, енергетиці, охороні довкілля та інших галузях.

Слід зазначити, що охорона довкілля прямо чи опосередковано присутня в усіх сферах багатогранної діяльності МАГАТЕ. За даними МАГАТЕ, понад 80% його діяльності здійснюється в галузі безпеки ядерної енергії, яка спрямована на охорону навколишнього середовища.

Ця діяльність проводиться відповідно до положень двох концепцій – екологічної безпеки та сталого розвитку – за спеціалізованими програмами з природоохоронним компонентом:

- 1) радіаційний захист;
- 2) ядерна безпека;
- 3) безпечне поводження з радіоактивними відходами;
- 4) спостереження за станом довкілля та оцінка впливу на довкілля;
- 5) управління ризиками;
- 6) реагування на надзвичайні події.

З перших кроків свого існування Агентство приділяло увагу питанням охорони довкілля. МАГАТЕ уклало тристоронню угоду з Монако і Океанографічним інститутом з метою проведення досліджень впливу радіоактивності на морське середовище. У результаті було створено лабораторію морського середовища МАГАТЕ, а також лабораторію МАГАТЕ для проведення ядерних досліджень у Зайберсдорфі (Австрія), що мають глобальне значення.

З 5 по 16 червня 1972 р. у Стокгольмі за участю МАГАТЕ відбулася Конференція ООН з проблем навколишнього середовища, на якій широко обговорювали питання, що стосуються ядерної енергії, парникового ефекту і радіації.

Участь МАГАТЕ в охороні довкілля ґрунтується на низці принципів міжнародного права довкілля, які є базовими для здійснення діяльності в цьому напрямі і не суперечать статутним функціям Агентства.

Можна визначити 8 груп принципів міжнародного права довкілля, на яких ґрунтується діяльність МАГАТЕ:

- 1) дотримання екологічних прав людини;
- 2) екологічно обґрунтоване дослідження та використання довкілля;
- 3) екологічна безпека та сталий розвиток;
- 4) попередня оцінка впливу на навколишнє середовище та запобігання трансграничній шкоді;
- 5) інформування про стан довкілля;
- 6) співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища;
- 7) міжнародно-правова відповідальність держав за завдання шкоди навколишньому середовищу;
- 8) заборона впливу на навколишнє середовище в військових чи інших ворожих цілях.

У рамках ООН МАГАТЕ контролює забезпечення радіаційної безпеки, яке є одним із найважливіших компонентів глобальної екологічної безпеки. Агентство самостійно і з іншими міжнародними організаціями веде під егідою Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), активну дослідницьку та нормотворчу роботу в галузі забезпечення радіаційної безпеки.

Значимість діяльності МАГАТЕ, спрямованої на охорону довкілля, очевидна, оскільки пов'язана з питаннями, які стосуються фізичного збереження ядерних матеріалів, необхідних для розвитку ядерної енергетики, роботи дослідницьких реакторів, а також питань

транспортування, безпечної переробки, захоронення небезпечних відходів і вдосконалення міжнародного контролю над мирним використанням ядерних матеріалів. Охорона ядерних матеріалів має значення і як засіб попередження ядерного тероризму, небезпека якого існує.

Програма в галузі фізичного захисту ядерних матеріалів, установок і транспортних засобів, розроблена МАГАТЕ, включає:

- розробку міжнародних правових актів, зокрема Конвенції про фізичний захист ядерних матеріалів;
- організацію курсів з фізичного захисту ядерних матеріалів;
- видання керівництв (інструкцій) щодо систем фізичного захисту для різних типів ядерних установок;
- надання технічної допомоги силами своїх експертів, а також виділення стипендій для навчання фахівців;
- збір інформації про фізичний захист ядерних матеріалів.

На підставі цієї програми під егідою МАГАТЕ було розроблено Конвенцію про фізичний захист ядерного матеріалу (3 березня 1980 р.), яка стосується тільки ядерних матеріалів. Ядерні установки залишаються поза межами правового регулювання. Конвенція набула чинності в 1987 р. Вона передбачає забезпечення фізичного захисту ядерних матеріалів під час міжнародних перевезень і зобов'язує її учасників гарантувати їхній захист у межах своєї території та на борту морських, річкових, повітряних суден свого прапора. Цей документ, з одного боку, відповідає профілю діяльності Агентства, а з іншого – спрямований на збереження довкілля.

Потенційна небезпека явного або таємного вилучення ядерного матеріалу зі сфери мирної ядерної діяльності для виготовлення ядерної зброї, радіологічного зараження місцевості, джерел водопостачання тощо зростає при збільшенні кількості матеріалів, що розщеплюються, і країн, що володіють ними. Щороку є випадки зникнення ядерних матеріалів, хоча й у невеликих кількостях. У зв'язку з цим зростає необхідність посилення заходів фізичного захисту ядерних матеріалів.

26 квітня 1986 р. сталася перша найбільша ядерна катастрофа – Чорнобильська трагедія, яка зачепила території низки країн і мала глобальні наслідки, що позначилися на стані довкілля як колишньої СРСР, так і багатьох інших країн, і не тільки суміжних.

80-ті роки ХХ ст. ознаменовані ухваленням двох міжнародних конвенцій, спрямованих на зменшення наслідків ядерних катастроф та їхнє попередження:

- Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію та
- Конвенція про допомогу в разі ядерної аварії або радіаційної аварійної ситуації від 26 вересня 1986 р.

Конвенції були прийняті через 6 місяців після ядерної катастрофи в Чорнобилі (Сторонами Конвенції про оповіщення стали 78 держав і Конвенції про допомогу – 74 держави).

Перша Конвенція встановлює систему оперативної подачі сигналу тривоги і раннього оповіщення при потенційно серйозних ядерних аваріях, пов'язаних з випаданням радіоактивних опадів за межами національних кордонів і, таким чином, нанесенням транскордонного збитку навколишньому середовищу. Оповіщення надсилається безпосередньо державам або в систему аварійного реагування МАГАТЕ, що діє як координаційний центр. У Конвенції передбачено умови оповіщення ядерними країнами про аварії з ядерною зброєю та ядерні вибухи, якщо це пов'язано з транскордонними наслідками. Дія Конвенції поширюється на викиди, які можуть трапитися при перевезенні та зберіганні палива або радіоактивних відходів, у процесі виготовлення, застосування, зберігання, видалення та перевезення радіоізотопів, зокрема під час їх використання для вироблення енергії в космічних об'єктах.

Друга Конвенція зобов'язує держави надавати допомогу в разі аварії та повідомляти Агентство про наявність експертів, обладнання та інших матеріалів для надання такої допомоги.

Як недоліки обох конвенцій зазвичай вказують на можливість приєднання до них із застереженнями, а також на визначення безпечного рівня радіації на розсуд самої держави; отже, можливі відмінності в оцінках безпечного рівня радіації. Внаслідок цього неможливо забезпечити єдиний підхід до цього питання.

МАГАТЕ виступає не тільки в ролі координатора розробок і безпосереднього розробника проектів розглянутих вище конвенцій, а й як депозитарія міжнародних угод: Паризької конвенції про відповідальність перед третьою стороною в галузі ядерної енергії (1960); Додаткової конвенції (1963) до Паризької конвенції (1960); Конвенції про відповідальність операторів ядерних суден та ін.

МАГАТЕ – єдина установа в системі ООН, Статут якої передбачає функцію розроблення норм радіаційної безпеки і покладає на Агентство чіткі повноваження щодо їх встановлення та забезпечення застосування цих норм. Ця статутна функція та діяльність Агентства в цьому напрямку належать до пріоритетних.

Конвенція про ядерну безпеку, яку в 1996 р. схвалили країни-члени МАГАТЕ, це історична угода, що зобов'язує їх забезпечувати і підтримувати високий рівень безпеки, дотримуватися міжнародних норм у сферах діяльності, пов'язаних із регулюванням, управлінням і експлуатацією наземних атомних електростанцій.

Конвенцію підписали 65 країн. Одна з її основних цілей – запобігання радіоактивному забрудненню довкілля.

Конвенція передбачає розробку відповідних процедур оцінки ймовірного впливу тієї чи іншої ядерної установки на довкілля середовище, особливо якщо її розміщення передбачається поблизу кордонів іншої держави. У таких випадках мають проводитися

консультації із суміжною державою, якій надається можливість самостійно оцінити ймовірність впливу передбачуваної до розміщення ядерної установки на її територію. У цій Конвенції було передбачено укладення Об'єднаної конвенції про безпечне поводження з відпрацьованим паливом і про безпечне поводження з радіоактивними відходами, яка обговорювалася державами понад двох років і в підсумку була схвалена на Дипломатичній конференції у Відні у вересні 1997 р.

Об'єднана конвенція зобов'язує сторони вживати відповідних заходів для забезпечення безпечного для людей і довкілля поводження з радіоактивними відходами та відпрацьованим паливом і запобігання аваріям з радіологічними наслідками, передбачає незалежний експертний розгляд національних доповідей на нарадах, що проходять. Конвенція проводить чітку відмінність між радіоактивними відходами та відпрацьованим паливом. Деякі країни не робили цієї відмінності (наприклад, Індія і Пакистан) і розглядали відпрацьоване паливо як радіоактивні відходи. Згідно з Конвенцією установки з поводження з радіоактивним паливом можуть бути зняті з експлуатації, а установки з поводження з радіоактивними відходами не знімають, особливо установки з їх захоронення. Важливо вказати на те, що закриття установки аж ніяк не означає припинення регулювання її безпеки.

Об'єднана конвенція про безпечне поводження з відпрацьованим паливом і про безпечне поводження з радіоактивними відходами передбачає як проведення екологічної експертизи (особливо зазначимо: до початку спорудження установки), так і вжиття кожною зі сторін заходів, спрямованих на запобігання незапланованим і неконтрольованим викидів радіоактивних матеріалів у навколишнє середовище в період експлуатації установки.

Згідно з Об'єднаною конвенцією національні дозові межі повинні враховувати схвалені на міжнародному рівні стандарти в галузі радіаційного захисту.

У вересні 1997 р. на окремій Дипломатичній конференції у Відні державами-членами МАГАТЕ було ухвалено два Протоколи про поправки до Віденської конвенції 1963 р. про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та Конвенцію про додаткове фінансування. Ці документи обговорювалися протягом 90-х рр. на нарадах МАГАТЕ. В них переглядається міжнародний режим відповідальності за ядерну шкоду.

Основні норми безпеки з радіаційного захисту були вперше схвалені радою керівників МАГАТЕ в червні 1962 р. Норми МАГАТЕ, які є ключовим елементом глобального режиму безпеки, регулярно переглядаються Секретаріатом, комітетами з норм безпеки та Комісією з норм безпеки.

Секретаріат збирає інформацію про досвід застосування норм МАГАТЕ та інформацію, отриману у зв'язку з реагуванням на події, що

відбулися, з метою забезпечення відповідності цих норм потребам користувачів. В публікації Норм МАГАТЕ 2010 р. знайшли відображення інформація і досвід, накопичені до 2010 року, і вона була серйозно перероблена в межах процесу розгляду норм.

Уроки, які винесені з аварії на АЕС "Фукусіма-дайті" в Японії, що сталася після катастрофічного землетрусу і цунамі 11 березня 2011 року, будуть враховані в майбутніх переглянутих випусках Норм безпеки МАГАТЕ.

Останнє видання "Основні норми безпеки для захисту від іонізуючих випромінювань і безпечного поводження з джерелами випромінювання" (ОНБ) стало результатом широкої співпраці.

ОНБ для захисту від іонізуючих випромінювань та безпечного поводження з джерелами випромінювання знаходять своє відображення в регулювальних документах найважливіших міжнародних організацій. З моменту схвалення Норм радою керуючих МАГАТЕ у багатьох країнах стали приділяти більше уваги сутності та відповідності національних правил міжнародним стандартам, а також перегляду національних нормативів.

Рекомендаційні норми МАГАТЕ з ядерної та радіаційної безпеки включаються до таких документів:

1. Міжнародні основні норми безпеки для захисту від іонізуючих випромінювань і безпечного поводження з джерелами випромінювання;
2. Норми ядерної безпеки;
3. Норми безпеки в галузі поводження з радіоактивними відходами;
4. Правила безпеки перевезення радіоактивних речовин.
рівень безпеки.

Виконуючи свою статутну нормотворчу функцію, МАГАТЕ розробило документ, який можна віднести до тих, що включаються до так званого м'якого права, під назвою "Кодекс практики щодо транскордонного переміщення радіоактивних відходів". Він не являє собою збірника стандартів, але його положення можуть використовуватися для включення до міжнародних договорів та угод. Основний зміст будується на таких принципах:

1. Держави здійснюють своє право на регулювання переміщення радіоактивних відходів на свою територію, зі своєї території або через свою територію;
2. Держава, з території якої радіоактивні відходи були вивезені з порушенням положень Кодексу, повинна прийняти ці радіоактивні відходи назад;
3. Держави повинні співпрацювати з метою запобігання переміщенню відходів, що не відповідає вимогам Кодексу.

За успіхи в галузі міжнародної безпеки Агенція стала у 2005 р. лауреатом Нобелівської премії миру. МАГАТЕ демонструє не лише свої

можливості як розробник правових норм, спрямованих на забезпечення безпеки довкілля, а й, насамперед, на виконання організацією своїх контрольних функцій.

Поряд з основною діяльністю із забезпечення мирного використання атомних енергетичних джерел Агенція виконує програму захисту людини та навколишнього середовища від радіаційного забруднення.

2.8 Міжнародна морська організація

Міжнародна морська організація (англ. International Maritime Organization, IMO) спеціалізована установа Організації Об'єднаних Націй, основним завданням якої є стандартизація судноплавства, регулювання різних аспектів товарів, безпеки, довкілля тощо. У 1948 році в рамках міжнародної конференції, що відбулася в Женеві, було прийнято угоду про офіційне заснування Міжнародної морської організації (ІМО) – в той час називалася «Міжурядова морська консультативна організація» (ІМСО). В 1982 році вона була змінена на сучасну назву. Конвенція ІМО набула чинності в 1958 році, а наступного року нова Організація зібралася вперше. Штаб-квартира розташована в Лондоні, Велика Британія [28].

Цілі організації, викладені в статті 1а) Конвенції, а саме: «Забезпечувати систему співпраці між урядами в галузі регулювання та урядової практики, пов'язаної з технічними питаннями всіх видів, що стосуються міжнародного комерційного судноплавства; заохочувати та сприяти загальному прийняттю настільки високих, наскільки це можливо, стандартів у питаннях, що стосуються безпеки на морі, ефективності навігації та запобігання та стримування забруднення моря з суден». Організація також уповноважена вирішувати адміністративні та правові справи, пов'язані з цими цілями [28].

Немає сумніву, що сектор морського транспорту стає все більш обізнаним про навколишнє середовище. Це підтверджується не лише широким визнанням промисловістю екологічних стандартів ІМО та ініціативами, які сама галузь вжила, щоб запобігти негативному впливу своєї діяльності на навколишнє середовище, а й її сильним бажанням кинути виклик і радикально змінити невиправданий негативний імідж судноплавства та, за допомогою різних засобів, покращити свою екологічну ефективність, підкреслюючи її постійне покращення результатів і внесок у сталий розвиток.

Безпека була і залишається одним із найважливіших обов'язків ІМО, але нова проблема почала набувати форми – забруднення. Збільшення кількості нафти, що транспортується морем, і розміру нафтових танкерів викликали велике занепокоєння, а катастрофа в каньйоні Торрі в 1967 році,

яка спричинила розлив 120 000 тонн нафти, підкреслила масштаби проблеми. ІМО запровадила низку заходів, спрямованих на запобігання аварій танкерів та мінімізацію їх наслідків. З іншого боку, Організація звернула увагу на загрозу навколишньому середовищу, яку становлять рутинні операції.

Найважливішим із усіх цих заходів була розробка Міжнародної конвенції про запобігання забрудненню з суден 1973 року, зміненої Протоколом 1978 року (MARPOL 73/78). Ця угода включає не тільки аварійне та експлуатаційне забруднення вуглеводнями, але й забруднення, викликане хімічними речовинами, упакованими товарами, стічними водами, сміттям і забрудненням повітря.

ІМО також отримала завдання створити систему компенсації для тих, хто зазнав економічних збитків у результаті забруднення. Таким чином, було прийнято дві конвенції, одна в 1969 році, інша в 1971 році, які дозволили жертвам забруднення нафтою отримати компенсацію набагато простіше і швидше, ніж це було можливо до того часу. Обидві конвенції були змінені в 1992 році та в 2000 році, щоб збільшити ліміти на суми компенсацій, що виплачуються жертвам забруднення. З того часу було розроблено кілька інших правових конвенцій, більшість із яких стосуються питань відповідальності та компенсації.

У 2000-х роках були прийняті нові конвенції, що стосуються морського середовища, в тому числі одна про системи захисту від обростання (Конвенція AFS, 2001 р.), інша щодо управління баластними водами для запобігання інтродукції інвазивних видів (Конвенція BWM, 2004 р.).

Так, місія Міжнародної морської організації (ІМО), як спеціалізованої установи Організації Об'єднаних Націй, полягає у сприянні, через співпрацю, безпечному, захищеному, екологічно безпечному, ефективному та сталому судноплавству. Ця місія буде виконана шляхом прийняття найсуворіших можливих стандартів безпеки та безпеки на морі, ефективності навігації, запобігання та контролю забруднення, спричиненого суднами, а також шляхом розгляду відповідних правових питань та ефективного впровадження інструментів ІМО, щоб вони були застосовується універсально та однаково.

2.9 Контрольні питання до теми 2

1. Які спеціалізовані установи ООН відіграють важливу роль у галузі охорони навколишнього середовища?
2. За якими напрямками ведене роботу ЮНЕП?
3. Як день «5 червня» пов'язаний з ЮНЕП?

4. На виконання яких цілей був затверджений проект «Глобальна екологічна перспектива»?
5. У чому полягає суть Ініціативи ЮНЕП щодо зеленої економіки?
6. Які завдання для ЮНЕП викреслені ООН на сьогодні і перспективу?
7. Які знакові кліматичні дії ЮНЕП відбувалися у 2022 р.?
8. Які знакові дії ЮНЕП щодо охорони довкілля відбувалися у 2022 р.?
9. Які знакові дії ЮНЕП щодо боротьби із забрудненням хімічними речовинами, в тому числі пластиком відбувалися у 2022 р.?
10. Як ЮНЕП встановила стандарти чистого повітря для країн Латинської Америки та Карибського басейну?
11. Які зміни сталися у 2022 р. щодо сфери дії Мінаматської конвенції про ртуті?
12. Назвіть стратегічні цілі які ЮНЕП буде реалізовувати у відповідності до своєї концепції, що охоплює Порядок денний на період до 2030 року та десятиліття на наступний період.
13. У рамках яких тематичних програм ЮНЕП займатиметься подоланням трьох планетарних кризів?
14. На виконання якої місії створена Всесвітня метеорологічна організація?
15. Надайте характеристику Програмі ВМО «Глобальна програма спостереження за атмосферою».
16. Які наукові оцінки руйнування озонового шару надалі ВМО та ЮНЕП?
17. Як проводиться глобальна оцінка хімічного складу опадів і осадження?
18. Яку місію виконує ЮНЕСКО? За якими напрямками ЮНЕСКО здійснює роботу з вектору «Екологічні науки та сталий розвиток»?
19. Назвіть відомі Програми, що здійснює ЮНЕСКО. Надайте характеристику Програмі «Людина та біосфера».
20. Які дії ВООЗ проводить щодо охорони довкілля?
21. Який аспект діяльності МОП пов'язаний з природоохоронною?
22. Яку місію виконує ФАО, і які дії проводяться Ією у сфері збереження екосистем?
23. Як діяльність МАГАТЕ сприяє охороні тв. Захисту довкілля? Назвіть міжнародні конвенції спрямованих на зменшення наслідків ядерних катастроф та їхнє попередження.
24. Окреслити принципи міжнародного права довкілля, на яких ґрунтується діяльність МАГАТЕ.
25. Які МАГАТЕ розробляє нормативи?
26. Окреслить завдання Міжнародної морської організації у сфері охорони довкілля.

ТЕМА 3 ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

3.1 Рада Європи

Батьками-засновниками Ради Європи (далі - РЄ) були люди, які започаткували процес європейського будівництва шляхом створення 1949 року Ради Європи, 1950 року - Європейського об'єднання вугілля і сталі, а 1957 року - Європейського економічного співтовариства:

- Вінстон Черчилль – прем'єр-міністр Сполученого Королівства;
- Конрад Аденауер – канцлер і міністр закордонних справ Федеративної Республіки Німеччина;
- Робер Шуман – міністр закордонних справ Французької Республіки;
- Поль-Анрі Спаак – у сорокові та п'ятдесяті роки ХХ століття прем'єр-міністр Бельгії;
- Альчіде де Гаспері – прем'єр-міністр Італійської Республіки;
- Ернест Бевін – міністр закордонних справ Сполученого Королівства.

Переживши дві світові війни, будучи прихильниками ідеї діалогу, маючи досвід спілкування з багатьма європейськими культурами, ці люди були піонерами мирної Європи, заснованої на цінностях прав людини, демократії та верховенства права.

РЄ сьогодні об'єднує 46 країн Європи. У 1995 році тридцять сьомим членом цієї представницької міжнародної організації стала Україна. Закон про приєднання України до Статуту Ради Європи було ухвалено Верховною Радою України 31 жовтня 1995 року. 1 жовтня 1996 року Україна приєдналася до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи 1949 року та Протоколу до Генеральної угоди про привілеї та імунітети Ради Європи 1952 року [29].

РЄ як пан-європейська організація має надзвичайно широку сферу повноважень, які не охоплюють згідно зі ст. 1 Статуту РЄ лише сферу національної безпеки. Значне місце в діяльності РЄ відводиться вирішенню екологічних проблем. Ще 1962 року саме РЄ виступила піонером у цій справі шляхом створення авторитетного Комітету європейських експертів з питань захисту природи та природних ресурсів, а 1964 року – Комітету з питань забруднення вод. Слід згадати, що на той час жодна з міжнародних організацій ще серйозно не звернулася до екологічних проблем.

Важливу роль відіграла РЄ і у формуванні "ідеології" охорони довкілля на європейському континенті. У цьому плані визначними подіями свого часу стали такі документи, як Водна Хартія 1968 року, Декларація принципів боротьби із забрудненням повітря (1968 р.), Хартія ґрунтів (1972 р.) та, зрештою, базовий документ – Декларація про благоустрій навколишнього природного середовища в Європі (1970 р.). У будь-якому з названих актів, і особливо в Декларації про благоустрій 1970 року, вперше було визначено фундаментальні принципи охорони навколишнього середовища, причому в контексті європейських проблем. Ці принципи знайшли подальший розвиток в ухваленій 26 січня 1973 року консультативною Асамблеєю Ради Європи Рекомендації 699 про політику навколишнього природного середовища в Європі.

Рада Європи будучи міжнародною міжурядовою організацією, що працює за вельми різноманітними тематичними напрямками накопичила великий досвід узгодження підходів європейських держав до смислових і цільових орієнтирів науково-технічного співробітництва у сфері переходу до сталого розвитку.

Міждержавне науково-технічне співробітництво в Європі – один із пріоритетних напрямів діяльності РЄ, що анітрохи не суперечить загально визнаному твердженню про те, що головним пріоритетом у її роботі залишається захист прав людини та основних свобод у державах-членах. Це обумовлено тим, що організація усвідомлює зміни в усіх сферах суспільного життя, які пов'язані з сферах суспільного життя, які пов'язані з бурхливим розвитком і використанням в епоху глобалізації новітніх технологій: транспортних, водних, інформаційно-комунікативних, медичних, біотехнологій тощо.

Увага РЄ до Порядку денного-2030 р. визначається тим, що питання сталого розвитку традиційно розглядаються організаціями в якості одного з пріоритетів у програмі її роботи і навряд чи можуть бути віднесені до рубрики "іншої діяльності". Про це свідчить, наприклад, п. 12 резолюції Парламентської асамблеї РЄ (далі – ПАРЄ)²³ № 1682 (2009) "Виклики, пов'язані зі зміною клімату", де зазначається, що в ХІХ ст. економічний і людський розвиток був орієнтований на масове виробництво, у ХХ столітті – на масове споживання, тоді як ХХІ ст. має головним чином сфокусуватися на якості життя, повазі до природи та сталому розвитку.

Проблематика сталого розвитку в контексті його науково-технічного забезпечення систематичним чином розглядається не лише ПАРЄ, в рамках якої діє Комітет із соціальних питань, охорони здоров'я та сталого розвитку, а й Комітетом міністрів, а також Конгресом місцевих і

---

²³ Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) – одне з двох головних статутних відомств (асамблея) Ради Європи; консультативний орган, що складається з представників парламентів усіх держав-членів. ПАРЄ – найстаріший у Європі орган міжпарламентського співробітництва, він заснований 5 травня 1949 року.

регіональних влад. Останній вказує на те, що екологічна оцінка, яка передбачає врахування таких чинників, як зміна клімату, втрата біорізноманіття, скорочення природних ресурсів і посилення забруднення довкілля, – найважливіший компонент ухвалення рішень на місцевому та регіональному рівні в демократичному суспільстві [30].

Підхід РЄ полягає в тому, що економічний прогрес не повинен погіршувати якість довкілля і ландшафтів, не кажучи вже про те, що він не повинен погіршувати стан прав людини, культурного різноманіття та соціальної рівності. Із цього випливає заклик вкладати кошти в "зелену" економіку. Такий сектор роботи організації, як запобігання техногенному забрудненню довкілля в контексті гармонізації економічного розвитку та охорони довкілля, безпосередньо корелює з ЦСР. Це видно з орієнтації такого вельми великого тематичного напрямку діяльності РЄ, як "Культура, природа і спадщина", на досягнення ЦСР № 11 (стійкі міста), 13 (клімат), 14 (моря) і 15 (навколишнє середовище та біорізноманіття) (Додаток А).

Зацікавленість цими секторами переходу до сталого розвитку, що відповідають тим чи іншим тематичним напрямкам функціонування РЄ, пов'язана з її увагою до екологічних прав людини. Свого часу це проявилось в ініціативах щодо включення права на здорове довкілля до Європейської конвенції з прав людини (ЕКПЛ) на основі додаткового протоколу.

Одночасно було зазначено, що це право передбачає обов'язок суспільства, в цілому, і кожного його члена, зокрема, перейти до життєздатного та сприятливого довкілля середовища. У руслі цього підходу вже в Резолюції № 1682(2009) було визнано, що захист довкілля поки що не гарантовано належним чином, що в умовах врахування чинника деградації довкілля ставить проблему реалізації відповідного права, передбаченого ст. 8 ЕКПЛ.

Загалом у центрі уваги РЄ перебуває вплив, який чиниться науково-технічним прогресом та економічним розвитком на навколишнє середовище і який розглядають крізь призму сталого розвитку і права людини на сприятливе довкілля.

Тематика збереження та сталого використання біорізноманіття, як відомо, тісно пов'язана з питаннями сталого лісокористування. У рамках останнього напрямку діяльності ПАРЕ виступає із закликом до держав-членів і країн, що не входять до РЄ, активізувати роботу з розвитку стійких методів лісокористування. Цей момент знайшов своє відображення в резолюції ПАРЕ від 25 червня 2010 р. № 1753 (2010) "Лісові ресурси: майбутнє нашої планети". Йдеться про ресурсозберігаючі технології, а саме про використання більш ефективних технологій обробки, які забезпечують використання меншої кількості сировини. Цілком зрозуміло, що умовою широкого використання цих технологій є їх передача від країни до країни та поширення.

Особливий акцент Асамблея ставить на необхідності запобігання або обмеження шкоди від лісових пожеж за рахунок поліпшення протипожежних технологій.

Одним з основоположних компонентів сталого розвитку є збереження ландшафтів, що можливе лише за гармонізації економічної діяльності та охорони довкілля. Оскільки існує тісний зв'язок між ландшафтами і питаннями, пов'язаними з певними моделями соціального та економічного розвитку, Європейська конвенція про ландшафти спрямована на формування узгодженої політики в галузі сталого розвитку, націлює на збалансовані та гармонійні відносини між соціальними потребами, економічною діяльністю та навколишнім середовищем. Сталий розвиток, як зазначається в преамбулі Конвенції, розглядається як одна з цілей РЄ. У цьому контексті ландшафт постає як одночасно культурна, соціальна і екологічна цінність, що сприяє зміцненню європейської ідентичності і являє собою невід'ємний аспект сталого розвитку [European Landscape Convention...2017]. При цьому маються на увазі не тільки видатні, красиві ландшафти, а й звичайні території, які в прагматичному аспекті виступають ресурсом для раціональної діяльності.

Як відомо, проблематика біорізноманіття, збереження ландшафтів і сталого лісокористування прямим і зворотним чином пов'язана з проблемою зміни клімату під впливом господарської діяльності людини. У рекомендації від 30 квітня 2010 р. № 1918 (2010) "Біорізноманіття та зміна клімату" Асамблея вказує на необхідність не лише заохочувати узгодження та взаємодію між національними, регіональними та місцевими екологічними проектами, політикою у сфері зміни клімату та цілями таких угод, як Конвенція ООН про біорізноманіття (1992 р.), але й сприяти більш ефективній передачі досвіду в галузі запобігання втраті біорізноманіття, яка має велике значення для забезпечення скоординованих заходів у відповідь і може бути розроблена і впроваджена на європейському рівні. Надалі положення цієї Рекомендації стали основою спеціальної доповіді з питань збереження та сталого використання біорізноманіття в умовах зміни клімату [Biodiversity and climate change... 2012].

Напередодні Копенгагенського саміту з питань довкілля та зміни клімату (2009 р.) Асамблея затвердила дуже важливу Резолюцію № 1682 (2009). Одночасно до увагу було прийнято те, що розв'язання цієї проблеми багато в чому залежить від наявності фінансових і технологічних можливостей. З огляду на того, що РЄ активно співпрацює зі спеціалізованими установами ООН і дотримується принципу неухильного розвитку і розширення співпраці, стає зрозумілим, чому в Резолюції висловлено впевненість в тому, що вирішальну роль при досягненні заявлених цілей покликано відігравати міжнародне співробітництво. Воно має бути розширене з метою забезпечення всього необхідного обсягу технологій і фінансування країн, що розвиваються держав, що

розвиваються, що сприятиме їхній адаптації до наслідків зміни клімату та здійсненню в них стратегії низько вуглецевого розвитку. У цієї Резолюції вказується на необхідність розподілу державам, що розвиваються, низьковуглецевих технологій. Цьому відповідає зобов'язання розвинених держав створювати передові технології використання сонячної енергії, енергії з відходів тощо, демонструвати та передавати нові технології (для вітрових електростанцій, сонячного нагріву води тощо) і поширювати інформацію про них.

По суті, подібного роду пропозиції, звернені до держав-членів, були відтворені в резолюції ПАРЄ від 30 січня 2014 р. № 1976 (2014) "Зміна клімату: основа для глобальної угоди у 2015 році" У цьому документі ПАРЄ нагадала про зобов'язання здійснювати дослідження і розробки, демонструвати нові кліматичні технології та обмінюватися найефективнішими існуючими технологіями, зокрема в рамках надання країнам, що розвиваються і найбільш бідним країнам фінансової та технічної допомоги в адаптації до змін клімату.

Особливістю підходу РЄ до питань зміни клімату є те, що вирішення цієї найбільш серйозної екологічної проблеми передбачає доповнення заходів зі збереження природних ресурсів і біорізноманіття в сільськогосподарському виробництві. Свого часу у резолюції ПАРЄ від 6 листопада 1986 р. № 870 (1986) "Біогенетична революція в сільському господарстві – благословення чи прокляття?" передбачалося, що біогенетична наука зрештою все ж таки може призвести до розроблення сортів, які будуть дедалі менше залежати від різного роду хімічних добрив. Крім цього вони будуть також служити сировиною для різних промислових процесів, що, зокрема, може створити умови для здійснення права людини на достатнє і повноцінне харчування. Не секрет, що сільське господарство розвивається сьогодні в умовах втрати біорізноманіття, зокрема агробіорізноманіття, і агрокультурних практик через захопленість монокультурами, що деякий час також спостерігалось в ЄС. Змістовним доповненням моделі "сільське господарство – біорізноманіття" РЄ цікавиться протягом останніх десятиліть.

Своєю чергою, визнається, що так зване інтенсивне сільське господарство, поряд із промисловістю, є одним із суттєвих джерел забруднення довкілля і викидів парникових газів. У п. 5 резолюції ПАРЄ від 27 травня 2011 р. № 1814 (2011) "Реформа сільськогосподарської політики" прямо зазначається, що інтенсивне сільське господарство негативно впливає на екологію в плані забруднення ґрунту, води та повітря. У цієї Резолюції вказується на крайню необхідність вироблення моделей сільського господарства та рибальства, заснованих на стійких методах господарювання, які дають змогу досягати довгострокових оптимальних результатів за ефективного використання природних ресурсів.

Для того щоб перейти на нову модель розвитку організація рекомендувала вкладати кошти в дослідження та інновації для формування точних наукових баз даних з метою досягнення раціонального управління рибними запасами та природними ресурсами (Резолюції № 1814 (2001) – виключити практику скидання шляхом впровадження інноваційних знарядь улову і технологій промислу, а також запровадити вимоги доставляти на сушу весь улов і зараховувати його в квоти.

Що стосується сільського господарства, то Асамблея підтримала розвиток агроекології та органічного сільського господарства, зокрема розведення традиційних порід і сортів на основі застосування відповідних технологій, використання методів комплексного виробництва, заохочення практики обробітку декількох культур і сівозміни, а також відновлення зв'язку між сільським господарством і тваринництвом, що, своєю чергою, передбачає вкладення коштів у дослідження та інновації.

Отже, альтернативою інтенсивному сільському господарству є стале ведення сільського господарства, засноване на екологічно чистих технологіях, що зберігають природне середовище та біорізноманіття.

Ефективною в цьому плані є модель агроекології, що передбачає розроблення і широке використання відповідних технологій, що можливо тільки при зверненні належної уваги на їх передачу. На неї мають бути спрямовані різні заходи стимулювання. Про це прямо йдеться в Резолюції ПАРЄ від 3 жовтня 2013 р. № 1957 (2013) "Продовольча безпека – постійний виклик усім нам", у якій міститься заклик здійснювати інвестиції в стале господарювання (включно екологічно обґрунтоване сільське господарство та органічні методи господарювання). Як інструменти вказуються податкові та нормативні заходи, а також заходи, спрямовані на забезпечення переходу до стійких форм і методів роботи, включно з розв'язанням проблеми сільськогосподарських і харчових відходів. При цьому в цій Резолюції, втім, як і в низці інших подібних документів, РЄ приділяє увагу існуючому розриву інших подібних документів, РЄ приділяє увагу існуючому розриву між Північчю і Півднем, пропонуючи збільшити допомогу на цілі розвитку, зокрема в сільському господарстві.

Одним із важливих секторів переходу до сталого розвитку є енергетика, технологічне переозброєння якої також перебуває в центрі уваги РЄ.

Зокрема, у Резолюції ПАРЄ від 26 квітня 2005 р. № 1435 (2005) "Енергетичні системи та навколишнє середовище" знайшло закріплення комплексне бачення перспектив розвитку енергетичного комплексу в контексті необхідності зменшення негативного впливу на довкілля процесу виробництва енергії, транспортування середовище процесу виробництва енергії, транспортування енергоресурсів та їх використання у формі забруднення повітря та викидів парникових газів, що призводять до зміни

клімату. З усією переконливістю продемонстровано недоліки атомної (проблеми переробки та складування радіоактивних відходів) і вуглецевої енергетики (викиди парникових газів і тонкодисперсних аерозолів тепловими електростанціями). У зв'язку з цим Асамблея закликала більш активно освоювати поновлювані джерела енергії (вітрової, приливної, геотермальної тощо), які дадуть змогу наблизити перехід до стійкої енергетики та сталого енергопостачання.

Одночасно з цим не можна не відзначити ту обставину, що РЄ, акцентуючи увагу на альтернативних системах енерговиробництва, розвиток яких відбувається все ж таки доволі повільно, не зводить до мінімуму значення традиційної енергетики. Вирішення проблеми зменшення шкідливого впливу виробництва, транспортування та використання енергоресурсів на довкілля вбачається у технологічних заходах. Вони полягають, наприклад, у поетапному впровадженні сучасних технологій виробництва енергії з викопного палива: технології "чистого вугілля", енергоустановок комбінованого циклу, що виробляють не тільки електричну, а й теплову енергію, технологій зниження обсягів відходів та їхньої ефективної утилізації. Загалом у документі, намічено широкий перелік напрямів НДДКР²⁴, що забезпечують перехід до екологічно чистої (стійкої енергетики), що покликане стати основою для вироблення загальноєвропейського підходу. Так, вказується на необхідність підтримки державами-членами, наприклад, НДДКР у галузі термоядерного синтезу, який заснований на принципі розщеплення атомного ядра і покликаний з часом прийти на зміну чинним енергетичним установкам. Далі, підвищена увага приділяється НДДКР, результатом яких є екологічно чисті технології, що забезпечують підвищення енергоефективності, зокрема на транспорті і в будівництві, не кажучи вже про НДДКР у сфері відновлюваних енергоресурсів. Цікаво також, що ПАРЄ звернулася із закликом здійснювати відповідні НДДКР не тільки до держав-членів, а й до Міжнародного енергетичного агентства, рекомендувавши йому у п. 17 Резолюції № 1435 (2005) продовжити розроблення технологій у сфері енергетики, використання яких не призводить до зміни клімату в бік його потепління, включно з технологіями поновлюваних джерел енергії, сепарації та концентрації вуглецю.

Не меншу стурбованість викликає забруднення довкілля радіоактивними відходами, попередженню якого присвячена резолюція ПАРЄ від 23 листопада 2007 р. № 1588 (2007) "Про радіоактивні відходи та

---

²⁴НДДКР – науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи – сукупність робіт, спрямованих на здобуття нових знань і практичне застосування під час створення нового виробу або технології. НДДКР включають у себе: Науково-дослідні роботи (НДР) – роботи пошукового, теоретичного та експериментального характеру, що виконуються з метою визначення технічної можливості створення нової техніки у визначені терміни. НДР поділяються на фундаментальні (отримання нових знань) і прикладні (застосування нових знань для вирішення конкретних завдань) дослідження.

захист довкілля". Визнаючи атомну енергетику як "чисте" джерело енергії, що сприяє уповільненню зміни клімату, Асамблея все ж висловила стурбованість з приводу пов'язаних з нею радіоактивних відходів, які становлять серйозну небезпеку як для нинішніх, так і майбутніх поколінь. Зважаючи на відсутність у більшості європейських країн умов для будівництва глибинних геологічних сховищ Асамблея в п. 11.2 Резолюції закликала держави-члени РЄ збільшити підтримку НДДКР у сфері поводження з ядерними відходами, які націлені на розроблення технологічних рішень, альтернативних глибинному геологічному захороненню радіоактивних відходів, наприклад таких, що дозволяють змінювати ізотопний склад, знешкоджувати відходи за коротший час, що зменшує їхній шкідливий вплив на навколишнє середовище. Очевидно, з цього заклику логічним чином можна вивести рекомендацію співпрацювати у сфері подібних НДДКР і обмінюватися їхніми результатами, у чому будуть зацікавлені всі держави європейського континенту.

Як реакція на події в Мексиканській затоці в 2010 р., пов'язані із забрудненням нафтою морської поверхні, Комітет ПАРЕ з питань довкілля, сільського господарства, місцевих та регіональних питань і регіональних питань прийняв 17 червня 2010 р. декларацію № 30 "Право на навколишнє середовище вимагає нової енергетики", в якій, знову підтверджуючи право людини на сприятливе навколишнє середовище, закликав держави - члени РЄ до прискороного переходу до використання поновлюваних джерел енергії, що у свою чергу могло б сприяти запобіганню глобальному потеплінню. На це націлює і доповідь цього Комітету "Енергетична мережа і навколишнє середовище".

У резолюції ПАРЕ від 26 червня 2009 р. № 1679 (2009) "Ядерна енергетика та сталий розвиток" Асамблея визнала, що атомна енергетика володіє великим потенціалом з точки зору точки зору розвитку нових технологій і здатна зробити істотний внесок у досягнення довгострокової енергетичної стійкості країн, що розвиваються, і вирішення проблеми енергетичної бідності з усіма наслідками, що випливають з неї наслідками в контексті боротьби з глобальним потеплінням. Але одночасно з тим, що сприяння розвитку атомної енергетики в країнах, що розвиваються, передбачає допомогу їм у розвитку відповідної інфраструктури та підготовці кадрів, у п. 15 Резолюції зазначено, що забезпечення доступу до ядерних технологій, матеріалів і обладнання передбачає серйозні зусилля в рамках міжнародного співробітництва з дотримання режиму нерозповсюдження ядерної зброї та забезпечення екологічної безпеки під контролем МАГАТЕ. Виходячи з цього, Асамблея у п. 17.3 Резолюції закликала держави - члени РЄ розвивати НДДКР у сфері ядерних технологій, націлені не тільки на ефективне виробництво енергії, а й на вирішення проблеми утилізації ядерних відходів. Цілком зрозуміло, хоча

це і не виражено в цій Резолюції буквально, що країни, які розвиваються, мають право на доступ до використання новітніх, а отже, безпечніших, ядерних технологій, що є результатом відповідних НДДКР.

Разом з тим, незважаючи на перспективність розвитку ядерної енергетики в контексті досягнення цілей сталого розвитку, РЄ виходить із визнання необхідності диверсифікації джерел енергії, зокрема шляхом масштабного розвитку відновлюваної енергетики. Цій проблемі була присвячена Рекомендація ПАРЄ від 26 червня 2009 р. № 1879 (2009) щодо поновлюваних джерел енергії та навколишнього довкілля, в якій розглядалася реструктуризація енергетичної системи з урахуванням збільшення частки поновлюваних енергоресурсів на основі НДДКР, які також мають бути спрямовані й на підвищення ефективності вже наявних енергоресурсів.

Великий інтерес у плані зусиль РЄ щодо забезпечення переходу до "зеленої економіки" становить Резолюція ПАРЄ від 21 травня 2010 р. № 1737 (2010)³⁶, підготовлена на основі Доповіді, представлені Комісією з довкілля. Вона присвячена розвитку геотермальної енергетики в контексті інтересу до поновлюваних джерел енергії, що позитивно впливають на зміну клімату. Примітно, що в Резолюції міститься заклик до держав - членів РЄ заохочувати міжнародне співробітництво в галузі передачі технологій і фінансування розвитку геотермальної енергетики. У Резолюції Асамблея також закликала держави підвищувати ступінь обізнаності громадськості та потенційних інвесторів про переваги геотермальних технологій для стійкої енергетичної інфраструктури.

Більш загальний підхід до проблем енергетики представлений у резолюції ПАРЄ від 30 січня 2014 р. № 1977 (2014) "Енергетична диверсифікація – основоположний внесок у сталий розвиток". У п. 9.1.8 цього документа державам-членам було рекомендовано в процесі розвитку екологічно чистої енергетики обмінюватися досвідом у сфері відповідних технологій, які дають змогу використовувати стійкі джерела енергії, зокрема поновлювані. Крім того, передбачається співпраця не тільки в сфері досліджень, а й їх законодавчого регулювання.

Загалом позиція ПАРЄ щодо заходів із переходу до сталої енергетики співзвучна з позицією Конгресу місцевих і регіональних влад, який присвятив енергетичній проблематиці цілу низку своїх резолюцій і рекомендацій, що виходять з переконання в тому, що центральне значення в запобіганні зміні клімату та розвитку нової енергетичної культури відіграє місцева та регіональна влада. Тому, прагнучи підтвердити їхню роль у цій сфері, Конгрес у п. 14.с рекомендації від 29 травня 2008 р. № 243 (2008) "Громадська та місцева і регіональна діяльність з метою нової енергетичної культури" звернувся до Комітету міністрів із закликом, щоб він просив держави-члени заохочувати інвестиції та розширювати дослідження у сфері технологічних розробок, націлених на

енергоефективність і розширення використання поновлюваних форм енергії. Тим більше що, як пізніше вказувалося в п. 7 резолюції Конгресу від 20 жовтня 2011 р. № 335 (2011) "Енергозабезпечення та енергоефективність на місцевому та регіональному рівнях: сприяння енергетичному переходу", існує маса прикладів використання стійких технологій і систем в енергетиці.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що в проаналізованих нами положеннях джерел права РЄ різної юридичної сили, що зачіпають не тільки питання розроблення технологій у порядку міжнародного співробітництва, а й їх передачу, міститься сукупність важливих міжнародно-правових і політико-правових зобов'язань. Вбачається, що їх імплементація на загальноєвропейському регіональному рівні дасть змогу в прискореному режимі досягти ЦСР № 17.6, що передбачає завдання, пов'язані з розробленням і передачею екологічно чистих технологій та інновацій як засобу досягнення інших ЦСР.

Треба підкреслити, що РЄ не є організацією, яка здійснює безпосередню діяльність у сфері наукових досліджень і розробок, а також передання та поширення технологій, знань, інновацій, як, наприклад, ФАО, ЮНІДО та ЮНЕП. Тут має місце розв'язання дещо іншого завдання, а саме вироблення під час міжурядового співробітництва узгодженого підходу до правового, а також політичного впливу на спрямованість прогресу, що зачіпає права і свободи людини.

Під егідою РЄ організуються численні конференції з питань охорони довкілля, які суттєво впливають, по-перше, на формування європейської суспільної думки в бік її екологізації, а по-друге, на ставлення європейських урядів до відповідних проблем. Останній, зокрема, сприяє практика регулярного проведення під егідою РЄ, починаючи з 1973 року, конференцій на рівні міністрів національних урядів, відповідальних за охорону довкілля.

Ще однією суттєвою сферою діяльності РЄ є участь у розробленні міжнародно-правових актів, зокрема, європейських конвенцій. Серед міжнародно-правових актів, проекти яких були розроблені в рамках РЄ, слід особливо відзначити Паризьку 1968 року конвенцію про захист тварин та їхнє міжнародне перевезення і Бернську конвенцію 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі.

Важливо зазначити, що Раді Європи належить провідна роль у координації та контролі виконання відповідної конвенції. Саме РЄ створює Постійний комітет у складі делегацій держав-Сторін Конвенції, а також Європейського Союзу як однієї з таких Сторін. Цей Комітет здійснює своєрідний нагляд за застосуванням Конвенції та має повноваження щодо видачі рекомендацій і пропозицій державам-Сторонам.

В активі РЄ також розробка проектів європейських конвенцій про транскордонне співробітництво на рівні територіальних органів місцевого

самоврядування та управління (Мадрид, 1980 р.) і про цивільну відповідальність за шкоду, спричинену здійсненням небезпечної для довкілля діяльності (Лугано, 1993 р.) та низка інших.

Даючи загальну характеристику діяльності Ради Європи та її впливу на формування міжнародного еколого-правового простору, слід підкреслити таке. Насамперед, ця авторитетна міжнародна організація має здебільшого не правовий, а політико-ідеологічний вплив на міжнародні енвайронментальні відносини. Документи, які вона ухвалює, мають рекомендаційний характер для членів-держав. Практично на кожній Парламентській Асамблеї Ради Європи, яка об'єднує представників національних парламентів, розглядаються питання охорони довкілля в Європі. І хоча рішення, які при цьому ухвалюються, у суто правовому розумінні нікого ні до чого не зобов'язують. РЄ сприяє створенню необхідного "клімату" для розробки подальших правових рішень.

3.2 Європейський Союз та його екологічна політика

Найбільшим регіоном, що впливає на світову екологічну політику, є Європейський союз. Сучасний Європейський союз (ЄС) – це єдина з усіх нині існуючих груп держав, що виникли у процесі регіональної економічної та екологічної інтеграції, яка максимально наблизилася до стадії повної інтеграції. Станом на травень 2023 року до ЄС входить 27 держави [31]. Однак екологічні проблеми, що стоять сьогодні перед Європейським союзом, і стан довкілля в країнах ЄС не можна охарактеризувати однозначно. Незважаючи на зусилля, що докладаються, у стані лісів і підтримці їх біологічного різноманіття прогресу практично не спостерігається. Площі лісів на території ЄС у 1990-ті роки збільшилися на 10%, але більше половини всіх лісів Європи зазнають серйозних наслідків підкислення ґрунтів, забруднення, посух і лісових пожеж. У країнах Центральної та Південної Європи відчувається нестача чистої питної води. Більш ніж у половині великих міст ЄС має місце надмірна експлуатація ресурсів ґрунтових вод, а багато країн відзначають їх істотне забруднення нітратами, пестицидами, важкими металами та вуглеводнями.

Помітно погіршився стан прибережних екосистем і акваторій, особливо в Північній Європі, а також у країнах Середземномор'я.

Тенденції, що спостерігаються в ЄС, змушують замислитися над такими складними теоретичними питаннями, як формування екологічної політики з метою збереження і відновлення навколишнього природного середовища Європи. У Конституції ЄС питанням екологічної політики

відводиться важлива роль, політика в галузі довкілля має бути спрямована на досягнення таких цілей:

- захист і поліпшення якості довкілля;
- охорона здоров'я людини;
- розумне і раціональне використання природних ресурсів;
- міжнародне співробітництво з вироблення заходів, спрямованих на вирішення як регіональних, так і загальносвітових екологічних проблем.

Європейський союз здійснює власну політику в галузі охорони довкілля. Проводяться значні за масштабом заходи природоохоронного характеру, створена правова база для регулювання та координації екологічної діяльності держав-членів, розроблено та впроваджено нові підходи до захисту та поліпшення якості довкілля.

ЄС нині є одним зі світових лідерів у сфері міжнародного природоохоронного співробітництва.

При цьому екологічна політика і діяльність ЄС у цілому нерозривно пов'язані з глобальними заходами у сфері захисту довкілля, у зокрема такими, що проводяться під егідою ООН.

Захист довкілля є одним із пріоритетних напрямів діяльності ЄС поряд з іншими напрямками інтеграції.

ЄС має широку компетенцію в галузі охорони навколишнього середовища, у цій сфері видається значна кількість загальноєвропейських нормативних актів. ЄС володіє також необхідними повноваженнями на здійснення міжнародного співробітництва в екологічній сфері та в галузі довкілля.

Погіршення екологічної ситуації на території Європи відбувається під впливом низки економічних і правових чинників. Вони діють у різних сферах і різні за масштабами свого впливу і серйозності наслідків. Серед цих чинників:

- макроекономічна політика, що веде до екстенсивного використання природних ресурсів;
- інвестиційна політика, орієнтована на розвиток секторів економіки, що експлуатують природні ресурси секторів економіки;
- неефективна секторальна політика, а саме в паливно-енергетичному саме в паливно-енергетичному комплексі, сільському та лісовому господарстві;
- недосконала законодавча база;
- відсутність еколого-збалансованої довгострокової стратегії;
- недостатнє врахування непрямого ефекту від охорони природи;
- існування дієвого стимулу у вигляді отримання значного та швидкого прибутку від надмірної експлуатації або продажу природних ресурсів, таких як нафта, газ, ліс і руда [34].

Своєю чергою, ці чинники породжують такі комплексні проблеми довкілля, як: а) парниковий ефект і спричинене ним глобальне потепління;

б) кислотні дощі і відповідні забруднення водного середовища в озерах; в) накопичення в навколишньому середовищі токсичних речовин і радіоактивних відходів.

Чималу проблему становить розширення ЄС. На сесії Європейської ради в Копенгагені в червні 1993 р. було схвалено показники, яких країни-кандидати мали досягти в обов'язковому порядку, щоб подолати так званий екологічний розрив. Для цього було створено відповідні фінансові інструменти та виділено значні ресурси, у т. ч. за програмами ФАРЕ (Програма сприяння країнам Центральної та Східної Європи) та САПАРД (Програма підвищення конкурентоспроможності сільського господарства країн Центральної та Східної Європи). Загалом за останні роки діапазон інструментів екологічного напрямку європейської політики значно розширився. Ключові фінансові інструменти стали доступні завдяки програмі LIFE (фінансування проектів з довкілля), фонди якої підтримують проведення заходів і здійснення проектів із захисту довкілля країн-учасниць ЄС, а також на певних умовах виділяються і третім країнам. Додаткове економічне сприяння екологічним проектам надає Європейський інвестиційний банк.

Згідно з Амстердамським договором 1996 р. принципами екологічної діяльності ЄС є:

- *принцип попереджувальної дії*, згідно з яким діяльність співтовариства спрямована на запобігання, профілактику забруднення або іншої шкоди навколишньому середовищу, загроза нанесення якої має бути врахована заздалегідь до прийняття рішення;

- *принцип обережності*, відповідно до якого брак результатів наукових досліджень з конкретної проблеми не може бути причиною скасування або відтермінування заходів ЄС щодо профілактики забруднення навколишнього середовища. Не завжди можна з великою точністю передбачити негативний вплив на навколишнє середовище, але навіть і в таких випадках за наявності гіпотетичної можливості екологічного порушення необхідно застосовувати природоохоронні заходи;

- *принцип ліквідації наслідків і відшкодування шкоди навколишньому середовищу*, який зобов'язує у випадках неможливості уникнути шкоди – мінімізувати її, обмежити масштаб її поширення і потім усунути її в найкоротші терміни;

- *принцип шкоди*, згідно з яким *винуватець оплачує її*, тобто витрати на превентивні заходи, очищення та компенсацію за забруднення лягають на винуватців. Цей принцип відображає тенденцію надання переваги методам фінансового стимулювання, розробленим на ринковій основі, більш ефективним, ніж методи адміністративного характеру, зобов'язання або заборони.

В основі цих принципів лежать положення, спільні для всіх держав-членів ЄС:

- схожість багатьох екологічних проблем у європейських державах;
- обов'язковість виконання спільно прийнятих рішень;
- прагнення до уніфікації заходів щодо боротьби із забрудненнями;
- узгоджені та єдині позиції на міжнародних переговорах.

Масштабність екологічних проблем і та кількість сфер, яких вони торкаються, відображається у функціонуванні інститутів Євросоюзу: Єврокомісії; Європарламенту; Європейського суду; Рахункової палати тощо. Існує і спеціальний орган, що займається питаннями навколишнього середовища, – Європейське агентство з навколишнього середовища, засноване Регламентом 1210/90, який одночасно є також і статутним документом установи. Фактично, Агентство почало функціонувати з грудня 1993 р., його штаб-квартира визначена в Копенгагені. Стаття 20 Регламенту покладає на Агентство низку важливих функцій у сфері проведення екологічної політики²⁵.

Це – участь у контролі над впровадженням екологічного законодавства Союзу, розробкою стандартів "еко-лейбл", започаткованої Регламентом 880/92 від 23 березня 1992 р., удосконалення критеріїв оцінки впливу на навколишнє середовище, передбаченої Директивою 880/92 від 23 березня 1992 р., удосконалення критеріїв оцінки впливу на навколишнє середовище, передбачених Директивою 85/337/ЄЕС. Стаття 19 Регламенту говорить про те, що в діяльності Агентства можуть брати участь не тільки держави-члени ЄС, а й інші країни, які поділяють підхід Співтовариства і держав-членів до діяльності Агентства (це, зокрема, відкриває широкий горизонт можливостей для взаємодії України та ЄС). Питання екологічної політики координує Комісар з питань охорони навколишнього середовища Комісії ЄС.

Основними адміністративними інструментами європейської екологічної політики є такі нормативні акти та документи, як конвенції та директиви, а також регламенти. Конвенції, особливо ті, що приймаються під егідою ООН, є важливим інструментом глобальної екологічної політики. Під дію конвенцій потрапляє величезна кількість сфер, зокрема природні ресурси і небезпечні для довкілля види людської діяльності. Крім того, у сферу, регульовану цими документами, входять клімат і атмосфера, моря і океани, ліси і пустелі, біологічне різноманіття загалом, зокрема і зникаючі види.

Директиви, що належать до вторинного права ЄС, є також найважливішими інструментами екологічної політики. Одними з ключових

---

²⁵ Європейське агентство з навколишнього середовища – установа Європейського союзу, що здійснює збір, опрацювання та аналіз інформації про стан довкілля на європейському континенті.

актів є Директива Ради 85/337/ЄЕС від 27 червня 1985 р. щодо оцінки впливу деяких державних і приватних проектів на навколишнє середовище і вже згадуваний вище Регламент Ради ЄЕС 1210/90 від 7 травня 1990 р. про заснування Європейського агентства з довкілля та Європейської мережі інформації та спостереження за навколишнім середовищем. Зокрема, у цій директиві знайшло відображення прагнення ЄС до залучення економічних суб'єктів і громадянського суспільства до справи захисту довкілля.

Директива 85/337/ЄЕС справила величезний вплив як на міжнародно-правове співробітництво в галузі навколишнього середовища, так і на екологічне законодавство різних країн, які зовсім не є членами Євросоюзу. Основна ідея принципу превентивних дій Директиви в тому, що дії з охорони довкілля мають проводитися завчасно і бути спрямовані на усунення безпосереднього несприятливого джерела і недопущення його появи.

Саме у зв'язку з цим згідно зі ст. 1 Директиви будь-який державний або приватний економічний проект, здатний вплинути на навколишнє середовище, має пройти відповідну експертну екологічну оцінку [33].

Директива містить критерії для подібної експертної оцінки (ст. 3), крім того, наведено типи проектів, оцінка яких обов'язкова, а також типи проектів, для яких держави-члени можуть запровадити обов'язковість оцінки. Серйозну увагу в документі приділяється такому аспекту, як поширення екологічно значущої інформації та врахування зацікавленої громадської думки.

З 1990-х років в екологічній політиці ЄС позначився відхід від прямого адміністрування до більш гнучких, у т.ч. таких, що включають ринкові елементи, механізмів (наприклад, до торгівлі квотами викидів парникових газів і до елементів партиципативного управління²⁶, заснованих на принципі "розділеної відповідальності" між учасниками – урядом, бізнесом, громадськістю, споживачами). Ба більше, за Орхуською конвенцією, підписаною в 1998 р., приватні громадяни також мають бути включені в природоохоронну діяльність, задіяні в процесах підготовки, моніторингу та контролю за порушенням екологічних норм. Громадяни мають право на інформацію, право на участь у підготовці правових актів, право звертатися до суду з питань захисту довкілля.

Гнучкі ринкові механізми ефективні для застосування в усіх пріоритетних галузях екологічної політики у:

- боротьбі зі зміною клімату та за збереження біологічного різноманіття;
- захисті довкілля та здоров'я людини, у забезпеченні сталого використання природних ресурсів.

---

²⁶ Партиципативне управління – вид управління організацією, що передбачає залучення рядових працівників до здійснення управлінських процесів.

Таким чином, ринкові інструменти стимулюють виробників і споживачів на зміну поведінки на користь еко-ефективного використання природних ресурсів, а також розвиток і розроблення інноваційних природозберігаючих технологій. Крім цього, пропонувані механізми відповідають цілям сталого розвитку і Лісабонській стратегії²⁷.

Спираючись на доповідь Європейського агентства з довкілля, можна навести таку класифікацію сучасних діючих ринкових інструментів:

- торгові дозволи, запроваджені для зниження викидів (наприклад, квоти на викиди CO_2) або економії природних ресурсів (наприклад, квоти на вилов риби);

- екологічні податки, введені для зміни цін і, таким чином, політики споживачів і виробників;

- екологічні внески, введені, щоб повністю або частково покрити витрати на екологічні служби, заходи зі скорочення забруднення водних ресурсів, на захоронення відходів;

- екологічні субсидії та пільги, створені для стимулювання розвитку нових технологій, створення нових ринків екологічних товарів і служб, а також для підтримки досягнення високих рівнів захисту навколишнього середовища компаніями;

- схеми відповідальності та компенсації, мета яких – забезпечити адекватне відшкодування наслідків діяльності, небезпечної для довкілля, а також витрати на запобігання та відновлення шкоди.

Практичний досвід наочно показує, що найефективніше використовувати комбінацію цих інструментів. При цьому частка використання ринкових інструментів значно зросла з середини 1990-х років, особливо це стосується податків, внесків і торгових дозволів. Більшість заходів не виходили за рамки ЄС, включно з десятьма новими країнами-учасницями, асоційованими та перехідними державами Центральної та Східної Європи. Розміри оплати та внесків за забруднення води і повітря обчислювалися відповідно до здатності кожної з цих країн платити. Деякі країни добровільно погодилися запровадити податки на відходи та використання ресурсів.

Скандинавські країни та Нідерланди, які раніше за всіх усіх почали використовувати екологічні податки, досі залишаються на лідируючих позиціях з цього питання. Німеччина і Велика Британія досягли значного прогресу в цій галузі з середини 1990-х років. Найчастіше, якщо реформа

---

²⁷ Лісабонська стратегія (англ. Lisbon Strategy) – стратегічна мета Європейського Союзу, спрямована на підвищення його глобальної конкурентоспроможності через економічне оновлення та поліпшення в соціальній сфері й охороні довкілля. У березні 2000 року Європейська Рада в Лісабоні визначила для Європейського Союзу завдання на наступне десятиліття зі створення до 2010 року найдинамічнішої у світі економіки, яка базується на знаннях, здатна до сталого зростання і забезпечує найбільшу кількість найкращих робочих місць, а також і тісне соціальне згуртування. Продовженням стратегії став план розвитку Європа 2020.

екологічного оподаткування на федеральному рівні перебуває в зародковому стані, на регіональному рівні йде активне впровадження екологічного оподаткування (наочні приклади – Фландрія і Каталонія). За останні роки значно збільшилася кількість податків на CO_2 , на сірку в паливі, на захоронення відходів і на сировину, низка податків на готову продукцію. Лише невелика кількість податків, такі як податок на звалища відходів, мита на розробку піску, гравію, каменю, залишилися незмінною (характерно для Великої Британії).

У ЄС торгівля квотами на викиди CO_2 ведеться на найвищому політичному рівні. Торгова схема почала функціонувати з січня 2005 г. У низці країн ЄС діють схожі моделі торгівлі квотами: у Німеччині та Великій Британії – на CO_2 , у Нідерландах – на NO , в Естонії, Ісландії, Італії та Португалії – на вилов риби. З 2010 р. розширення торгівля сертифікатами на електрику, що виробляється безпечними для довкілля альтернативними джерелами, а також запровадження єдиної цінової політики відповідно до Водної рамкової директивою ЄС, єдиної системи дорожніх внесків.

Загалом екологічна політика залишається найважливішим напрямом діяльності Євросоюзу. У цій галузі сформовано велика система екологічного законодавства, норми якої успішно реалізуються на практиці.

Слід визнати, що ЄС є світовим лідером у проведенні екологічної політики, успішно розв'язує багато екологічних проблем континенту і світу загалом.

3.3 Контрольні питання до теми 3

1. Назвіть документи, які були прийняті Радою Європи наприкінці 60-х початку 70-х рр. XX століття, стали визначальними у формуванні ідеології охорони довкілля на європейському континенті;
2. Надати загальну характеристику діяльності Ради Європи та її впливу на формування міжнародного еколого-правового простору;
3. Окреслить сучасні екологічні проблеми в країнах ЄС?
4. Під впливом яких економічних і правових чинників відбувається погіршення екологічної ситуації на території Європи?
5. На досягнення яких цілей має бути спрямована політика ЄС в галузі охорони довкілля?
6. Назвіть принципи екологічної діяльності ЄС за Амстердамським договором 1996 р.?
7. Розкрийте зміст принципу «попереджувальної дії»;
8. Розкрийте зміст принципу «обережності»;
9. Розкрийте зміст принципу «ліквідації наслідків і відшкодування шкоди навколишньому середовищу»;

10. Розкрийте зміст принципу «шкоди»;
11. Який спеціальний орган ЄС, що займається питаннями навколишнього середовища? Які функції він виконує?
12. Назвіть основні адміністративні інструменти європейської екологічної політики;
13. Назвіть ключеві акти, що належать до вторинного права ЄС в галузі екологічної політики;
14. Навести класифікацію сучасних діючих ринкових інструментів, що стимулюють виробників і споживачів на зміну поведінки на користь еко-ефективного використання природних ресурсів;
15. Які країни ЄС є лідируючими у використанні екологічного податку?
16. Наведіть приклади моделей торгівлі квотами у країнах ЄС.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Декларація тисячоліття ООН: прийнята резолюцією № 55/2 Генеральної Асамблеї від 8.09.2000 р. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/summitdecl.shtml (дата звернення 1.03.2023).
2. Організація Об'єднаних Нація. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine> (дата звернення 1.03.2023).
3. ООН, міжнародні роки. URL: <https://www.un.org/ru/observances/international-years> (дата звернення 1.03.2023).
4. Комісія зі сталого розвитку. URL: http://www.un.org/esa/sustdev/csd/csd11/CSD_multyear_prog_work.htm (дата звернення 1.03.2023).
5. Екологічні огляди за країнами. URL: <https://www.oecd.org/environment/country-reviews/> (дата звернення 1.03.2023).
6. Міжнародна програма дій ОЕСР по боротьбі зі зміною клімату (ІРАС). URL: <https://www.oecd.org/climate-action/ipac/about/> (дата звернення 1.03.2023).
7. Глобальний огляд пластмас. URL: <https://www.oecd.org/environment/plastics/> (дата звернення 1.03.2023).
8. Global Plastics Outlook: сценарії політики до 2060 р. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/aa1edf33-en/index.html?itemId=/content/publication/aa1edf33-en> (дата звернення 1.03.2023).
9. Довідник держав-членів ЮНЕП. URL: <https://www.unep.org/ru/cpr/member-states-directory> (дата звернення 12.03.2023).
10. Декларація Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище і розвиток: прийнята Конференцією ООН по навколишньому середовищу 3-14 червня 1992 р. URL: http://megalib.com.ua/content/2827_Deklaraciya_Rio_de_Janeiro_z_navkolishnogo_seredovisha_i_rozvitky_.html (дата звернення 12.03.2023).
11. Глобальна екологічна перспектива: минуле, сьогодні і перспективи на майбутнє URL: <http://www.grid.unep.ch/geo/geo3/russian/pdfs/prelims.pdf> (дата звернення 12.03.2023).
12. Глобальний зелений новий курс: доповідь. URL: <http://www.unepcom.ru/images/greenecomony/greennewdeal.pdf> (дата звернення 12.03.2023).
13. Назустріч зеленої економіки. Шлях до сталого розвитку і подоланню бідності: узагальнювальна доповідь для представників владних структур. URL: http://old.ecocongress.info/5_congr/docs/doklad.pdf (дата звернення 17.03.2023).
14. Звіт про роботу першої спеціальної сесії Асамблеї ООН з навколишнього середовища. URL: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/40318/UNEP-EA.SS.1-3-> (дата звернення 17.03.2023).

15. ЮНЕП в 2022 р. URL:<https://www.unep.org/annualreport/2022/> (дата звернення 17.03.2023).
16. Інвестуйте у здорову планету, інвестуйте у Програму ООН з навколишнього середовища. URL:<https://www.unep.org/ru/programma-oon-po-okruzhayuschey-srede/finansirovanie-i-partnerskie-otnosheniya> (дата звернення 27.03.2023).
17. Всесвітня метеорологічна організація. URL:<https://public.wmo.int/> (дата звернення 30.03.2023).
18. ЮНЕСКО. URL: <https://www.unesco.org/> (дата звернення 2.04.2023).
19. Стокгольмська Декларація ООН від 16 червня 1972. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml). [Конституція ЮНЕСКО. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_014#Text (дата звернення 2.04.2023).
20. Портал ЮНЕСКО (МАВ» (МАВ). URL:[http //www.portal.unesco.org](http://www.portal.unesco.org) (дата звернення 2.04.2023).
21. Список всесвітньої спадщини. URL:<http://www.portal.unesco.org>(дата звернення 2.04.2023).
22. Середньострокова стратегія на 2014-2021. URL:https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000227860_ (дата звернення 2.04.2023).
23. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL:<https://www.who.int/> (дата звернення 7.04.2023).
24. Міжнародна організація праці. URL:<https://www.ilo.org/moscow//lang--ru/index.htm> (дата звернення 12.04.2023).
25. Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО). URL: <https://www.fao.org/home/> (дата звернення 17.04.2023).
26. Устав Продовольчої та сільськогосподарської організації Об'єднаних Націй. URL:<https://docs.cntd.ru/document/901967876> (дата звернення 20.04.2023).
27. Міжнародне агентство з атомної енергії. URL:<https://www.iaea.org/> (дата звернення 22.04.2023).
28. Міжнародна морська організація. URL:<https://www.imo.org/>
29. Рада Європи. URL:<https://www.coe.int/ru/web/about-us/our-member-states>
30. Право Ради Європи у контексті глобальної стратегії сталого розвитку. URL:<file:///C:/Users/Rapiscan/Downloads/276-316-1-SM.pdf> (дата звернення 25.04.2023).
31. Європейський Союз. Офіційний сайт URL:<https://european-union.europa.eu/select-language?destination=/node/1> (дата звернення 27.04.2023).

32. Екологічна політики Євросоюзу. URL:file:///C:/Users/Rapiscan/Downloads/ekologicheskaya-politika-evrosoyuza.pdf (дата звернення 30.04.2023).

33. Директива Ради 85/337/ЄЕС від 27.06.1985 Про оцінку наслідків впливу деяких громадських і приватних проєктів на навколишнє середовище. URL:http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=52751 (дата звернення 30.04.2023).

34. ПРООН в Україні. URL:<https://www.undp.org/uk/ukraine/tsilistaloho-rozvytku> (дата звернення 30.04.2023).

ДОДАТОК А

Цілі в галузі сталого розвитку ООН

Цілі в галузі сталого розвитку, це – набір із 17 взаємопов'язаних цілей, розроблених 2015 року Генеральною асамблеєю ООН як "План досягнення кращого і стійкішого майбутнього для всіх"

Цілі та завдання мають комплексний і неподільний характер і забезпечують збалансованість усіх трьох компонентів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного. 25 вересня 2015 року 193 країни ухвалили такі 17 глобальних цілей [32]:

1. Повсюдна ліквідація злиднів у всіх їхніх формах;
2. Ліквідація голоду, забезпечення продовольчої безпеки і поліпшення харчування та сприяння сталому розвитку сільського господарства;
3. Забезпечення здорового способу життя і сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці;
4. Забезпечення всеохоплюючої та справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх
5. Забезпечення гендерної рівності та розширення прав і можливостей усіх жінок і дівчаток
6. Забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх
7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх
8. Сприяння неухильному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній роботі для всіх
9. Створення міцної інфраструктури, сприяння забезпеченню всеохоплюючої та стійкої індустріалізації та впровадженню інновацій
10. Зниження рівня нерівності всередині країн і між ними
11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості та стійкості міст і населених пунктів
12. Забезпечення раціональних моделей споживання і виробництва
13. Вжиття термінових заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками
14. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку
15. Захист, відновлення екосистем суходолу та сприяння їхньому раціональному використанню, раціональне управління лісами, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення назад процесу деградації земель і припинення процесу втрати біологічного різноманіття
16. Сприяння побудові миролюбних і відкритих суспільств в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і

створення ефективних, підзвітних і заснованих на широкій участі установ на всіх рівнях

17. Зміцнення засобів досягнення сталого розвитку та активізація роботи механізмів глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Навчальне електронне видання

ВЛАДИМИРОВА Олена Геннадіївна

МІЖНАРОДНА ЕКОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Конспект лекцій

Видавець і виготовлювач

Одеський державний екологічний університет

вул. Львівська, 15, м. Одеса, 65016

тел./факс: (0482) 32-67-35

E-mail: info@odeku.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК No 5242 від 08.11.2016